

# استاد زياد پستني فرھنگ

## يو ڄاڻند ستوري

ليکوال: محمد اسمعيل يون

### دالي

پخپله استاد زيار ته

چي د پستني ميني راڪنسون يي زما په  
زړه ڪي ددغه اثر د ڪنبلو هيله وروزله

[WWW.SAMSOOR.COM](http://WWW.SAMSOOR.COM)

# بسم الله الرحمن الرحيم

## ڪتاب پڙندنه

د ڪتاب نوم:	استاد زيار د پڻستني
ليکوال:	فرهنگ يو ڄاڻاند ستوري
خير ندي:	محمد اسمعيل يون
چاپ شمير:	يون ڪلتوري يون
لومري چاپ:	۱۰۰۰ ٽوڪه
دويم چاپ:	۱۳۷۸ ال ڪال
د ليکوال:	۱۳۸۷ ال ڪال
پرله پسي نومره:	(۷)
د خير ندي:	
پرله پسي نومره:	(۷)
ڪمپوزر:	ضياء الرحمن ضياء

## نيوليڪ

مخ	سرليڪ
۱	ددي اثر دويم چاپ
۳	سريزه
۷	ژونديڪ
۲۱	ژورناليست زيار
۲۹	شاعر زيار
۵۸	خبرنيال زيار
۸۰	کره کتونکی زيار
۸۸	داستان ليکونی زيار
۹۹	ژبپوهاند زيار
۱۱۳	خانگري ژبني چاپي او ناچاپي اثار
۱۳۷	ژبارونکی زيار
۱۴۹	يادبنت (سريزه) ليکونکی زيار
۱۵۸	راڌيويي مرکي
۱۵۹	ترهپواده دباندې
۱۶۲	يادونه (مرکه)
۱۸۳	خانپبني
۲۰۰	اخڄونه
۲	د محمد اسمعيل يون لنڊه پڙندنه

## ددې اثر دويم چاپ

دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی، ما د خپل تحصیل په بهیر کې لیکلی دی. زه د پوهنځي د لومړي ټولګي محصل وم، چې دا کار مې پیل او تر څلورم ټولګي (۱۳۷۰ل کال) پورې مې بشپړ کړ، هغه وخت په کابل کې کتابتونو او ځینو نورو اڅونو ته لاسرسی څه ناڅه اسانه و، نو ځکه ما وکړای شول ګڼ شمېر اړتیا وړ مواد پیدا کړم. که هغه مهال مې دا کار نه وای کړی، نو په دې اثر کې، چې د کومو اڅونو یادونه شوې، تر جګړو وروسته یې پیدا کول ناشوني وو. ددې کتاب هر څپرکی چې ما بشپړاوه، نو استاد زیار ته مې د بیا کتنې او تدقیق لپاره سپاره، هغه په کې زیاتون او سمون راوسته او په پای کې ترې دغه اثر جوړ شو. کله چې څوک دا اثر لولي، نو لیکنې سبک کې به یې، د استاد زیار د ژبني سبک سیوری څه ناڅه حس کړي، ددې علت دا و، چې ددې اثر د کتنې پر وخت زیار صیب په کې ځینې کلمې اړولي را اړولي دي.

دا اثر بیا وروسته پر ۱۳۷۲ل کال په لاهور کې چاپ شو. ددې کتاب له لیکلو بیا تراوسه (۱۳۸۷ل کال وروستی میاشت) پورې، نږدې شل کاله تېرېږي، د شلو کلونو په بهیر کې استاد زیار ګڼ شمېر نور اثار هم لیکلي، لکه پښتو سیندګی، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پښتو لیکلار بنود او ځینې نور څېړنیز او تخلیقي اثار، دغه راز د استاد نورې ګڼ شمېر لیکنې هم په چاپي او برېښنایي خپرونو کې خپرې شوي دي، چې ددې کتاب د دویم چاپ پر وخت پر هغو بحث او بیا دلته ددې بحث

ځايونه ماته شونې نه وه، نو ځکه مې د دې کتاب د تېر شلکلن تاريخي اصالت له مخې، په خپله بڼه د هغه بيا چاپ مناسب وگاڼه. زه دا يادښت نور نه غځوم، يوازې دومره يادونه کوم، چې ځوان ليکوال بايد د خپلو مخورو او محسنو ليکوالو زيات قدر وکړي او که غواړي د هغو په باب څه وليکي، نو ښه به دا وي، چې د هغوی د ژوند پر مهال، پر هغوی څه وليکي، د دې ډول ليکنو گټه داده، چې يو خو به زموږ مشران پر ژوندونې، خپل قدر او ارزښت وويني او بله دا چې دا ډول ليکنه يا ليکنې به له خپل نظره تېرې کړي، د نيمگړتياوو او غلطيو مخه به يې ونيسي او تېروتنې به يې په خپله سمې کړي.

د مرو ستاينې د زړې عنعنې د بدلانه، د ژوندي ستاينې د نوي دود د پيل په هيله.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارگ، د جمهوري رياست ودانۍ

کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ ال کال د سلواغې، ۲۲ مه

## سريزه

د خوشال قدر که اوس پر هېچا نه شته  
پس له مرگه به يې ياد کا ډېر عالم

نن راته د هغه چا د احساس تاو قلم په گوتو کې راکړی، چې ډېر کلونه دمخه ورسره په نا اشنایي کې اشنا وم، زه لا کوچنی وم، چې د هغه نوم مې اورېدلی و. خلکو به يې ډېره ستاينه کوله. له هغه مهاله مې په زړه کې د هغه مينې او پښتني ولولو ځای نيولی و. په زړه کې به مې دا هيله څو ځلې د خيال او خوب په شان وگرځېده، چې گوندې داسې وخت راشي چې استاد زيار مې بنسټونکی شي او د هغه له اورنيو پښتني ولولو څخه مې زړه تودوخه او فکر وښانتيا ومومي. ډېر وخت تېر شوی و، خو هيله مې لانه وه زړه شوې. يو وخت ما په خوشال خان لېسه کې زده کړه کوله، له شعر او ادبياتو سره مې زياته مينه پيدا شوې وه، کله کله به زه هم هغو فرهنگي څانگو، چې ادبي غونډې او مشاعرې يې جوړولې، خبرولم. يوه ورځ د افغانستان د ليکوالو انجمن له خوا د کره کتنې يوه غونډه جوړه شوې وه او د يوه شاعر پر شعرونو خبرې کېدلې. زه هم هلته تللی وم، له نېکه مرغه مې هلته استاد زيار هم وليد، چې له بهر څخه تریو اوږده سفر وروسته تازه راغلی و، دده عالمانه لوبښې او کمينې زما هيله لا پياوړې کړه.

خو ورځې وروسته مې ورسره د ليکوالو انجمن د ځوانو شاعرانو او ليکوالو په کانون کې بيا وکتل، دا ځل ورسره پوره بلد شوم. خپله پته يې ماته راکړه، بيا نوزه ادبياتو پوهنځي ته ډېر ورتللم او خپلې ليکنې او شعرونه به مې وراورول او ده به په ډېره سره سينه راته اصلاح کول. زما هيله خو پوره شوې وه، ځکه چې هغه زما بسوونکي شوی و، يو ډېر خوږ او مهربانه بسوونکی.

خو زما هيلې هغه وخت لا پسې د خونې په اوبو ولا مبل چې زه د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل شوم، لومړي ټولگي و او لومړي ساعت، کله چې ټولگي ته ننوتم، پر يوې څوکۍ کېناستم، خو شېبې لانه وې تېرې شوې، چې استاد زيار ټولگي ته رانتوت او تر پېژندگلوي وروسته يې پر لوست پيل وکړ.

اوس نو چې زما هيله پوره شوې ده، پر ځای بولم، چې ددغه پياوړي استاد د ژوند په باب د خپل توان په کچه يو څه وليکم. سره له دې چې دا کار بايد هغه ليکوال او څېړونکي کړي وای چې د ځواکمن قلم خاوند وای، خو هغه څه چې د استاد پر ما حق دی، بايد ادا يې کړم. سره له دې چې دا کار زما لپاره ډېر گران دی او نه شم کولای څنگه چې بسايي، د استاد د ژوند او اثارو د څرنگوالي په باب وړنده معلومات وړاندې کړم او د هغه پر ټولو ادبي، هنري او علمي کارونو باندې په ټول ټال او کره ډول خپل ځان او نور خبر کړم. زه دا کار ددې لپاره سرته رسوم، يو دا چې د استاد حق مې ادا کړی وي او بل دا چې تراوسه پورې پرته له (استثناتو) په پښتو

ادب، فرهنگ او زموږ په ټولنه کې دا خبره باب ده، چې په ژوندونې د شاعر، اديب او هنرمند درناوی نه شته. هغه د افغان سيد جمال الدين خبره چې وايي: «په شرق کې اديب د ژوند پر وخت مړ دی او تر مرگه وروسته ژوندی کېږي». بېخي پرځای خبره ده (دوکتور عبدالحکيم طبيبي: تلاش های سياسی سيد جمال الدين افغان، ۱۳۵۵ ال کال ۲۰ مخ).

زما موخه داده، چې د يوه شاعر يا ليکوال د ژوند په لړ کې د هغه پر اثارو ليکنه او د هغه پر ژوند ليکنه به له څو اړخونو څخه غوره او مثبتته پرېوځي.

يو دا چې شاعر يا ليکوال او يا هنرمند به په ژوندونې د خپل کار ثمره په خپلو سترگو وويني، دويم دا چې ليکوال به د خپلې دغې ثمرې د ليدلو په پايله کې لا نور هم ددې زغم او ځواک پيدا کړي، چې خپلې پنځونې او نوښتونه لا پسې زيات کړي، درېيم دا چې موږ به د ليکوال او هنرمند حق ادا کړی وي او څلورم دا چې موږ به په څېړنو او ليکنو کې له تېروتنو سره مخامخ نه شو او که مخامخ هم شو، هغه به ډېرې کمې وي.

خو اوس اوس دا خبره باب ده، چې کله شاعر يا ليکوال له نړۍ څخه سترگې پټې کړي، بيا ټول د قلمونو څوکې تېرې کړي او متې راوڼغاري او تر هغه چې بې له لاسه کېږي، زړونه تش کړي او داسې شيان وليکي، چې ارواښاد په گور کې نا ارامه کړي.



په ځينو ځايو کې خولا داسې هم ليدل شوي دي، چې د يوه شاعر يا ليکوال د ژوند او مرگ نېټې د معلومولو په باب کتابونه ليکل شوي، رسالې کښل شوي، خو بيا هم په بشپړ او جوت ډول د هغه د ژوند يا مرگ نېټه نه ده زياته ((ثابته)) شوې.

په دې توگه به ښه دا وي، چې په خپله د ليکوال په ژوندونو د هغه د ژوند او اثارو په باب څه وليکل شي او د تېروتنو پړوخت په خپله له هغه څخه مرسته وغوښتل شي. بيا به نو ددې اړتيا نه وي، چې يوازې د يوه شاعر يا ليکوال د ژوند او مرگ نېټې د جوتيا لپاره کتابونه او رسالې وليکو. بېختره غوندې پرې جوړې کړو او له دې سره سره پرې بېځايه لگښتونه وکړو.

دا زما لومړنۍ کار دی، چې ښايي نيمگړتياوې به ولري، خو زما هيله دا ده، چې نور ليکوال په دې برخه کې په پوره ځيرتيا کار وکړي او د خپلو مشرانو او نوښتگرو ليکوالو حق ادا کړي. زه په دې ليکنه کې د استاد زيار د ژوند او اثارو په باب غږېږم، هيله ده، هغه څه چې مې راټول کړي دي، څه ناڅه د استاد له اندو ژوند سره سمون ولرلاي شي.

په پښتنه مينه

اسماعيل يون

د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل

۱۳۲۸ل کال، پسرلی

## ژوند ليک

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د عجب گل زوی پر ۱۳۱۴ل کال د سپين غرد مزینې رود پر غاړه د اخون کلي په يوه بېکوره او بې ځمکه بزگره کورنۍ کې وزېږېد. د ښوونځي په درېيم ټولگي کې يې د يوازيني گټندوی پلار سيوری له سره پرېوت. پاتې درې ټولگي يې له کوچاني بېوزله ژوند سره د يو بل په مزدورۍ پای ته ورسول. تر څلور کلنې خواری، مزدورۍ وروسته ورته د کابل د ليليه ښوونځي چانس برابر شو، له ۱۳۳۵ تر ۱۳۳۶ کال يې د زده کړې ترڅنگ د هلمند په ناوه کې کار کوه. پر ۱۳۳۷ کال يې دولس کلنې زده کړې پای ته ورسولې او پر ۱۳۳۸ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي کې پر زده کړه بوخت شو. پر ۱۳۴۱ل کال يې له دغې څانگې څخه ليسانس واخيست او د همدغه پوهنځي په کدر کې پر تدريس او ژبنيو څېړنو بوخت شو.

پنځه کاله يې د هېواد په غرو، رغو، ځنگلو، ميرو، کليو او بانډو کې د ۱۴ ژونديو او نيم ژونديو ژبو ۱۰۴ ټوکه گړدودي څېړنې ترسره کړې. بيا سويس ته واستول شو او هلته يې د «برن»

پوهنتون د ژبپوهنې، ادب پوهنې او وگړپوهنې په څانگه کې د علومو دوکتورا واخيسته. پر ۱۳۵۱ل کال يې هېواد ته له راستنېدو سره خپلې استادۍ ته دوام ورکړ او ترڅنگه يې د څانگې ۲ مياشتنۍ مجله (ورځمه) وچلوله.

پر ۱۳۵۷ل کال ورته د استادۍ ترڅنگ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز رياست دنده ورترغاړې شوه. څه مهال وروسته زنداني شو. بيا يې د سولې او پيوستون د سازمان د رئيس او مرستيال په توگه دنده ترسره کړه. څلور کاله د ژبو او ادبياتو پوهنځي رئيس پاتې شو. بيا يې د المان په هومبولت پوهنتون کې د مېلمه استاد په توگه د افغانستان پوهنې د تدريس دنده پرمخ يوړه او د ۱۳۲۵ل کال له مني راهيسې بيا د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو څانگه کې د ژبپوهنې او ادب پوهنې پر تدريس بوخت شو. دوکتور زيار له ننه او وده وپشت کاله دمخه واده کړی دی، يو زوی او يوه لور لري. زوی يې په المان کې د لوړو رياضياتو او لور يې دلته د طب په څانگه کې زده کړه کوي او مېرمن يې د ژبو او ادبياتو پوهنځي د الماني څانگې استاده ده.

استاد زيار يو ډېر کاري او څو اړخيز انسان دی. کله چې د ده د ژوند پانې اړو وراړوو، ان له ورکينې څخه يې څو څو کاره پرمخ وړي دي، هم به يې له ځمکوالو سره مزدوري کوله او هم به يې ورسره د ښوونځي او جومات زده کړه غبرگه پرمخ وړله. لور او لور او نورې رازراز موسمي خواږې او ورځ مزدورې، خو يې په هره

توگه د زيار کښې لوبښې نه بېلېدونکې ټوک و. د منځنيو زده کړو په دوره کې يې دغې بوختيا بيا نوې بڼه وموندله. د تعليمي کال په بهير کې يې د شعر ليکنې او ژباړنې له لارې مطبوعاتي فعاليت کاوه.

د ورزش په برخه کې له اووم ټولگي څخه د بېلابېلو ورزشي ډولونو لېوال و او د بايسکټبال په توگه د کابل او ان د برن پوهنتون د اړوندې لوبډلې (ټيم) رسمي غړی پاتې شوی دی. د ښوونځي په رخصتيو کې ددې پرځای چې کلي ته ستون شي او له خپلې کورنۍ سره په ارامه واوسېږي، د هېواد په ځينو پروژو، لکه د هلمند وادي په هغه کې پر کار بوخت شوی او په گټلو پيسو يې هم د خپل تعليمي ژوند جيب خرڅ برابر کړی او هم يې له خپلې بېوزلې کورنۍ سره مرسته کړې ده.

د پوهنتون په دوره کې يې لږ تر لږه شپږ ډوله بوختياوې (مصروفيتونه) پرمخ وړل. د هېواد د ورځپاڼې خبريال، د اصلاح، انيس، ژوندون، عرفان او پوهنې او د مرکز او ولاياتو د خپرونو قلمي همکار، د پوهنې مطبوعي مصحح، د رحمان بابا، بيهقي ښوونځي او پښتو کورسونو حق الزحمه يې ښوونکی، د پوهنځي د پښتو مجلې (وږمې) مرستيال، د پوهنتون د بايسکټبال د ټيم غړی، په کابل کې د مصر سفارت د عربي کورس شاگرد او د ثقيله ورزش د کلوپ غړی او داسې نور.

استاد زيار په دې گروهه دي، چې ژوند د زمانې د بهير پر وړاندې ډېر لنډ او تنگ دی او هغه څه چې يو انسان يې بايد په خپله ژوند کې ترسره کړي، نه ترسره کېږي، نو له همدې کبله تل په تلوار او منډو رامنډو کې دی او نه غواړي د ژوند يوه شېبه خوشې تېره کړي. هېڅکله يې په ياد نه دي، چې د زينې پورې يې يو په بل پسې تر پښو لاندې کړې وي، بلکې تل يې کله يوه او کله دوه په منځ کې پرې ايښې دي. پلې تگ يې له نورو سره توپير لري. پر پليو لارو هم، چې هر څومره گڼه گڼه وي، د شتۍ غونډې خپله لاره باسي او له ټولې پاملرنې سره سره يې له يو بل سره ټکر هم راځي، همداسې يې بايسکل ځغلول او موټرسايکل چلول هم درواخله.

په ژبنيو څېړنو کې يې پوره څلور کاله له دغو دوه اړابه يې وسيلو څخه تر وروستي بريده کار اخيستی او ډېر يې ژوبل کړی هم دی. له همدې کبله يې موټر اخيستو ته مېرمن نه پرېږدي. له دې ټولو منډو رامنډو او بېړندويۍ سره بيا هم يو روغتيايي اوډلې او مهالوېشې ژوندون لري او دا هم په دې موخه چې وخت يې هسې خوشې له لاسه ونه وځي. خوب و خوراک، کار، ورزش او هوساينه هر څه يې پر مهالوېش برابر دي.

په الکولي څښاک، ځکاک، توندو، تورشو خوراکونو او نورو ناوړو عادتونو، نه خپل اقتصاد ويجاړوي او نه روغتيا. په ټوليز (کلي) ډول يې ساده ژوند خوښ دی، خو دومره هم نه چې څوک

ورته ساده ووايي. سهارنی کړ او (جمناسټيک) او تشناب تر وسې  
وسې، که پر کور وي که پر بيديا، نه قضا کوي.  
شعر او شاعري او نور زېږندويه فعاليت يې له هوساييزو  
(تفريحي) بوختياوو څخه گڼل کېږي، د سفر او ان د ناروغۍ د  
وخت بوختيا يې همدا ده. د يادښت کتابچه يې خو ټول عمر  
ملگري ده.

استاد زيار له اوډلي، بېړندويه، ترور، خوځندويه (ډينامیک)  
او دوديال (اخلاقي) ژوند دود سره يو سرکښ، سرغړانده او  
ناپامه خوی خصلت لري او له هر راز دوديزو او ټولنيزو بنديزونو  
او اجبارونو سره نه پخلا کېدونکی دی. کله چې استاد زيار ته  
جوته شي، چې په يوه خبره کې د حق پر خوا دی، د دوست و  
دښمن ورم و پند او زور زاري پرې څه اغېزه نه لري. په سپين ويلو  
او گوتې نيولو کې نه ډار پېژني او نه لورو و پاس او زړه سوی او  
هغه هم زياتره بيا د خپلو نژدې اړوندانو او دوستانو پر وړاندې.  
استاد زيار له ټول کلکوالي، ناپاموالي او انتقادي او انتقامي  
لوبې سره سره بيا هم د لوی زغم او سپېڅلي احساس څښتن او  
په دوستۍ او اشنایۍ کې ډېر ټينگ دی.

له مېرمنې، زوی او لور سره که څه هم په ټولو چارو کې  
مرستندوی دی، خو بيا هم ترې دومره خوشاله نه برېښي، ځکه په  
بدل کې ترې دا سترگې لري، چې هغوی هم دده اوډلی بېړندويه  
ژوند دود ومني، د ساري په توگه يې مېرمن د کور په اوډون،

سمون، پاک کاری او لوبنو پرېولو کې د مرستې پاسلنه پرځان نه اخلې او هغه يې زياتره د سپېڅلتيايي او اوډلې لوبنې او آر (اصل) يوه برخه بولي.

ان تردې چې د نوي ازاد پښتو شعر او په ځانگړي ډول بيا د پښتو د ليکني معيار لپاره د استاد زيار دا شل کلنې پرله پسې هلې ځلې يوازې دده له پښتونولي يا ځانگوالي څخه نه، بلکې زياتره دده له اوډونې او ډيناميکي لوبنې څخه سرچينه اخلي، دی وايي:

(( هغه بې شمېره ځيلونه (ورايڼتونه) يا گړدودونه، چې په گړنۍ (گفتاري) پښتو کې دود لري، بايد په ليکنۍ پښتو کې يووالي او کره والی ومومي. يا په بله وينا- جوړښتي او گرامري واريڼتونه توحيد کړ شي او لغوي واريڼتونه تکثير کړ شي. په بله وينا خولې ډېرې او بې شمېره دي او کنټرول يې ناشونی، څه چې يو بې سرو بوله کار دی، مگر قلمونه هغومره ډېر نه دي، چې کنټرول نه شي)). دی لکه څنگه چې د ټولو پښتنو تېرونو لپاره د يوه ملي يووالي يا (مليت) په بله وينا د يوه لوړ ټولنيز پرمختگ او بشپړتيا غوښتونکی دی. دغسې د ليکني ژبيووالي لپاره هم ټينگار کوي او څنگه چې لومړی موخه د يو واريڼ (اوبښتون) له لارې کېدونکې ده، دغسې دغه ژبنۍ بشپړتيا هم يوې اگاهانه او ټينگر هاند او هڅې ته اړتيا لري.

د استاد دا خبره، چې ټولنيزه بشپړتيا او ژبنۍ بشپړتيا سره يو له بله نه شلېدونکي بهيرونه دي، يوه پرځای او په نوي علمي نړۍ ليد کره شوې خبره ده. د نړۍ نورې يادې ژبې، لکه (انگليسي، الماني، پرانسي، يا روسي هغه مهال معياري بڼې پيدا کړي، چې بېلابېلو ټبرنيو او فيوډالي ډلو ټپلو يې پانگوالي اړيکو ته لوړتيا موندلې ده، يا په بله وينا (ملت) ته رسېدلې دي. استاد زيار پر دې ټينگار کوي، چې (له ټولنيز- اقتصادي انقلاب سره بايد فرهنگي انقلاب هم له ياده ونه ايستل شي او ژبه خود دواړو بيخبنايي- مخبنايي جوړښتونو يو گډ آر او اړيکی بلل کېږي) د استاد زيار ژوند ليک چې د اکبر کرگر له خوا د استاد زيار د زېږېدنې د پنځوسمې کاليزې په غونډه کې اورول شوی و).

استاد زيار تراوسه ۱۳۷۰ پورې ۳۰ کاله د ژبو او ادبياتو پوهنځي او په علومو اکاډمۍ کې اکاډيمیک خدمت کړی دی. د سويس له برن پوهنتون څخه يې د ژبپوهنې، ادبپوهنې او وگړپوهنې لومړۍ درجه دوکتورا اخيستي ده. په انگليسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونو هندو اروپايي ژبو هېږي. استاد زيار د بنسټونو له نهم ټولگي ۱۳۳۴ راهيسې د شاعرۍ او ليکوالۍ ډگر ته راوتلی دی، د ټولو ادبي، علمي او تحقيقي اثارو شمېر يې ۱۳۰ ټوکو (کتابونو) او ۱۱۰۰ ليکنو ته رسېږي. په دې کې د گڼو علمي، تحقيقي ليکنو ترڅنگ هغه ژورنالستيکي ليکنې هم راځي چې له ۱۳۳۸ کال راهيسې يې د



هېواد، ننگرهار، وړانگې، اصلاح او د ثور انقلاب حقيقت (پيام) ورځپاڼو او د پوهنې مجلې د خبريال او د هېواد د نورو ټولو مهالنيو خپرونو او راډيو تلويزيون د همکار په توگه د هېواد په دننه او بهر کې په پښتو، دري، انگرېزي او الماني ژبو خپرې کړې دي. د پوهاند زيار ادبي، علمي او تحقيقي اثار په لاندې ډول دي:

۱- نومترنگونه يا اسمي ترکيبونه، په الماني ژبه د سويس د برن پوهنتون د ۱۹۷۴ کال خپرونه.

۲- پښتو پښويه (گرامر) د کابل پوهنتون د ۱۳۶۲ کال خپرونه.

۳- پښتو ليکلار د ننگرهار د بايزيد روښان پوهنتون د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۵- زنداني نغمې، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د ۱۳۵۹ کال خپرونه.

۶- سوزونه او سازونه (د شعرونو غونډه)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د رياست د ۱۳۶۴ کال خپرونه.

۷- اور او وينې (د شعرونو غونډه) د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د خپرونو رياست د ۱۳۶۵ کال خپرونه.

۸- وينه او مينه (د شعرونو غونډه) د ملي دفاع وزارت د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۹- نظر کوتاهې بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۶۳ کال.

- ۱۰- پښتانه او ورونه مليتونه (ژباړه) د چاپ او خپرونې دولتي کومپټي د ۱۳۲۶ل کال خپرونه.
- ۱۱- مينه د زړه په وينه (رومان) تر چاپ لاندې.
- ۱۲- اندو ژوند (شعري طرحې او څلوريزې) د سرحدونو چارو وزارت د ۱۳۲۸ل کال خپرونه.
- ۱۳- پښتو- دري فرهنگ تر چاپ لاندې.
- ۱۴- گلکڅونه (شعري غونډ) د افغانستان د ليکوالو د انجمن د ۱۳۲۷ل کال خپرونه.
- ۱۵- الماني- پښتو فرهنگ- د برلين پوهنتون په غوښتنه د ۱۳۲۷ل کال خپرونه.
- ۱۶- د پښتو الماني ژباړيز پرابلمونه (په الماني) ناچاپ.
- ۱۷- افغان- شوروي فرهنگي اړيکي، په دوستي مجله کې يې برخه برخه چاپ شوې ده.
- ۱۸- سپين غر (شعري غونډ) ناچاپ.
- ۱۹- کارپوهه (ارگولوژي) برخه برخه په فولکور مجله کې خپره شوې ده.
- ۲۰- ټولنوال ريباليزم برخه برخه په هنر او ژوندون مجلو کې خپور شوی دی.
- ۲۱- پښتو گړدودونه (لهجې) په وړمې مجله کې چاپ شوي دي.

۲۲- پښتو آر پوهه (اتمولوژي) تر «ژ» پورې په وړمه مجله کې خپره شوي ده.

۲۳- پښتو بدلېچ يا پښتو شعر څنگه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت د ۱۳۲۹ ل کال خپرونه.

۲۴- ليکونه (په پښتو- دري- انگليسي او الماني) ناچاپ.

۲۵- ځان پېښې (په پښتو- دري- انگليسي او الماني) ناچاپ.

۲۶- د هېواد پر ۱۴ ژبو (پښتو- دري، اوزبکي، ترکمني، بلوخي، براهوي، واخي، پشه يي، پاراسوني، کتي «نورستاني»، گوجرو «گجراتي»، تيرو «تيراهي»، شغني، کشموني ۱۰۴ ټوکه گړدودوي (لهجوي) خپرنې، چې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه، د افغانستان (د ژبپوهنې اتلس) په نامه په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دي.

۲۷- پښتو، دري، پشه يي فولکورې خپرنې.

۲۸- تر ۱۱۰۰ زياتې علمي، ادبي، تحقيقي او ژورناليستيکي ليکنې يې په پښتو، دري، انگليسي او الماني، تر هېواد دننه او د باندې خپرې شوي دي. دغه راز يې يو لړ ادبي اثار د شوروي اتحاد په څو ژبو او مجاري، الماني، انگليسي، بلغاريایي او داسې نورو ژبو اړول شوي او په اړوندو هېوادو کې خپاره شوي دي.

د اثارو ټول شمېر يې له مقالو پرته:

\_ ادبي ۱۰ اثره.

- علمي ۱۲ اثره.

- تحقيقي ۱۰۴ اثره.

- مجموعي ۱۳۰ اثره.

(ژوندون مجله، ۱۳۲۷ کال د میزان او عقرب گڼه).

استاد زیار د پورتنیو یاد شوو اثارو په درلودلو سره په ټول هېواد کې تر ټولو لوړ ملي ریکارډ ټینګ کړی دی. استاد د هېواد په نویو او زړو ژبو کې پوره تخصص لري. استاد د اروپایي او بین المللي ژبپوهانو د ټولني، د کابل پوهنتون او د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د علمي شوراګانو او د علومو اکاډمۍ د ژبنيو او ادبي علومو د انسجام د کومېټې غړی دی او د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولني مشر هم دی.

همدارنگه استاد زیار په ګڼو ملي او بین المللي علمي او سیاسي غونډو کې ګډون کړی او لیکنې او ویناوې یې په کې اورولې دي. دا و د استاد زیار د اندو ژوند لنډ جاګ. په دې ډول استاد زیار له زیاتو ناخوالو سره سره په خپل کارو زیار او هاند وهڅې نن دې ځای ته رارسېدلی دی، چې هېڅکله یې پښتانه او پښتانه لیکوال او ادیبان نه شي هېرولای.

استاد زیار ډېرې لیکنې کړې دي، د ژبې او ادب په هره برخه کې یې هر څه لیکلي دي، زیار یې کښلی دی، منډې یې وهلې دي، سترې شوی او د پښتو ادب او پښتني فرهنګ هرې برخې ته یې یو څه ورکړي دي. فکر کوم، دی په خپل ټول عمر کې ډېر کم وخت او که

په زغرده ووايو يوه گړۍ هم بې قلمه او بې کاغذه نه دی پاتې شوی، خو دا ټول يې د چا لپاره او د څه لپاره؟ ځواب يې روښانه دی، چې دا هر څه يې د خپلې ژبې، ادب، فرهنگ او خپلو وگړو لپاره کړي دي. زيار د خپل ژوند زياته برخه د خپلو خلکو ادبياتو ته ورکړې ده، دی وايي:

«ليکنه زما د ژوند نه جلا کېدونکې ټوک دی، له هغې راهيسې چې خپل نسي او کين لاس مې پېژندلی دی، زه ليکنه کوم او ليکنه مې د ژوند ملگرې شوې ده».

يو ليکوال دده په باب ليکي: «زه استاد زيار د يو پرکاره خو دقيق ليکوال او محقق په توگه پېژنم. دی چې هر څه ليکي، په ژوره توگه يې ليکي، بنسټ يې ليکي، بنسټ يې ليکي او له يوه ژور احساس او پښتني احساس سره يې وړاندې کوي، دده هڅه په دې کې ده، چې په ليکنه کې د اړوندې موضوع ټولې پوښتنې اواروي او نه پرېږدي، چې لوستونکي په تياره کې پاتې شي (د نور محمد سهيم مقاله، د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپ).

د هند يو ليکوال «سادهن مکرجي» د خپل کتاب «افغانستان زوال سی عروج تک»، چې پر ۱۹۸۴م کال د هند په نوي ډهلي کې چاپ شوی دی. په ۱۲۲ مخ کې د پوهاند زيار يادونه کوي او هغه د پښتو يو ستر عالم بولي. همدارنگه په «تاريخ نوين افغانستان» کې هم د يوه ستر فرهنگي او ټولنيز شخصيت په نامه ياد شوی دی، نو بايد د داسې ستر انسان درناوی وشي او په درنه سترگه ورته وکتل

شي، چې د خپل زړه په وينو خپل فرهنگ او ادب ته د زمانې له ناخوالو سره سره کار کوي او پرمخ ځي. لکه څنگه چې د استاد زيار له لنډ نوم (تخلص) څخه څرگندېږي، دی يو زيار کښ انسان دی، له همدې امله خو يې نن تر دې ځايه ځان رارسولی دی او پر مور پښتو مينانو باندې يې د احسان سيوری پروت دی. زه دلته د استاد په باب له زياتو خبرو تېرېږم، ځکه که هر څومره خبرې ورباندې وکړم، بيا به هم کمې وي. هغه د شاعر خبره دلته سمه راځي چې وايي:

کتاب وصف ترا آب بحر کافی نيست

که ترکم سر انگشت و صفحه بشمارم

او يا دا پښتو لنډی:

ستا د بنايست گلونه ډېر دي

ځولی. مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

تر دې وروسته راځو، د پوهاند زيار ليکوالی، اثارو او دده اثارو څرنگوالي ته.

لکه څنگه چې دمخه مو وويل، پوهاند زيار د خپلې ليکوالۍ له پيل نه، يانې له هغه وخت نه، چې دی لا پنځلس کلن و، بيا تر ننه پورې د ادبياتو په بېلابېلو برخو کې يې خپل قلم ازمويلي او د پښتو ادب په بن په هر گوټ کې يې زرغون نيا لگي ايښي دي. د يوه ليکوال خبره ده چې وايي:

«استاد زيار د خپلې هغې مينې له مخې چې د خپل فرهنگ له

غورېدا او سمسورتيا سره يې لري، د پوهې او ادب هېڅ يوه خوا بې

برخي نه ده پريښي او د هغې هر نيا لگي يې د زړه په وينو خړوب کړي دي، روزلي يې دي، پاللي يې دي او ثمر ته يې د رسېدو په هيله پر خپل ځان باندې کړاوونه ګاللي دي او اوس هم لگيا دي، کړاوونه ګالي، پر ځان سختي تېروي او بې خوبۍ زغمي، چې په دې توګه دغه نيا لگي زموږ راتلونکو پښتونو (نسلونو) ته له خوږو او په زړه پورې مېوو سره وسپاري».

لکه څنګه چې ښکاره ده، استاد زيار د ژبې، ادب او فرهنگ په بېلابېلو برخو کې ډېر ګټور او ارزښتمن کارونه کړي دي. نو که موږ اوس د استاد ټولې ليکنې او اثار په ځير سره وګورو، ويې خپرو او مطالعه يې کړو، نو د هغو څرنگوالي او شننه به موږ ته استاد زيار په لاندې نومونو راوپېژني:

۱- ژورناليست زيار ۲- شاعر زيار ۳- څېړنيال زيار ۴- کره کتونکی زيار ۵- داستان ليکونکی زيار ۶- ژبپوهاند زيار ۷- ژباړونکی زيار.

دا ډلبندي ما له خپل فکره کړې ده، ښايي نور يې پر نورو برخو ووېشي، خو له دې سره سره بيا هم د استاد نورې ليکنې شته، چې د څرنگوالي له مخې د استاد په پورتنیو نومونو کې نه راځي، خو په ټوليز (عمومي) ډول يې زياتې ليکنې په پورتنیو نومونو کې په يوه نه يوه کې راځي.

## ژورناليست زيار

استاد زيار د خپلې وينا له مخې لومړی ژورناليستيکي کارونه پرمخ وړل او ژورناليستيکي ليکنې به يې کولې، هغه هم په ډېره زياته کچه. دې کار بېلابېل لاملونه (عوامل) درلودل، يو دا چې استاد زيار د هغه وخت د ځينو ليکوالو، چې دا کارونه يې پرمخ وړل، تر اغېزې لاندې و او بل دا چې د خپلو اقتصادي ستونزو له کبله دې ته اړ و، چې له ورځپاڼو سره همکاري وکړي، د هغوی د خوښې مطالب و برابر کړي او ورسره ورسره خپله پښتني مينه خړوبه کړي.

يوه بله د يادولو وړ خبره داده، چې پر يوه مهال د ژورناليستيکي ليکنو ترڅنگه ده شعرونه هم چاپېدل او له راډيو خپرېدل او ځينې لا تر ژورناليستيکي ليکنو دمخه چاپ شوي دي، يانې استاد زيار مخکې تر هغه چې ژورناليست شي، شاعر و، خو اصلي خبره چې موږ ورباندې ټينگار کوو، هغه داده چې استاد زيار له ۱۳۳۵ کال راهيسې د هېواد اخبارو او مجلو ته بې کچه ژورناليستيکي مطالب کښلي او تيار کړي دي او له ۱۳۳۸ کال څخه يې د (هېواد) د ورځپاڼې د لومړي خبريال په توگه دنده ترسره کړې ده.



استاد زيار پر ۱۳۳۵-۱۳۴۵ کلونو له انيس ورځپاڼې سره قلمي همکاري لرله او همدارنگه به يې اصلاح ورځپاڼې ته مطالب برابرول. له ۱۳۳۷-۱۳۴۳ کلونو پورې د عرفان او پوهنې مجلو خبريال او قلمي همکار و. هغه وخت او راوړسته يې د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، جريدو او مجلو کې زياتره مرکې، راپورتاژونه، ليدنې کتنې، هنري او ورزشي ليکنې، خبرونه، گزارشونه، يونليکونه او داسې نورې ژورناليسټيکي ليکنې خپرې شوې دي.

سره له دې چې استاد زيار تراوسه پورې کوم ځانگړی تيوريک ژورناليسټيکي اثر نه لري، خو د ژورناليسټيکي ليکنو شمېر يې خورا زيات دی. زه يې دلته د ځينو لاسته راغلو ژورناليسټيکي ليکنو سرليکونه له اخځونو سره راوړم او پر څرنگوالي يې غږېږم. چې استاد زيار د خپلې ليکوالۍ له پيل څخه تراوسه پورې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. خو د يوه ټکي يادول يې ضرور دي، چې استاد زيار ډېرې زياتې ژورناليسټيکي ليکنې چاپ کړي دي او د ټولو راټولول يې لا ډېر گران کار دی او لا بېخي کېدون (امکان نه لري، په خپله وايي: «ما به خپل ژورناليسټيکي مطالب په خپله د مرکز ورځپاڼو او مجلو ته ورکول، چې همکاري مې ورسره لرله همدا راز مې په ۱۳۳۵ او ۱۳۳۶ کلونو کې يو زيات شمېر ژورناليسټيکي ليکنې د مطبوعاتو مستقلې ادارې ته ورکولې چې کریم «روهينا» يې

مسوول او سليمان لايق يې مرستيال و. هغو زما دا ليکنې د هېواد زياترو ولايتونو او مهالنيو او ورځپاڼو ته لېږلې او ماته به يې ځای پر ځای حق الزحمه راکوله، په دې ډول زما يو زيات شمېر ژورناليسټيک مطالب د هېواد د ټولو خپرنی ارگانونو له خوا چاپ شوي دي». خو زما هيله دا وه، چې زه د استاد ټولې ليکنې راټولې کړم، خو پر دې کار بريالی نه شوم. زه لومړی عامه کتابتون ته ولاړم هلته مې پر کار پيل وکړ، ځينې مطالب مې پيدا کړل زياتره کلکسينونه نيمگړي وو او د ځينو کلونو خو لا هېڅ نه شته او د ولايتونو د ځينو خپرونو خو لا هېڅ پته نه لگي. بيا مې د علومو اکاډمۍ کتابتون ته مخه وکړه، هلته مې هم دا حال وليد، په خپله له استاد زيار سره هم د هغو ورځپاڼو، مجلو او جريدو گڼې، چې د ده ليکنې په کې چاپ شوي، نه شته او له دې کبله يې د ټولو ليکنو راټولول او د هغو اخځ ورکول يو ناشونی کار دی، نو زما دلته هماغه ورځپاڼې، مجلې او جريدې چې په ځينو کتابونو کې او يا له ځينو کسانو سره خوندي دي، تر څېړنې لاندې ونيولې او پر همدې مې بسنه وکړه.

## ۱- د میدان کتنه:

دا د استاد زيار د هغه ژورناليسټيکي ليکنې نوم دی، چې د وردگو ولايت د يوه راپورتاژ په بڼه ليکل شوی دی. په دې ليکنه کې د وردگو ولايت د میدان د خلکو دود دستور په باب معلومات ورکړ شوي دي. همدارنگه له دې ليکنې سره يوځای د

کرکيلې پر وخت ځينې عکسونه چاپ شوي، چې په خپله يې اخیستې دي. دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۴۲ل کال د ۵-۶ گڼې په ۳۵-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

## ۲- د سپر کال د بنوونکي د ورځې گزارشونه:

د پوهاند زيار د هغه ژورناليسټيکي ليکنې نوم دی چې د يوه خورا اوږد گزارش په بڼه برابر شوی، په دې ليکنه کې يې د ۱۷ غونډو گزارشونه راغلي، چې د بنوونکي دورځې په وياړ جوړې شوي وي. دا ليکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د ۹ گڼې په ۲۷-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

## ۳- د ازموينو گزارشونه:

دا د استاد زيار د يوې ژورناليسټيکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې له ۹ تعليمي موسسو څخه د نهايي ازموينو د اخیستلو گزارشونه برابر شوي دي. دا ليکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لسمې گڼې په ۵۷-۶۲ مخونو کې چاپ شوې ده.

## ۴- د خوښ او سوله ييز ژوند يوه بېلگه:

دغه ليکنه د المان په ديموکراتيک جمهوريت کې پر فاشيزم باندې د بري د څلوېښتمې کاليزې په وياړ د جوړو شوو خوشاليو او جشنونو يو لنډ راپورتاژ دی، چې د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې د ۱۳۲۴ کال د ۲۵۵مې گڼې په ۵ مخ کې چاپ شوی دی.

## ۵- اگاهانه هرکلی:

دا لیکنه چې د اساسي قانون د طرحې د اعلان په اړوند تيا له ننگرهار ولايت څخه د يوه راپورتاژ په بڼه کښل شوي ده. په دې راپورتاژ کې د اساسي قانون په باب خبرې شوي دي. دا راپورتاژ د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې د ۱۴-۷-۲۲ نېټې په لومړي او درېيم مخ کې چاپ شوی دی.

## ۲- د استاد ميوندي ويرمن شهادت:

دا د پوهاند زيار بله ژورنالستيکي ليکنه ده، چې د پوهاند ميوندي د شهادت په باره کې ليکل شوي ده او په هغه کې د ميوندي د ژوند او شخصيت په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

## ۷- د سويس له برن څخه ليک:

د پوهاند زيار يو ليک دی، چې د سويس له برن پوهنتون څخه يې کابل مجلې ته رالېږلی دی، دا ليک د کابل مجلې د ۱۳۴۹ کال د ۴ گڼې په ۵۷-۵۸ مخونو کې چاپ شوی دی.

## ۸- د وړمې اتلسم خپرني کال:

د استاد زيار يوه سرليکنه (سرمقاله) ده چې د وړمې مجلې په باب يې کښلې ده. دا ليکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۳ کال د لومړي گڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

## ۹- زموږ ملي واکمني بل الترنا تيف نه لري:

دا د هغه ژورناليسټيکي ليکنې نوم دی، چې د يوې مرکې په ترڅ کې وړاندې شوی او د کابل پوهنتون اوونيزې د ۱۳۲۷ کال ۱۲ گڼې په ۲ مخ کې چاپ شوي ده.

## ۱۰- د ثور انقلاب لسمه کاليزه د افغانانو د

### نېکمرغې کاليزه:

دا هم يو ډول ژورناليسټيکي ليکنه ده، چې د کابل پوهنتون د اوونيزې د ۱۳۲۷ د ثور د اوومې نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

## ۱۱- جنگيالي ځوانان بايد د پوهې او زده کړې

### په ډگر کې هم مخکښ اوسي:

يوه ژورناليسټيکي ليکنه ده، چې د «درفش جوانان» جريدې د ۱۳۲۰ کال د ۱۱ مې مياشتې په گڼه کې خپره شوې ده.

## ۱۲- د ثور انقلاب او افغاني مېرمنې:

يوه ژورناليسټيکي او څېړنيزه ليکنه ده، چې د «زنان» مجلې د ۱۳۲۰ کال د ۲ گڼې په ۱۹ او ۲۰ مخ کې خپره شوې ده.

## ۱۳- ټول ملي او هېوادپال ځواکونه دې د يوې نوې

نېکمرغې ټولنې د جوړولو لپاره سره يو موټی شي:  
دا هم د پوهاند زيار يوه ژورناليسټيکي ليکنه ده، چې د هېواد

ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال د ۱۰ مياشتې د ۲۳ نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

#### ۱۴ - پراخه پلار وطنه ملي جبهه:

د ملي جبهې په باب د پوهاند زيار يوه ژورناليسټيکي ليکنه ده، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۰ کال د درېيمې مياشتې د ۱۹ مې نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

#### ۱۵ - د شوروي ليدنه کتنه:

د استاد زيار په وينا تر ياد شوي سرليک لاندې يې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال په يوه گڼه کې يو راپورتاژ خپور کړی دی. خو ددغه کال د اړتيا وړ گڼه زما لاس ته رانغله. همدارنگه استاد زيار وايي: د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال په يوه گڼه کې يې د هند سفر په نامه يو راپورتاژ خپور کړی دی.

ديموکراتيک المان د سولې او سوسياليزم په سنگر کې:

دا هم د پوهاند زيار يو بل راپورتاژ دی، چې د المان له ديموکراتيک جمهوريت څخه برابر شوی دی او د شور انقلاب حقيقت ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.

ديموڪراتيڪ المان ۾ تپرو تاريخي خوڙو ترخو ۾  
پاتوري (وارث) په توگه:

د پوهاند زيار يو بل راپور تاڙ ډي، چي د هېواد ورځپاڻي د  
۱۳۲۱ کال په يوه گڼه کي خپور شوي ډي.

ټولنيزه هوساينه:

د استاد زيار يو بل راپور تاڙ ډي، چي له ختيز المان څخه يي  
برابر کړي او د هېواد ورځپاڻي د ۱۳۲۱ کال په يوه گڼه کي خپور  
شوي ډي.

هيتلري وژنځايونه:

د پوهاند زيار يو بل راپور تاڙ ډي، چي د المان له ختيځ  
جمهوريت څخه برابر شوي ډي او د هېواد ورځپاڻي د هماغه کال  
په يوه گڼه کي خپور شوي ډي.

## شاعر زيار

شعر زموږ د ادب يوه غوره برخه ده او ځانگړی څپرکی تراوسه پورې په پښتو ادب کې تر نورو ټولو ادبي ژانرونو او برخو د شعر برخه زياته ده، زيات مينه وال لري، زيات ليکونکي لري او زيات لوستونکي. استاد زيار زموږ د ادب په دغه برخه کې نه هېرېدونکي کارونه کړي دي او کوي يې. ده زيات شعرونه ليکلي، د وخت حالات يې په کې ښه ترا انځور کړي دي او تل تر تله د پښتو شعر د بهير د مخکښانو په ډله کې پاتې شوی او لا کله ترې دمخه شوی هم دی.

استاد زيار د اوسني ليکوال ليکونکي استاد «بېنوا» په غوښتنه پر ۱۳۴۱ کال خپل ژوند ليک داسې کښلی و:

«له لسم ټولگي څخه نوی بريالی شوی وم، چې د تېر با مشقته کړکېچن يا له خواږه سوزه ډک ژوند خاطراتو مې د تحت الشعور له پردو څخه د شعور صحنې ته پرله پسې په راوتلو پيل وکړ، چې ورو ورو يې زما له معصومانه عشقي احساساتو سره اړخونه بدل کړل. دې احساساتو زما له فطري او کسبي انکشاف څخه الهام واخيست، لومړی يې زما ژبه و خو ځوله او بيا د قلم په ژبه د (شعر)



په نوم راڅرگند شول). (عبدالروف بېنوا: اوسني ليکوال ۳ ټوک، ۱۳۴۲ کال، ۱۱۰۸ مخ).

استاد زيار په زياته کچه شعرونه ليکلي او وخت پر وخت يې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. د ده لومړنی شعر پر ۱۳۳۵ کال د زيري جريدې له خوا خپور شوی او وروسته يې بيا د هېواد، انيس، اصلاح، ننگرهار... ورځپاڼو او د پوهنې، کابل، عرفان په مجلو کې په زياته کچه شعرونه چاپ کړي او له راډيو څخه يې خپاره کړي دي او په دې توگه د څومره والي (کميت) له پلوه هم له خپلو هم مهالو څخه وروسته نه دی پاتې شوی. په دې ډول استاد له پښتو شاعرۍ سره يوځای - پارسي شاعري هم کړې ده، خو وروسته يې پرې ايښې ده.

استاد لومړی پارسي شعر د ۱۳۳۳ کال د کب پر مياشت ويلی او د ۱۳۳۴ کال د نورو پر ورځ يې د ابن سينا منځني ښوونځي له خوا په جوړه شوې غونډه کې اورولی دی. د سر مصرع يې په دې ډول ده:

اوان وقت گل رسيد بشگفت گلها تازه تر

استاد زيار په بېلابېلو برخو کې خپل قلم ازمويلي دی او د پښتو شعر په زياتو برخو او زياتو فورمونو کې يې شعرونه ليکلي دي. څلوريزې يې کښلې دي، نظمونه يې ليکلي او اوس خو يې په زياته کچه د ازاد شعر د مخکښۍ دنده پر غاړه اخيستي ده.

دلته د ده د شعر پر ټولو اړخونو باندې غږېدل او خبرې کول ډېر کار غواړي او زما غوندې د کم منگي او کم از مېنستي کار هم نه دی او غټو غټو ليکوالو او کره کتونکو ته اړتيا ليدل کېږي، چې د استاد زيار د شاعرۍ د اړخونو د څرنگوالي په باب څېړنې او ليکنې وکړي، خو زه دلته يوازې دومره څه ليکم، چې نورو ته يې لږ تر لږه د شاعرانه هلو ځلو د پرله پسې بهير يو لنډ انځور هومره وړاندې کړم.

استاد زيار له ډېر پخوا راهيسې، يانې له ۳۲ کلونو راهيسې شعرونه ليکي، خو بيا هم تر ډېره وخته پورې يې د شعرونو ځانگړې مجموعه نه وه چاپ شوې. متې يې پر ۱۳۵۹ کال لومړی شعري غونډ «زنداني نغمې» چاپ شو. دغه کار البته ځينې عوامل لري، چې زه يې دلته له څېړلو ډډه کوم، يوازې د ده پر شاعرانه فعاليتونو رڼا اچوم او هغه شعري غونډونه يې درېږنم، چې تراوسه پورې چاپ يا چاپ ته چمتو دي.

يو بل ټکی هم د يادولو وړ دی او هغه دا چې استاد زيار يو زيات شمېر شعرونه په بېلابېلو وختو کې د بېلابېلو جريدو، مجلو او ورځپاڼو او راډيو له لارې خپاره کړي دي، د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، خو يو زيات شمېر يې په شعري غونډو کې راغلي دي. له همدې کبله يې يوازې د شعري غونډونو پر پېژندنه بسنه کوو. خو تر دې مخکې، چې د هغه شعري

غونډونه وښيو، ښه به وي چې د پښتو شعر او شاعري په برخه کې يې ستر نوښت يانې د ازاد شعر مساله هم له ياده ونه باسو. زيار د هغو مخکښو شاعرانو سرلاری دی، چې په پښتو کې د شعر نويوالي او نړيوالي لپاره سرسخته مبارزه، هاند او هڅه کوي، کله خو دی د خپلې دغې سرسختې مبارزې او د هغې بې کچه مينې له مخې، چې د شعر له دې ځانگړي فورم سره يې لري، د ادبي چاپېريال د ځينو لنډ اندو او لنډ پارو دود پالو (عنعنه پسندانو) له ناوړه چلند او د ځينو نورو له گونگسيو سره مخامخېږي. خو زيار هغه دومره ستر خندا نه بولي، لکه څنگه چې ده په پېژندنه کې مو وويل، دی په ډېره گڼه گڼه کې هم خپله لار باسي او همدا راز په دې برخه کې هم د هېڅ راز خنډونو خيال نه ساتي.

دی په ځانگړې توگه زياتره ځوان شاعران دېته هڅوي، چې ازاد شعرونو ته مخه وکړي، خو دا په دې مانا نه ده، چې گڼې زيار زموږ د ادب او په ځانگړي ډول د شعر له پخوانيو فورمونو سره دښمني ښيي، بلکې دی وايي:

(( موږ بايد د شعر په نورو پخوانيو جولو (فورمونو) کې داسې شعرونه وليکو، چې تر مخکښو غوره وي او قافيه او ردیف زموږ فکر او سوژې ته ضرر پېښ نه کړي. خو که چېرې د غزل غونډې د شعر په نورو پخوانيو چوکاټونو کې مو شعر ليکنه زموږ تر مخه شاعرانو ته نه شي رسېدې، نو ښه به دا وي، داسې يوه لاره

وسنجوو، چې هم تر پخوانيو شاعرانو دمخه شو او هم زموږ لپاره نوی وي او هم په کې خپل فکر او خیال په ښه ډول ځای کړو.

د استاد زیار پورتنۍ خبرې که ځینې غزل بول او دودیزوال شاعران راباندې راونه پارېږي، تر ډېره ځایه درستې دي. همدا اوس زه د یوه غزل بول شاعر، چې تر ټولو زیات ازاد شعر د رامنځته کېدو مخالف دی، تر ۸ ټوټو څخه زیات تش په نامه غزلې وړاندې کولای شم، چې په یوه قافیه، یوه ردیف په یوه محتوا او مانا او هغه هم په لا ډېره زړه او سولېدلې ښه چې په سلگونو پلا زموږ په ادب کې تکرار شوي خپرې شوي دي.

خو له دې سره جوخت موږ له ښه مرغه داسې شاعران هم لرو، چې د غزل په فورم کې یې ډېر پیاوړی اندوخیال رانغښتی دی او داسې شاعران بیا د ازاد شعر د رامنځته کېدو ځنډ کېږي هم نه او د هر ادبي ژانر رامنځته کېدو ته په درنه سترګه گوري. په هره توګه هر څوک چې د شعر په هر چوکاټ کې څه لیکي، باید ښه یې ولیکي او تر پخوانیو یې ډېر ښه ولیکي.

ازاد شعر په پښتو ژبه کې یوه نوې پدیده ده، نوې پدیده که هر څومره د خلکو په ګټه هم وي، په پیل کې بیا هم له مخالفونو سره مخامخېږي. په هر ډول استاد زیار په پښتو کې د ازاد شعر د یوه مخکښ او زړور مبلغ په توګه باید له مخالفونو سره مخامخ شي. خور اتلونکې یې روښانه ده او د پښتو ازاد شعر د لومړۍ مستقلې چاپي مجموعې د چاپوونکي او درلودونکي په توګه دا

حق لري، چې د خپلې ټاکنې لارې دفاع وکړي او پر مخ ولاړ شي. لوی استاد «حبيبي» لا هغه وخت د استاد زيار په باب کښلي وو: «د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼې يو بل غورېدلی گل دوکتور زيار دی. په زړو قالبونو کې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوی والی لري...». (د اصف بهاند مقاله- د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.)

اوس راځو د استاد زيار شعري غونډونو ته:

خو تر دې مخکې چې د هغه د شعري غونډونو پر پېژندنه پيل وکړم، خپله ياده شوې خبره بيا راغبرگوم، هغه دا چې استاد گڼ شمېر شعرونه پخوا په ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپاره کړي دي. د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، ځکه چې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو کلکسينونه نيمگړي دي، دا دی دلته بيا يو ځل د هغو خپرونو نومونه اخلم، چې د استاد شعرونه په کې په زياته کچه په انفرادي ډول خپاره شوي دي:

د هېواد، انيس، پيام ورځپاڼې، د پوهنې او عرفان مجلې، د ننگرهار، کندهار او پکتيا مجلې، زيري جريده او نورې زياتې خپرونې، چې له دېرشو کلونو راهيسې يې خپرونې کړې دي. اوس يې دلته يوازې پر هغه شعري غونډونو، چې تراوسه پورې چاپ او يا ناچاپ دي، رڼا اچوو:

تر ټولو مخکې يې د لومړي شعر لومړۍ او وروستۍ مسره چې  
د زيري او ونيزې د ۱۳۳۵ کال په مني کې خپور شوی، راوړو:  
خو به يو مورډه له کاروانه پاتې

(لومړۍ مسره)

د وطن غم کې شه کوشانه پاتې

(وروستۍ مسره)

## زنداني نغمې:

زنداني نغمې د استاد زيار د شعرونو لومړۍ چاپي غونډه دی  
چې پر ۱۳۵۹ کال د بيهقي موسسې له خوا په بنکلي کچه او  
سکنت چاپ شوی دی. په دغه شعري غونډه کې، چې ټول ۱۰۰  
مخونه لري ۳۵ ټوټې شعرونه راغلي دي. د دې مجموعې په  
شعرونو کې هم د استاد زيار د نورو شعرونو په شان د ده سياسي  
کړنلاره او سياسي مفکوره له ورايه بنکاري. د دې مجموعې  
شعرونه د فورم له مخې ازاد او ځيني نيمه ازاد او ځيني يې په  
نور و فورمونو کې راغلي دي. پر دغه شعري غونډه باندې د  
(زنداني نغمې) تر سرليک لاندې د اکبر کرگر له خوا په ۴ مخونو  
کې يوه سريزه کښل شوې ده.

همدارنگه د مجموعې په پيل کې په ۶ مخونو کې د (زنداني  
نغمې) په نوم په خپله د استاد زيار يادښت راغلی دی. د ادی دلته  
له دغه شعري غونډه څخه يو دوه بېلگې را اخلو:

## ازاده مينه

ستاله خوا نه بېلېدی نه شمه زه  
 ستاله مینې صیرېدی نه شمه زه  
 چې نیولې مې ده ستاد و فالاره  
 له دې لارې کړېدی نه شمه زه  
 نا امیده ستاد سترگو له ککونه  
 لکه اوبنکه خڅېدی نه شمه زه  
 یم رنخور ستاد پېغلو تېو کرشمو زه  
 بې وصال دې رغېدی نه شمه زه  
 له خپل ځانه تېرېدل ماته اسان دي  
 خو له تانه تېرېدی نه شمه زه  
 زه یم ستاهغه ازاده مينه زیاره  
 چې په جېل کې ځایېدی نه شمه زه!

## د زندان پسرلی

راغله مې خواته غلې غلې وږمه  
 د تور زندان له وسپینیزو پنجره

د ننگرهار د سسور لنيو گلوسو  
 دلمر دورانگوسو پر زرينو وزرو  
 دلته پراته د پرد فاشيزم د بنسونه  
 د ميني ميني په گناه بنديان  
 د يو ولس د يرغملو په نوم  
 د ستر بري په هيله گالي زندان  
 دلته بنديان د هغو زرو خنبتان  
 چې د وطن په عشق توپونه وهي  
 چې سر تر پايه يې په رگ رگ کې  
 انساني مينه غورځونگونه وهي.

### وينه او مينه

وينه او مينه د پوهاند زيار دشعرونو هغه غونډه دی، چې پر ۱۳۲۰ کال د ملي دفاع وزارت په چاپ خونه کې د ۱۰۰۰ ټوکو په تيراژ په بنکلي کچه او سکنت چاپ شوی دی.  
 په دغه شعري غونډه کې د استاد حيني هغه شعرونه راغلي دي، چې د ۱۳۳۹ - ۱۳۲۰ کلونو په اوږدو کې يې ويلي دي. دا مجموعه په بنکلي ډيزاين او انځور بنکلي شوې ده او د نورو کتابونو په پرتله په وړو کې (جيبې) کچه له چاپه راوتلې ده.  
 ددې غونډه په پيل کې د (سخن کوتاهې در باره وينه او مينه) د دوکتور اسدالله حبيب له خوا په درې مخونو کې د شاعر او ددې



مجموعې د شعرونو د څرنگوالي په باب يوه سريزه کښل شوې ده. په دې شعري غونډه کې چې ټول ١٣٢ مخونه لري، ١١٩ ټوټې شعرونه ځای شوي دي، چې زيات شمېر يې څلوريزې او ځينې يې ازاد شعرونه او اډانې يا سپين شعرونه دي.

دا شعرونه د استاد زيار د اندو ژوند د څو اړخونو هندارې بلل کېږي. په تېره يې بيا د سياسي ژوند، لکه چې وايي:

«زما دغه وينه او مينه زما د ٢٢ کلن ژوند او اند د بشپړتيا يې بهير يو نيمگړی غوندي انځور دی. له يوه لنډ تنگ ولسوال نړۍ ليدنه نيولې تر ټولنوال او پرگنوال هغه پورې...»

دلته به له دغه شعري غونډه سره د لا بلدتيا په موخه دوه ټوټې شعرونه را واخلو:

### سم هوډ

سازېدل له زمانې سره اسان دي  
زمانه سازول ځان سره زه غواړم  
سازناسازې زمانې سره به نه شم  
څه پروا که راغلم راغلم، لارم لارم.

### چپه زمانه

زمانه راته چپه غوندي ښکارېږي  
چپ ته ښي او ښي ته چپ چې ويل کېږي

«لېونى خاندي پر کلي پرده کلى»  
د هونښيارو دا متل دلته جوړېږي.

### سوزونه او سازونه:

د پوهاند زيار د شعرونو يو بل ښکلى غونډ دى، چې پر ۱۳۲۴ کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په دولتي چاپخونه کې په افسېټ ډول د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلى دى. د استاد دا شعري غونډ د کميت او کيفيت له پلوه پوره بډايه دى. په دې شعري غونډ کې ۷۳ ټوټې شعرونه راغلي دي، چې د فورم له مخې ازاد- نيمه ازاد او يو شمېر يې په پخوانيو شعري فورمونو کې ويل شوي دي.

د دغه شعري غونډ په پيل کې د پيلامې په توگه د «زما سوزونه او سازونه» تر نامه لاندې په درو مخونو کې په خپله د استاد زيار يو يادښت راغلى دى، چې د دغه شعري غونډ په باب وايي:

«هسې خو د مانا او محتوا له مخې دغه شعري انځورونه د يوه رېږېدلي او کړېدلي انسان د ژوند يو داستان دى، چې د رنگارنگو مهالونو او چاپېريالونو رنگارنگيو په کې اړخونه بدل کړي، هر سوز يې د يوه مهال او هر ساز يې د يو چاپېريال ښکارندويي کوي، د هر هغه مهال او چاپېريال چې زه يې ستاسې

او نورو مليونونو همخپلو (همنو عانو) د يوه استازي په توگه يو نه جلا کېدونکی ټوک يم او له همدې کبله يې اوس د همدغه رنگين داستان آر لوبغاړی او اتل يم».

پر دې شعري غونډ باندې په شپږو مخونو کې د «زيار شاعري» په نوم د اجمل خټک له خوا يوه سرريزه کښل شوې او همدارنگه د سوزونه او سازونه په باره کې خو خبرې تر سرليک لاندې په درېو مخونو کې د دوست شينواري له خوا هم يوه سرريزه کښل شوې ده.

اجمل خټک د استاد زيار په باب وايي:

«زيار په سينه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د يو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مينې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه يې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محيط او انسانيت په غم کې ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرگندوي او له هر تعصب او تنگ نظری نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي.» دی همدارنگه زياتوي: «زيار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ويده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بيدار ليکوال دی. زه هر وخت زيار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وينم. د ده شعرونه د ده د ذهن پيداوار دي...».

يوه بله خبره چې د دغه شعري غونډ په باب د يادولو وړ ده، هغه دا ده چې په دغه شعري غونډ کې راغلي دوه سريزي د کتاب په پای کې راغلي دي، يانې د شعرونو تر پای ته رسېدو وروسته. که چېرې له دود سره سم دا سريزي د کتاب په پيل کې راغلي وای، بنه به وای او له لوستونکو سره به يې ډېره مرسته کړې وای. داستاد زيار دا ياد شوی شعري غونډ د خپل هغه دروند ارزښت له مخې چې لري يې، پر ۱۳۵۸ کال دخوشال خان لومړۍ درجه جايزه وگټله.

دا شعري غونډ له سريزو او ويي پانگې پرته ۲۲۵ مخونه لري. د کتاب پای ته په شعري غونډ کې د راغلو ويونو ۲۲ مخه ويي پانگه هم راغلي ده، چې له لوستونکو سره د ستونزو په حل کې پوره مرسته کولای شي. دلته ترې يو ښکلی شعر را اخلو:

### ميين ارمانونه

دا مې او ښکې ورتې ورتې...  
 راخوټکېږي او بهېږي

د ليمو له سرچينو نه

پر بارخو باندي مخ کښته...

که بهير دی رانه لېږدي د نيمگړو ارزوگانو.

دا زما بېلتون خپلې

ارمانزلې، خورېدلې

سرترپای ناکامه مينه

اوبو وړې شانې هيله...  
په ارمان د يوه څرک د چا د مخ د رڼاگانو.  
په دې زړه د تورې شپې کې  
په تورتم تورو تيارو کې  
د مينو ارمانونو...  
برېښنا نه شته، ځلا نه شته  
ورک را ورک او راورکي  
نه بنډاو د سونگ د شمعې نه کړ او د پتنگانو  
گوري گوري تورې ورېځې  
چې دهسک مخ يې نيولی  
پنا کړي يې له سترگو  
دي د ستورو سترگکونه  
پلوشې د وړمکې...  
يا که سيوري دي چې بسوري د شهيدو ارواگانو!  
لار لودن راځنې ورک دی  
غورځم، پرځم، تپرېرم...  
لارښودنه لرم د مينې  
چې مې بوځي تر درشله  
د زړه سواندي خواږه يار...  
پخسوي مې، ځوروي مې ياد د تېرو پېرزوگانو!

## اور او وينې

د پوهاند زيار د ازادو شعرونو يو بنسکلی غونډ دی، چې پر ۱۳۲۵ کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې په بنسکلی کچه او سکېټ چاپ شوی دی. په دې غونډ کې ټول ۴۳ ټوټې شعرونه راغلي او ټول يې ازاد دي.

دا غونډ ۱۹۱ مخونه لري. د شاعر دې شعرونو هم د نورو شعرونو په څېر ده اندوخيال په نښه ډول څرگند کړی دی، چې دا يې په شعرونو کې د برياليتوب يوه ستره نښه ده. په پيل کې د سريزې پرځای (ازاد شعر ته رابلنه) په نوم يو بنسکلی ازاد شعر راغلی دی. د اور او وينې غونډ د ازاد نوي پښتو شعر لومړۍ بېلگه ده، چې د ځوانو زېږندويانو لپاره يو گټور لارښود گڼل کېږي.

دا غونډ د ژبني سبک له پلوه د (يوې نږه، خوږې، لنډې، روانې او بشپړې کره) پښتو تر ټولو غوره بېلگه گڼل کېږي او نوې رغونې او ترکيبونه په کې زيات راغلي دي.

د هنري پرداز، ايماژونو او انځورونو او په تېره د اساتيرو له پلوه ډېر لوړ او د فکري محتوا له مخې ډېر ژور دی په دې توگه دلته په ټوله مانا د ژوند «شعار» پر «شعر» بدل شوی دی. دلته د هنري ارمان او ټولنيز ارمان، يا په لنډ ډول د شکل او محتوا ترمنځ ډيالتيک په رښتيني «ډيالکتيکي» مانا ټينگ دی. د

ترخه ټولنيز واقعيت له ځلونې سره سره په کې پر ارمان بری او ايمان هم يوځای انځورل کېږي.

استاد زيار په دغه شعري غونډه کې زيار کښلی، چې (ادب د ادب يا هنر د هنر لپاره) او بل (ادب يا هنر د ژوند لپاره) دواړو بهيرونو ته پيوند ورکړي او په دې توگه د بنسټونکي او کره کتونکي په توگه يوه نوې لاره پرانيږي. د استاد دا شعرونه د کوم اروپايي يا شرقي ازادو شعرونو پېښې نه دي، بلکې زېږندوی او نوښتگر يې په دې گروهه دی، چې دلته د فولکور او منظومو ادبي دواړو ډولو شعرونو له تونیک سيلابیک خصوصيت څخه گټه اخيستل شوې، له قافيې پرته چې د نړۍ د هېڅ کومې ژبې د شعر بنيادي شرط نه دی، نور ازاد شعر له منظوم ادبي او فولکوري هغه سره کوم توپير نه لري، په دې مانا چې وزن او سېلاب د نړيوال بنسټيز شرط په توگه تر دا منځ يو شان واکمني لري.

دلته د شعر د څرمې (فرعي) ځانگړتيا په توگه قافيي قيد و بنديز نه شته او نه د مسرو د لنډوالي او اوږدوالي قيد. د ساري په توگه قافيه وال (يا بې قافيه ولسي شعرونه) په اوو څپيزو مسرو پيلېږي. حال دا چې په نوي ازاد شعر کې له څلورو څپيزو مسرو څخه پيل مومي او ان تر ۳۹ څپيزو رسېږي. تردې البته زيات (جمله) او (سا) نه شي اوږدېدلای، په تېره سا ايستنه چې مسره سره ځای پرځای دروي.

استاد زيار د دې مجموعې د نوم په باب وايي:  
 دا چې ما بيا هم د دې دفتر نوم شعار ډوله ټاکلی، زما د سر  
 صفحې شعريې ځواب وايي:

ټول دفتر مې شو د مينې اور و وينې  
 ستا د سرو سکرو ټو شونډو له غزله!

د دغه غونډ ستر نوښت په دې کې دی، چې په پښتو ژبه کې د  
 ازادو شعرونو لومړنۍ، ځانگړې بشپړه چاپي مجموعه ده چې  
 شعرونو يې د پوځوالي زياتې پورې وهلې دي. يو شاعر د دې  
 مجموعې په باب ليکي: «د شعرونو سبک يې عاطفي او  
 روښانفکرانه دی او د هنري ارمان او ټولنيز ارمان ترمنځ يانې د  
 شعري شکل او مضمون ترمنځ ژور ډيالیکتيکي اړيکي شتوالی  
 لري. د رسالت دقيق او استادانه رعايت، شاعرانه مسوولیتونو  
 (زمانی مسوولیت)، (مکانی مسوولیت)، (ټولنيز مسوولیت) او  
 (ادبي مسوولیت) د محترم زيار شعرونه لاشتمن کړي دي». (د  
 ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، ۱۱/۳/۱۳۲۲ گڼه، ن. سيوری،  
 اسحق ننگيال).

په هر حال دا غونډ پښتو ژبې ته د نوي فورم او نوې محتوا په  
 درلودلو سره د پوره ارزښت لرونکی دی. بايد زموږ ژبې داسې يوه  
 مجموعه لرلای، خو ښه ده چې لري يې.

ددغه غونډ په باب ډېر څه ويلو ته اړتيا شته او موږ ترې د  
 خپلې ليکنې د ډېر اوږدوالي له کبله ډډه کوو. د زياتو معلوماتو



لپاره وگورئ: کابل مجله ۱۳۶۲ کال لومړۍ گڼه (اور او وينې ته يوه کتنه) د نور محمد سهيم کره کتنه.

يوه بله خبره، چې د دې غونډ په باب د يادولو وړ ده، هغه داده، چې په پای کې يې له ۱۲۷-۱۸۴ مخ پورې د هغو ويونو پاڼگه راغلې ده، چې د دې شعري غونډ په شعرونو کې کارول شوي دي، چې بې له شکه د شعرونو په ځينو پېچلو برخو کې له لوستونکو سره مرسته کوي. دا دی، دلته له دې ښکلي شعري غونډ څخه د طلايي شگې په نامه يوه ټوټه ښکلي شعر را اخلو:

## طلايي شگې

په وزرو د مينه وړو

او خوږو خوږو شېبو

کرېم گليون د سرو گلونو

گلکڅونو

دنگو دنگو چنارونو د وارنا...

د الواک نيلى مې ځغلي او راځغلي

کښته پورته

د شنه هسک و شنه درياب په همغاړې او همبريدې

ارتې ارتې

او ناپايې شنې ورشو کې

سپينې سپينې بنکلي بنکلي  
او جوړه جوړه کوترې  
سره خاندې او مستي کړي  
خوله پر خوله غاړه پر غاړه  
پر پستو «طلايي شگو»  
تر تودو زرینو وړانگو  
د لمر لاندې...  
او زه ناست ورته پر غاړه  
جوړوم د طلايي شگو کورونه  
په پر غز، غر خپه راشي  
بېرې دوه مې د اند شي  
کړي را وړان خیالي کورونه.

### گلکڅونه:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د شعرونو هغه بنکلی  
غونډ دی، چې د افغانستان د لیکوالو د انجمن له خوا په دولتي  
مطبعه کې په بنکلي کچه او سکینت د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ له  
چاپه راوتلی دی. دا غونډ ټول ۱۳۲ مخونه لري او د شاعر ۲۰  
ټوټې شعرونه په کې راغلي دي. ددغه غونډ زیاتره شعرونه غزل  
دي. یو شمېر نیمه ازاد او یو لړ یې په نورو پخوانیو فورمونو کې

ليکل شوي دي. پر دې غونډه باندې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا په څلورو مخونو کې يوه سرريزه کښل شوې ده، چې په هغه کې د استاد زيار د ژوند او د ده د شاعرۍ په هکله رڼا اچول شوې ده او په خپله د همدې غونډه په باب خبرې شوې دي. په دغه غونډه کې د استاد زيار د زلميتوب د وخت ځينې شعرونه راغلي دي، چې استاد بېنوا په دې باب ليکي:

«ده دا خپل گلکڅونه يوازې د زلميتوب د مينې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنيزو نابرابريو هغه نارې سورې او کوکې يې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف يې لړوزلي او بشري احساسات يې راپارولي دي».

دا دی، دلته يې يو ښکلی غزل را اخلو:

### د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرگو په ژبه  
 نن دې هر څه د ولولو په ژبه  
 درنه پښتو ده هېره شوې که څه  
 چې اوس غرېږي د وسلو په ژبه  
 خوبه په څو يې زما وينو ته ناست  
 خوبه مې وژنې د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته یوو و  
 ولې پردی شود د پردو په ژبه  
 له ولس وڅه خوله نرخ مه وڅه  
 درته یم سرد پښتنو په ژبه  
 خیردی که کرم درته د زړه خبرې  
 د اوبنکو وینود سلگو په ژبه  
 وایم رښتیا درته، ترخه که هم وي  
 د اوسمهال د اسوبلو په ژبه  
 پرې چې پیغام د ژوند درواستومه  
 د انقلاب د پلوشو په ژبه  
 ځم د استاد حمزه په لار د سره  
 گوندې شې پوه مې د شعرو په ژبه.

### گله نړۍ:

دا د یوې درې کسيزې مشاعرې بڼه لري، چې له ۱۳۴۰-۱۳۴۴ پورې د زیار، ممنون او فنا له خوا پرله پسې تر سره شوې او پر خپل وخت د مېرمن مجلې او هېواد ورځپاڼې له خوا خپره شوې ده او په راوړسته کلونو کې سېلاب ساپي او نصرالله حافظ هم په کې برخه اخیستې ده. دلته له دغو درې کسيزو مشاعرو څخه لومړۍ مشاعره، چې د استاد زیار د شعرونو په دې طرحې جوړه شوې، راوړم.

بيا مي بنڪلي يار په زړه ور ټري نن  
گاتي مي د سترگو پسي لو ټري نن  
د محمد جان فنا شعر په دې ډول دی:

### اند پښنه

ساز د محبت راته غږ ټري نن  
پغلله د هنر راته نخ ټري نن  
يو نظر مي ستا د مخ بنايست وليد  
يو جهان رڼا پر ما ور ټري نن  
تش چې تصور دې د بشر وكرم  
ټول جهان مي خيال كې نه خاي ټري نن  
خوب كې چې مي ستا سترگې ليدلې دي  
خاڅكې دماتم پر ما تويي ټري نن  
ويي كتل په ناز راته بنو لاندې  
ځكه مي اغزي په سترگو كې ټري نن  
بنكل مي كړي خوږې سرې خندني شوندي  
زړه مي اوږد مينې كې سوځي ټري نن  
مرگ او ژوند «فنا» راته جنون بنكاري  
خيال چې د ليلي راته پسخ ټري نن

## ناکامه هيله

غم مې بيا د خيال په کور گډېږي نن  
هيله مې ناکامه شوه ژرېږي نن  
ماد زړه په وينو چې اباده کړه  
دا د محبت مانې نرېږي نن  
مسته بڼه ورشود اسماني ميني  
زړه لکه هوسۍ ورنه تېرېږي نن  
ستا د تصور درشل به پالمه  
تېرې زماني راته غږېږي نن  
ستا د مکېزونو رڼاگانو کې  
پرېږده دا «ممنون» چې وسوځېږي نن

## اندو ژوند:

اندو ژوند د استاد زيار د کوچنيو ټوټو د لړۍ دويمه شعري  
مجموعه ده، چې په هغه کې د جولې له مخې زياتره څلوريزي او  
«سپين» شعرونه راغلي دي او انتقادي، طنزي او حماسي رنگ

لري. دغه غونډه پر ۱۳۲۸ کال د سرحدونو چارو وزارت له خوا په اريانا چاپخونه کې چاپ شوی دی. دلته يې دوه بېلگې راوړو:

## بلهاري

ما په مينه کې زده کړې له پتنگه بلهاري ده  
ولوله مې پښتنه او اراده مې منصورې ده  
لړم، ۴۳ کال

## نکريزې او رانجه

د زړه وينې مې نکريزې  
شوي د پېغلو هيلو پښو ته  
شور رانجه راته گرومونه  
غر مې نه رسي غوږو ته  
۱۸-۹-۲۲

## گلوييونه:

د استاد زيار يو ناچاپ غونډه دی، چې په هغه کې د فورم له مخې د گلکڅونو شعري غونډه ته ورته شعرونه راغلي، دي چې زياتره يې غزليز رنگ لري.

## سپين غر:

د استاد زيار هغه شعري غونډه دى، چې په هغه کې ده له ۱۳۳۸-۱۳۴۵ کلونو پورې ځينې شعرونه راغلي دي، چې د «پښتونستان» او ټولنيزو موضوعاتو په باب يې ويلې دي. په دې شعري غونډه کې اوږده نظمونه راغلي دي، چې يو شمېر يې په راډيويي مشاعرو کې ويل شوي او يو شمېر يې په بېلابېلو خپرونو کې خپاره شوي دي. دلته له دغه شعري غونډه څخه يوه بېلگه را اخلو:

## پښتني غمونه

زه پښتون د پښتونخوا يـم  
 پښتونخوا کې پښتون غواړم  
 پښتني دردونه ژاړم  
 افغاناني غمونـه ژاړم

\*\*\*

بيا مې وينې راخوتېږي  
 د زخمي زړه لـه پرهاره  
 ځورېدلې تلوسې مې  
 له درد سوزه وهي څرېکې..



په خوگلن کې د گوگل مې  
 د مـرو ژوانـدو ارمـانـونو  
 آواړه واړه بـخـرکـي  
 په ورو ورو راتـازـه کېـري  
 اسـو پـلي مـې لـمـبـه اـخـلي..  
 د پـلـرو نـو او نـيـکـو نـو  
 د آتـېـرو پـر تـمـونـو  
 هـغـه تـېـرې خـا طـرې بـيـا  
 هـغـه هـېـرې خـا طـرې بـيـا  
 ز مـا زړه بانـدې وړـېـري  
 د المـبـې بـه پـتـې پـتـې  
 نور په زړه کې خنـگـه نـغـاړم  
 پـنـېـتـنـي د رـد و نـه ژاړم  
 ا فـغـانـي غـمـونـه ژاړم

\*\*\*

په تـرپـکـو مـې شـي زړه کې  
 پـنـېـتـنـي سـپـېـخـلې مـيـنـه  
 لېـو نـی شـانـې ا حـسـاس مـې  
 کـومـې لـو ر تـه لـېـر د و ي بـيـا  
 د هـو نـېـا ر و پـه نـړۍ کې  
 لېـو نـتـو ب ر ا تـه پـيـغـو ر شـي

چېرته ننه هلته به ځمه  
 که وي سمې او که غرونه  
 کور و کلی به پرېږدمه  
 وایم ځان مې کړای ازاد  
 له هر قید او له جنجاله  
 خپل غم چې د ځان مل کړم  
 پرې به پام غلطومه  
 مرگ ته شپې به تېرومه  
 څوک به نه نیسي مې ستونی  
 په خپل واک اختیار به ژاړم  
 پښتني دردونه ژاړم  
 افغانی غمونه ژاړم

\*\*\*

چېرې مینه چې گناه ده  
 چېرې زړونه چې ساړه دي  
 چېرې ژبه او قلم چې  
 نورو لار ته ختل دي  
 چې په نوم انسان یادېږم  
 او انسان نه بلل کېږم  
 یو موجود دې د جهان یم  
 او جهان کې بهی اختیاره

د شمال په يوه ربه  
 لکه پاڼه هسه ربه  
 د نانځکې غونډې هسه  
 له هوس سره لوبېږم  
 ټول کار زيار مې بل لپاره  
 هېڅ مې واک د خپل ځان نه شته  
 څومره شرم و څومره تنگ دی  
 که پردې ژوندانه وييارم  
 پښتني دردونه زارم  
 افغانې غمونه زارم

\*\*\*

چې يو ځل په حقه مينه  
 دار په خپلو سترگو بڼکل کړم  
 د خپل سراو مال په بيه  
 پښتونواله کړم ترسره  
 د خوشال له سپينې تورې  
 د ايمل، دريال له تنگه  
 د تيارو گوگل شي خيږې  
 د خيږ له دنگې څوکې  
 د شمشاد له هسکه سره

پلوشې د ژوند خورې شي  
 د بارې او سوات سيندونه  
 اباسين لره بيا يوسي  
 د خپلواک ژوندانه زېرى  
 له خپلواک پښتونستانه  
 څه ارمان به مې بيا نه وي  
 له دنيا که زياره ولاړم  
 پښتني دردونه ژاړم  
 افغاني غمونه ژاړم.

استاد زيار د پورتنې شعر په باب وايي: «د ۴۴/۲/۹ کال د پښتونستان په راډيويي مشاعره کې واراونه رسېد. همداسې مې د موسی شفيق په غوښتنه په سټډيو کې واوراوه. يو کال وروسته ۴۵/۲/۹ قدیر، فهيم اورولې و. په دغه کال سويس ته تللی وم. له دې سره سره دا زما تر ژباړلي شعر «بلنه» ۱۳۴۰ وروسته لومړی نیم ازاد شعر دی او تردې راوروسته مې دغې خواته ورو ورو هڅه زياتېږي. دغه راز د «گلولې» په نوم د استاد زيار د ازادو شعرونو دويم غونډ هم چاپ شوی دی.

دا شعري غونډ پر ۱۳۲۹ل کال د افغانستان د ليکوالو د ټولني له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په شمېر خور شوی دی، چې د استاد ۲۰ ټوټو په شاوخوا کې ازاد شعرونه په کې خوندي دي. دغه راز يې د ازادو شعرونو د لړۍ درېيم غونډ «د سپرونو نڅا» او د کوچنيو ټوټو د لړۍ درېيم غونډ چاپ ته چمتو دي.

## څېړنيال زيار

پوهاند دوكتور مجاور احمد زيار د خپلې هر اړخيزې ليکوالۍ په ترڅ کې علمي څېړنې او پلټنې هم له ياده نه دي ايستلي او په دې برخه کې يې زياتې مقالې کښلي او ليکنې يې کړې دي. په حقيقت کې څېړنه د استاد د ليکوالۍ يوه زياته برخه را اخلي. موربه دلته له گړدو دي څېړنو پرته د ده نورې ژبنۍ څېړنې دده په ژبپوهنيزه برخه کې راوړو او دلته به يې هغه تحقيقي ليکنې له اخځ او څرنگوالي سره يادې کړو، چې په بېلابېلو برخو کې يې کړي دي او بيا به يې پر خپلواکو څېړنيزو اثارو رڼا واچوو:

په پښتو کې ازاد وگړنۍ او ليکنۍ شعر پر سېلابي تونیکو آرونو او ويونو ولاړ دی:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې د پښتو شعر او په ځانگړي ډول د پښتو ازاد شعر او د هغه جوړښت د څرنگوالي په باب په کې هر اړخيز او په زړه پورې معلومات وړاندې شوي دي. فکر کوم دا په پښتو کې د لومړي ځل لپاره د ازاد شعر په باب يوه ژوره علمي ليکنه ده.

دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۷ کال د لومړۍ گڼې په ۲۲ مخونو کې خپره شوې ده، دغه راز يې د همدغې مجلې د همدغه کال په پنځمه گڼه کې دغې لړۍ ته دوام ورکړی دی او

ترڅنگه يې د همدغه کال په کابل مجله کې يو لړ نورې ورته ليکنې هم خپرې کړې دي (دغه ليکنه را وروسته د کتاب بڼې (پښتو شعر څنگه جوړېږي؟) ته لوړتيا موندلې ده).

### راورتي او پښتو گرامر يې:

دا يوه څېړنيزه ليکنه او ژباړنه ده، چې د مستر راورتي د ژوند او د هغه د پښتو گرامر په باب معلومات په کې ورکړ شوي دي. دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۶ کال د ۴ گڼې په ۵۰-۵۷ مخونو کې خپره شوې ده او بيا پر ۱۳۵۷ کال د (پښتو چاپي اثار په دوو تېرو پېړيو کې) د اطلاعاتو او کلتور وزارت د مقالو په غونډه کې هم راغلي ده.

د امير شېرعلي خان د پښتو بوليو يوه قلمي نسخه:

دا په متنپوهنه کې د استاد زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د امير شېرعلي خان د فرهنگ پالنې او پښتو پالنې په برخه کې په کې زيات معلومات وړاندې شوي دي، دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۱ کال د ۱۱ گڼې په ۳۴-۴۲ مخونو کې چاپ شوې ده.

پټه خزانه د پښتو د تاريخي گړدود څېړنې د يوه

غوره اخځ په توگه:

دغه څېړنيزه ليکنه په ((د محمد هوتک ياد)) نومي کتاب کې د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۲۲ کال خپره شوې ده.

## د ملا درمحمد ځاځي شاعري:

د يوې بلې څېړنيزې ليکنې نوم دی، چې د ياد شوي شاعر د شاعرۍ په باب په کې معلومات راټول شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۷-۸ گڼې په ۲۳-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

## نوميالی نورسيب:

دا يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې له گڼو بېلگو سره په کې د نورسيب د شاعرۍ په باب هر اړخيز معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۹ گڼې په ۱۴-۳۲ مخونو کې راغلې ده.

## د لال پورې شريف:

په دې تحقيقي ليکنه کې له لاسته راوړو بېلگو سره د لال پورې شريف د ژوند او شاعرۍ په باب پوره معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۳ کال د ۴ گڼې په ۷-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

## الفت (۱۲۸۸-۱۳۵۲) د پښتو ادب د نوي ادبي

## سنتيز پر پېچومي:

په دې ليکنه کې د استاد گل پاچا الفت د ليکوالۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۲ گڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې راغلې ده.

د سيد راحت الله راحت زاخيلي مهال او چاپېريال:  
دا د سيد راحت زاخيلي په باب د استاد زيار يوه تحقيقي  
ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۶۳ ل کال د لومړۍ گڼې په ۲۹-  
۳۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنگه نوموړې ليکنه «د راحت  
ياد» نومي کتاب په ۵۷-۲۵ مخونو کې هم راغلې ده. چې د کابل  
پوهنتون د فرهنگي شورا له خوا په ۱۳۶۳ کال کې خپور شوی  
دی.

### په افغانستان کې پښتو داستان ليکنه:

په دې څېړنيزه ليکنه کې په افغانستان کې د پښتو داستان  
ليکنې د څرنگوالي په باب معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه  
د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۱۲ گڼې په ۱-۸ مخونو کې چاپ  
شوې ده.

### د انقلابي شاعر نور محمد غمجن د شهادت د

#### لومړي تلين په درناوي:

په دې تحقيقي ليکنه کې د پوهندوی نور محمد غمجن د  
ليکوالۍ او ژوند په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د  
ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د لومړۍ گڼې په ۹-۱۲ مخونو کې  
خپره شوې ده.



## مايا کوفسکي په هاوانا کې:

د مايا کوفسکي په باب د استاد زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۲ گڼې په ۵۵-۶۶ مخونو کې خپره شوې ده.

## مايا کوفسکي د ستر سوسياليستي انقلاب د

شاعر په توگه:

د مايا کوفسکي په باب د استاد زيار دويمه څېړنيزه ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۴ گڼې په ۹-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول دا ليکنه د دوستي مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۳ گڼې په ۸۰-۸۴ مخونو کې هم راخيستل شوې ده.

## نوميالی انقلابي ليکواله انازيگر به خپل ادبي

شاهکارونه ژوندي وساتي:

دا د يوې څېړنيزې او ژباړيزې ليکنې نوم دی، چې د يادې شوې ليکوالې د مړينې له کبله ليکل شوې ده. دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۲ گڼې په ۷۶-۸۰ مخونو کې خپره شوې

## د ټولنوال ريباليزم په رڼا کې د ميتود او موضوع د يالکتیک:

يوه بله علمي ليکنه ده چې په يوې اوږدې لړۍ پورې اړه لري او  
د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۳ گڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره  
شوي ده.

### کارپوهه (Ergology):

دا د پوهاند زيار د يوې بلې څېړنيزې ليکنې نوم دی، چې په  
هغې کې د فولکور او وگړنۍ تکنالوژۍ په باب معلومات ورکړ  
شوي دي او په دې لړ کې د کت او بدنې په باب څېړنه شوې ده. دا  
ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ل کال د ۱۱ گڼې په ۱۵۷-۱۶۶  
مخونو کې خپره شوې ده.

د کرنې لوبښي او سامان او د هغوی د کارونې چمونه:  
دا هم يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د کرنې سامان الاتو په باب په  
کې معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د  
۱۳۵۵ ل کال د ۳ گڼې په ۲۵-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

### کارپوهه (اوبدنې او رغاونې):

په دې ليکنه کې د ولسي کارونو د يو ډول (اوبدنو او رغونو)  
په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د  
۱۳۵۶ ل کال د ۲ گڼې په ۳۹-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لومړۍ لارې چارې او ډولونه:  
د فولکور په برخه کې يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې په هغې  
کې د لاسي کارونو د ځينو ډولونو په باب معلومات ورکړ شوي  
دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ال کال د ۴ گڼې په ۳۲-  
۳۵ مخونو کې خپره شوې ده.

پسته انځورگري يا رنگونه (رنگريزي):

په ولسي لاسرغاوي (لاسي صنعت) کې يوه بله څېړنيزه ليکنه  
ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۲ ال کال د ۳ گڼې په ۲۸-۲۹  
مخونو کې چاپ شوې ده.

کارپوهه (Ergology):

يوه بله ليکنه ده، چې په هغې کې د ولسي جامو (خادر) په باب  
معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ال کال  
د ۲ گڼې په ۲۶-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لارې چارې او ډولونه:

دا د تېرې يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د فولکور مجلې  
د ۱۳۵۵ ال کال د ۵ گڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه:

يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د (فرهنگ خلق) جريدې د ۱۳۵۷  
کال د لومړۍ گڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

په پاتکيزه (طبقاتي) جگړه کې د هنر ونډه:  
د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د  
۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۲۴-۲۵ مخونو کې خپره شوې ده.  
ټولنوال رياليزم د رښتيني ټولنيز هنر استازي  
(رسالت) پرځای کولای شي:  
يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د  
لومړۍ گڼې په ۵-۶ مخونو کې خپره شوې ده.  
رښتيني ټولنيز هنر د وگړو زېږونه ده او د  
همدوی د غوښتنو او اړتياوو څرگندونه:  
د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د  
۱۳۵۸ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۸ او ۸۴ مخ کې خپره شوې ده.  
د ټولني په ژغورتيايي بهير کې د ټولنوال  
رياليزم اغېزه او ونډه:  
يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال  
د ۵-۶ گڼې په ۱۷-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظام تحليل او خپرنه د  
روحياتو له مخې:

د پورتنۍ يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پوهنې مجلې د  
۱۳۴۱ کال د ۴ گڼې په ۳-۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظم تحليل او خپرنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پوهنې مجلې د  
۱۳۴۱ کال د ۵ گڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

سپيټامه زره توشتره يا سپين خواکي زردښت د

بامي بلخ ستر نوميالی بچي:

د ياد شوي شخص په باب يوه تحقيقي ليکنه ده، چې د بلخ  
مجلې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۱۴-۱۵ او پاتې په ۵۱ او  
۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال ريباليزم په رڼا کې د ميتود او موضوع

ديالتيک:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال  
د ۳ گڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

پرده پوښي او سپڅلتيا له ټولنوال ريباليزم او  
ژمنتيا څخه تېښته ده:

دا هم يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د  
۱۳۲۱ کال د لومړۍ گڼې په ۱۲-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

د واقعيت تشې پېښې په وزن او قافيه شعر  
کېدې نه شي:

يوه تحقيقي او علمي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۱  
ل کال د ۳ گڼې په ۱۱-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

دمعيارې ليکنې پښتو اړتيا، پرنسپونه او  
لارې چارې:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د  
۱۳۲۱ کال د ۴ گڼې په ۴۴-۴۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د گويټې پر پلونو:

گويټې په باب يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د  
«اجتماعي علوم» مجلې د ۱۳۲۱ کال د ۳ گڼې په ۱۶۳-۱۷۲  
مخونو کې خپره شوې ده.

کوشاني د يوې آرې (اصلي) باختري ژبې په توگه:

يوه تحقيقي او علمي ليکنه ده، چې د (تحقيقات کوشاني)  
مجلې د ۱۳۵۹ کال د ۲ گڼې په ۱۱-۱۲ مخونو کې خپره  
شوې ده.

## د افغان - شوروي گډ فرهنگي ميراثونه:

يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د شوروي اتحاد او افغانستان د گډ فرهنگ په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د دوستي مجلې د ۱۳۵۹ ل کال د ۲-۳ گڼې په ۴-۳۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

## د ملي سپورتونو په لړ کې (هله داد):

د ورزش په باب يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې په هغې کې د (هله داد) لوبه بيان شوې ده. دا ليکنه د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۳۹ ل کال د ۳ گڼې په ۱۲-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

## د کبډې لوبه:

دا هم د کبډې ورزش په باب د استاد يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د بدني روزنې مجلې د ۱۳۳۹ ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۱-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

## په افغانستان کې د اجباري او اختياري ودونو

## کړکېچونه:

دا په ټولنه کې په اجباري او اختياري توگه واده کول او د هغه د راتلونکې د څرنگوالي په باب يوه څېړنيزه او تحليلي ليکنه ده. د استاد دا ليکنه د هغه د مېرمنې په نوم «سکينه زيار» د مېرمن

مجلې د ۱۳۴۴ کال د اسد گڼې په ۱۱ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اختياري او اجباري ودونو کړکېچونه:

د پورتنۍ يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د مېرمن مجلې د ۱۳۴۴ کال د سنبلې او ميزان گڼې په ۲۳ مخ او پاتې يې په ۵۳ مخ کې خپره شوې ده.

دغه ډول يې د هنر په باب يوه بله علمي څېړنيزه ليکنه د اجتماعي علوم مجلې په لومړۍ گڼه کې هم خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي اړيکي د موسيقۍ په برخه کې:

يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۲۳ کال د ۴ گڼې په ۲۷-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

يوه بله تحقيقي ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۲۰ کال د ۸ گڼې په ۴۴-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.



د افغان-شوروي فرهنگي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

د يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۲۲ کال د لومړۍ گڼې په ۵۱-۵۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د شوروي اتحاد په شپېته کلن پېر کې د افغان-شوروي د دوستۍ پرمختيا:

دا هم د پوهاند زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۲۱ ل کال د ۱۱ گڼې په ۲۳-۵۷ مخونو کې خپره شوې ده.

۷۶ کلن مصري ليکوال نجيب محفوظ د نوبل سړنۍ جايزه وگټله:

د استاد يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د مصري ليکوال نجيب محفوظ د اثارو او ژوند د څرنگوالي په باب په کې معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۷ کال د ميزان او عقرب مياشتو د گڼې په ۵۳-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده او همغه مهال په دري ايډيشن کې د همدغه له خوا په دري ژبه هم خپره شوې ده.

## ارتوگرافیک ریفورم (الفبایي سمون) زموږ له ملي انقلابي هیلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

دا یوه پیشنهادي ډوله څېړنیزه لیکنه ده. دلته استاد زیار د اوبنتون په پلمه خپلو هغو الواکونو (نظریاتو) ته یوه ټولنیزه بڼه ورکړې، چې له کلونو راهیسې یې د پښتو د اوسنۍ لیکنې یا الفبایي سیستم د ریفورم یا سمون په برخه کې خپاره کړي وو. ده په دغه وپړه څېړنیزه لیکنه کې د عربي سیستم ټولې نیمگړتیاوې په ګوته کړي او دا یې زیاته کړې ده چې یو یوازینی فونیمیک الفبایي سیستم کولای شي د ټولو افغاني ژبو لپاره رامنځته شي او دود ومومي. ده د همدې موخې لپاره پر بېلابېلو لارو چارو رڼا اچولې او د دغه الفبایي اوبنتون د ترسره کولو لپاره یې یو لړپلانونه په ګوته کړي دي. دغه لیکنه د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ل کال د سرطان-اسد او عقرب-قوس په ګڼو کې له یوه الفبایي جدول سره خپره شوې او ۱۶ مخه یې نیولې دي.

### د حمید مومند لیکلار:

دا یوه شپاړس مخیزه څېړنیزه لیکنه ده چې استاد زیار د عبدالحمید مومند د شاه وګدا د ترجمې د دوه سوه او یایمې کالیزې په سیمینار کې اورولې وه او بیا پر ۱۳۲۶ کال په اړوند غونډ کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده.

## د حمزه ژب- ښکلاييز سبک:

دا د پوهاند زيار يوه پنځه ويشت مخيزه علمي څېړنه ده چې د حمزه شينواري د اتيايمې کاليزې په سيمينار کې يې اورولې او بيا په «د حمزه ياد» غونډه کې پر ۱۳۲۶ل کال د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو له خوا خپره شوې ده.

## د رحمان بابا ليکلار:

دا يوه پنځلس مخيزه څېړنه ده، چې د کابل پوهنتون له خوا د رحمان بابا د دوه سوه اتيايم تلين له کبله په جوړ شوي سيمينار کې اورول شوې او بيا وروسته ۱۳۲۹ل کال په اړوند غونډه کې د نوموړي پوهنتون له خوا چاپ شوې ده.

## د تاريخ مرصع ليکلار:

په دې نامه هم د استاد زيار يوه مقاله خپره شوې ده چې په هغې کې د تاريخ مرصع د ليکلار او ليکدود په باب خبرې شوي دي.

هغه انقلابي ليکوال او پوهاند چې اندو ژوند

## يې د انسان ژغورتيا ته وېنډل:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې استاد زيار د الماني ليکوال گيورک بيوختر د يو سلو پنځوسم تلين له کبله ترسره کړې ده او د بيوختر د ليکوالۍ په باب په کې خبرې شوي دي. دا ليکنه د

ژوندون مجلې د ۱۳۲۶ کال د لومړۍ گڼې په ۴۷-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

ژباړه د پښتو پښتۍ ماتوي او نامعياريتوب يې کوپړی:

يوه علمي ليکنه ده، چې د (پښتو په ټوليزو رسنيو کې) د سيمينار په غونډه کې چې د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۲۷ کال چاپ شوې راغلې ده. همدارنگه د پته ورته مقاله د ژورنالستانو د ټولني له خوا د همداسې يوه سيمينار په غونډه کې راغلې ده.

وگرپوهنه (اتنولوژي):

د يوې نيم خپرنيزې او نيم ژباړيزې ليکنې سرليک دی چې د فرهنگ مجلې د ۱۳۲۸ کال په لومړۍ (وري-غويي) گڼه کې خپره شوې ده.

د ډگريزې خپرنې لارې چارې:

دا هم د استاد زيار د يوې علمي ليکنې نوم دی چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو خپرنو د نړيوال مرکز د ۱۳۲۷ کال په سمپوزيم کې وړاندې شوې او په اړوند غونډه کې چاپ ته سپارل شوې ده.

### Jams Darmesteter:

د استاد زيار ليکنه ده، چې په پښتو مجله کې په انگليسي ژبه د ۱۳۲۲ کال د ۳ گڼې په ۴۵-۵۰ مخونو کې خپره شوې ده.

لويه جرگه:

په الماني ژبه «Der Rat des Jirgas» د استاد يوه ليکنه ده چې د ديموکراتيک المان د «ويلت بيونې» نومي مجلې په ۱۷-۲-۱۹۸۶ گڼه کې خپره شوې ده.

### " The Ethno – Linguistic Composition of Afghanistan"

د افغانستان وگر- ژبيز جوړښت:

دا ليکنه استاد زيار په انگليسي ژبه د هند «انجمن فارسي» اورگان «بياض» د ۱۹۸۳م په لومړۍ گڼه کې خپره کړې ده او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو مجلې د همدغه کال د درېيمې گڼې په ۲۵-۲۷ مخونو کې هم خپره شوې ده.

نوي ازاد شعر پر وړاندې:

يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۷ل کال د ۵ گڼې په ۳۵-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدارنگه يې د نوي ازاد شعر په باب د همدې کال په يوه بله گڼه کې هم يوه مخ ليکنه خپره شوې ده.

ليکوال: محمد اسمعيل

سمسور ويب پاڻه

دغه راز يې دوه نورې ليکنې، يوه د سيد حسن حسن په باب او بله د سعد الله جان برق د شاعري په باب د جرگې په مجله کې خپره شوې ده. همدارنگه يې د استاد خادم په باب يوه ليکنه په ژوندون مجله کې خپره شوې ده.

## ځانگړي څېړنيز چاپي او ناچاپي اثار

### کارپوهه:

يو علمي تحقيقي اثر دی، چې په پنځوسمو کلونو کې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د فولکور مجلې او «فرهنگ خلق» له خوا برخه برخه خپور شوی دی. مگر د خپلواک يوځايي چاپ پر وخت يې بنایي دغه اوسنی نوم په «د افغانانو وگړنۍ تخنيکپوهنه» په نوم سمون ومومي.

### ټولنوال رياليزم:

يو علمي څېړنيز اثر دی، چې د ټولنوال يا اجتماعي (سوسياليسټي) رياليزم په باب په کې يو لړ تيوريکي څېړنې شوي دي. د دغه اثر يوه زياته برخه د شپېتمو کلونو له پيل سره د هنر او ژوندون په مجلو کې خپره شوې ده.

### د افغان - شوروي فرهنگي اړيکي:

د پوهاند زيار يو بل څېړنيز اثر دی، چې د دوستۍ په مجله کې يې ځينې برخې خپرې شوي دي.

### د پښتو، دري، پشه يي فولکورې څېړنې:

د استاد زيار يو څېړنيز علمي اثر دی، چې په هغه کې د يادو شويو ژبو فولکورې څېړنې شوي دي.

## گړدودي (لهجوي) خپرني:

د پوهاند زيار تر ټولو ستر تحقيقي علمي اثر دی چې د څلورو کلو په موده کې يې کښلی دی. دا اثر ۱۰۴ ټوکه لري چې په هغه کې د افغانستان د ۱۴ ژبو د گړدودونو په باب هر اړخيز معلومات ورکړ شوي دي او له څو کلونو راهيسې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه «د افغانستان د ژبپوهنې اتلس» لپاره په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دی.

## ليکونه:

ليکونه د استاد زيار يو بل اثر دی، چې په هغه کې په پښتو، دري، الماني او انگليسي ژبو هغه ليکونه راغلي دي چې استاد ځينو کسانو ته د بېلابېلو ادبي، هنري او سياسي موضوعاتو په باب لېرلي دي. دا اثر تراوسه چاپ ته نه دی ورکړ شوی.

## پښتو بدل ميچ يا پښتو شعر څنگه جوړېږي؟

دا کتاب د استاد زيار له خورا نوښتگرانه علمي - تحقيقي اثارو څخه دی. په دغه کتاب کې د پښتو شعر «سپلا بوتونیک» قواعد وړاندې شوي چې د لومړي ځل لپاره د همدغه له خوا را ايستل شوي او پر درې گونو پښتو وگړنيو (فولکوریکو) لکينيو يا ديواني او اوسنيو ازادو شعرو باندې تطبيق شو يدي. دغه کتاب چې له يادښت، ويی پانگې، سمونليک او نيوليک پرته ۱۷۸ مخونه او يو لړ کليشي، يوه ټټری او د اوستربلونو جدول



لري، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د خپرونو له خوا د ۱۳۲۹ پر اوږي په ښکلي کچه او سکنت له چاپه راوتلی دی.

ددغه کتاب د تيری (واسکت) پر يوه پيڅکه داسې کښل شوي دي: «پوهاند زيار د يوه ژبپوهاند، ادبپوهاند او ۳۳ کلن شاعر او ليکوال په توگه تر خپلو اوږدو څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسېد، چې د هرې ژبې او بيا پښتو پوييکس او فونيتيکس (شعر پوهه او غږ پوهه) سره نه شلېدونکي اړيکي لري او په دې توگه د پښتو شعر رغښت سېلابوتونیک (څپيز-خجيز) دی، نو دا دی د لومړي ځل لپاره د همدغه سيستم د دودونو او د ويونو (قواعد او قوانينو) پر را ايستنه بری مومي او زړو ببولالو ته د پای ټکی ږدي. څنگه چې دی شعر «موزونه او مقفی» نه بلکې «موزونه او مخيله» وينا بولي، نو «نوی آزاد شعر» رښتینی شعر گڼي او د رغښت مخبيلگه يې ولسي آزاد شعر دی (لنډی، سروکي...) نه اروپايي هغه. دغه کتاب د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ادبي فنونو، عروضو او قافيې او څه ناڅه متنپوهنې د ټکسبوکونو ځای نيولای شي».

پوهندوی عبدالحکيم د يوې کره کتنې (کابل مجله د ۱۳۷۰ دويمه گڼه) په ترڅ کې داسې ليکي: «... د ژبپوهنې او ادبپوهنې د گڼ شمېر خپرو شوو ليکنو، څېړنو او تدريس په لړ کې په همدې وروستيو وختو کې د ادبپوهنې د تيوری د شعر پوهنې په برخه کې د محترم پوهاند دوکتور زيار يو نوی اثر چې په هغه کې د

پښتو شعر جوړونې تيوري وړاندې شوې ده... پوهاند دوكتور  
زيار د «پښتو شعر څنگه جوړېږي؟» د اثر په ليکلو سره د ادب  
تيوري د شعر پوهنې او شعر جوړونې په برخه کې لومړنۍ ژوره او  
جامع څېړنه وړاندې کړه، چې دا څېړنه د نړيوالو ادبي څېړنو په  
شان يوازې د پښتو ژبې د ځانگړنو او قواعدو پر بنسټ ولاړه

## کره کتونکی زیار

وايي چې: «ادبي کره کتنه د ادبياتو روح دی، کره کتنه د ادبياتو د ودې او تکامل اساسي او عمده عامل دی.»<sup>(1)</sup> او «په حقيقت کې د ټولنيز نظارت يوه مهذبه بڼه ده چې د صميميت او خواخوږۍ له مخې روشنفکره ايجاد گرانه لارښوونه کوي.»<sup>(2)</sup>

«دا د ادبي کره کتونکي وظيفه ده، چې د يوه ادبي اثر محتوا، تکنیکي اړخونه او بديعي پرابلمونه او ځانگړنې وڅېړي، په ادبي اثر کې ژور ټولنيز پرابلمونه راوسپړي، د هغه ليکوال يا شاعر ملاتړ وکړي، چې په خپل خلاقيت سره د ژوند واقعيتونو او بشري لوړ ارمانونه يې په ښکلې او عاطفي بڼه انځور کړي دي او ددې خلاف هغو کسانو ته چې اشتباه کوي د منطقي استدلال له لارې قناعت ورکړي.»<sup>(3)</sup>

استاد زیار هم زموږ د ادب دغه ارزښتناکه برخه له خپل زیاره بې برخې نه ده پرې ایښې. سره له دې چې ده تراوسه پورې په دې برخه کې کوم ځانگړی اثر نه دی خپور کړی، خو زیات کار يې پرې کړی دی، په لسگونو مقالې يې ليکلې دي، دکره کتنو په زیاتو

(1) ژوندون مجله، ۱۳۲۵ ال کال، ۵-۶ گڼه، د پښتۍ څلورم مخ

(2) محمد صديق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۲۳ ال کال، ۵ گڼه، ۸ مخ

(3) محمد صديق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۲۳ ال کال، ۵ گڼه، ۱۳ مخ

غونډو کې يې برخه اخيستې او زياتې ادبي غونډې او مشاعرې يې تر کره کتنې لاندې نيولې دي.

دلته به يې هغه ليکنې راوړم، چې په دې باب يې په بېلابېلو وختونو کې ليکلي او په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوي دي:

خوان ژمن (متعهد) پښتو ادب ته يوه کره کتنه:

د استاد د هغې ليکنې نوم دی، چې د پښتو ادب بېلابېل فورمونه، چوکاټونه او ليکنې په کې تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۹-۱۰ گڼې په ۲۵-۳۷ مخونو کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

د پوهاند زيار د هغې کره کتنې نوم دی، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۱-۲ گڼې په ۱۷۴-۱۸۰ مخونو کې خپره شوې ده. په دې ليکنه کې درې کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي. لومړی د «فردی او اجتماعي ژوند لارښوونکی» د سيد حکيم کمال شينواري اثر دی.

دويم د چارگل په نوم د همېش خليل د لنډو کيسو مجموعه ده. درېيم روسي-پښتو قاموس دی چې (نژدې ۳۲۰۰۰ لغتونه) لري.

## د پښتو غزل مشاعرې ته يوه کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار د يوې ليکنې نوم دی چې په هغې کې د پښتو ژبې يوه مشاعره تر کره کتنې او ارزونې لاندې نيول شوې. دغه مشاعره د همده په هڅه د سعد الله جان برق په يوه شعر:

«بيا مې په تيارو کې ستا د خيال لمنه ونيوه

بيا يو سېلاب وړي د يو جال لمنه ونيوه»

د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو رياست له خوا جوړه شوې وه او د کابل مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۸ گڼې په ۱۵-۴۱ مخونو کې خپره شوې ده.

## نوی قاموس او نوې لار:

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۴۹ل کال د ۸ گڼې په ۴۴-۵۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ليکنې که ژباړنې! ولې زموږ ليکنې د پرديو ژبو رنگ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله ليکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د حوت گڼې په ۱۰ مخ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده. دغلته تر پورتنۍ کليشې لاندې استاد د کره کتنې په برخه کې نورې ليکنې هم کړې دي.

ليکنې که ژباړنې! ولې زموږ ليکنې د پردو ژبو  
يو رنگ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې  
د ۱۳۵۴ ال کال د سلواغې د گڼې په ۱۵ او ۳۹ مخ کې خپره شوې  
ده.

ټولنپوهنه يا د پښتو علمي کېدو يوه غوره بېلگه:  
دا هم د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د  
ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ال کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په  
۲۷ او ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او  
خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه علمي ليکنه ده، چې  
د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ ال کال د ۳ گڼې په ۴ مخ کې خپره شوې  
ده. دلته تر پورتنۍ کليشې لاندې د کره کتنې په برخه کې د استاد  
زياتې ليکنې راغلي دي.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او  
خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې  
د ۱۳۵۲ ال کال د ۴ گڼې په ۲۲-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو ارونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او  
خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده چې د پکتيا مجلې  
د ۱۳۵۲ کال د ۶ گڼې په ۱۲ مخ کې چاپ شوې ده.

کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار د يوې بلې ليکنې نوم  
دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۴ کال د ۳ گڼې په ۱۷۳-۱۷۷  
مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو ارونو په رڼا کې د ليکنې او خپرنې  
پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې  
د ۱۳۵۲ کال د ۷ گڼې په ۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو ارونو په رڼا کې د ليکنې او خپرنې  
پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د  
۱۳۵۷ کال د ۱-۲ گڼې په ۱۲ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ کال د ۳ گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ کال د ۷ گڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ کال د ۴ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۵ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

ټولپوهنه يا د پښتو د علمي کېدو يوه غوره بېلگه: د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار يوه علمي ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۳ کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په ۲۷ مخ او ۳۰ کې خپره شوې ده.



## کره کتنه:

بیا هم تر دغې کلیشي لاندې د پوهاند زیار درې لیکنې راغلي، چې په هغو کې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ل کال د ۳ گڼې په ۱۱۱-۱۱۲ مخونو کې د پښتو لیکونه، مطبوعاتو ته یوه کتنه او برشنا کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

دغه راز یې د کره کتنې په برخه کې څو بېلابېلې لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ل کال د ۴-۵ گڼې په ۱۶۴-۱۷۸ مخونو کې چاپ شوي، چې په هغو کې د عصبي جهاز توصیفي تشریح، نننۍ ادبي پښتو، دویي پوهنې یادښتونه، د تورې شرنګ، مظلومه دنیا، د ملګرو ملتو منشور او مرغلرې کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

دا راز د کره کتنې په برخه کې د استاد زیار دوه لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ل کال د ۶ گڼې په ۱۷۶-۱۷۷ مخونو کې خپره شوې ده، چې دلته هم دوه کتابونه (کندهار او کاکړي سندرې) تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

همدا راز د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ل کال د ۳-۴ گڼې په ۱۵۲-۱۶۴ مخونو کې بیا هم د کره کتنې په برخه کې د استاد زیار دوه لیکنې خپرې شوي، چې په هغې کې ابدالۍ توره او غورځنګ کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

د کره کتنې په برخه کې یې دوه لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ل کال د ۵ گڼې په ۱۲۱-۱۲۹ مخونو کې خپرې شوي، چې په هغې کې د «مزارات» او بلې کې د «تلوسې» کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

د کره کتنې په لړ کې يې د نجيب دېوان او زما سندرې کتابونه هم تر کره کتنې لاندې نيولي دي، دا ليکنه يې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال په ۶ گڼه کې خپره شوې ده.

### نصر الله حافظ دوديزوال وگړنی شاعر:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله علمي ليکنه ده، چې په هغې کې د نصر الله حافظ د شعرونو د څرنگوالي په باب خبرې شوي دي. دا ليکنه د سباوون مجلې د ۱۳۲۶ کال د ۵ گڼې په ۲۵ او ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

### پيوند د اسطورو او تلمیحو شاعر:

دا د استاد زيار هغه کره کتنه او ارزونه ده، چې پر ۱۳۲۸ کال يې د علي گل پيوند پر شعرونو او بيا پر «سيلي» نومي شعري غونډ باندې کړې وه او د ليکوالو د انجمن په کلوپ کې يې يوې غونډې ته اورولې وه. دا چې ولې ژوندون له چاپه لرې کړه او تري تم يې له منځه يوړه، تراوسه يې کومه پته ونه لگېده.

## داستان ليکونکي زيار

وايي چې: «کيسه ژوند دی او ژوند کيسه. په ژوند کې کيسې جوړېږي او کيسې له ژونده جوړېږي. ژوند د پېښو يو بهير دی او پېښې د کيسو اساسي شرط. ژوند پېښې جوړوي او پېښې کيسې. کيسې د ژوند يو تصوير دی او د تصوير يو اړخ په کيسو کې ژوندی کېږي او کيسې هستېږي. يون د ژوند يو نوم دی او که يون نه وي کيسه هم حرکت نه شي کولای او نه شي جوړېدلای. ژوند او د ژوند هره شېبه تنظيم او برابری ته سخت ضرورت لري او کيسه د همدغسې يو تنظيم لپاره تلاش دی او بايد وي. ژوند د خپل وړاندې تگ په سلسلو کې قهرمانان خلقوي، قهرمانان بيا کيسې جوړوي او په کيسو کې قهرمانان بايد خلق شي. ژوند د غورځو پرځو يو نوم دی او کيسې له همدغو حالاتو څخه ايجادېږي.»<sup>(1)</sup>

نو استاد زيار هم د کيسې دغومره ستر ارزښت په پام کې نيولو سره کيسه هېڅکله له ياده نه ده کښلې، تل يې په دې برخه کې کار کړی دی، د کيسو په باب يې علمي او تحقيقي ليکنې کړي، د هغو پر شکل او محتوا پوره غږېدلې دی او ان که ووايو پوره

(1)، زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۴۶ کال، لومړۍ گڼه، ۱ مخ

استادي په کې لري، زياته به مې نه وي ويلې، نو ځکه يې کيسې ليکلي دي، ډېرې يې ليکلي دي او ښې يې ليکلي دي. دلته په لنډ ډول د ده پر چاپي او نا چاپي کيسو رڼا اچوو:

د يوولسم پور کرکي ( مينه د زړه په وينه):

دا يو رومان دی، چې استاد زيار په ديموکراتيک المان کې پر ۱۳۲۴ل کال کښلی دی. په دغه رومان کې له يوې المانۍ پېغلې سره د يوه مېلمه افغاني استاد مينه انځور شوې او په دې ترڅ کې د هيتلري فاشيسټي جنګ ناخوالو او پايلو ته ګوته نيول شوې ده. له دې سره سره په کې د افغاني ټولني جنګ ځپلی اکړ هم رانغښتل شوی او په دې توګه په کې د «ولسيتوب» او «ژمنتوب» توګه له ورايه ځلېږي.

دغه رومان څه د پاسه (۲۰۰) ټايپي مخه او (۱۶) څپرکي لري چې د سرحدونو چارو وزارت له خوا چاپ ته وړاندې شوی دی.

### او خندا يې راويښ کړم:

د استاد زيار يوه لنډه کيسه ده، چې د سباوون مجلې د ۱۳۲۷ل کال د ۲ ګڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنگه همدغه کيسه د مېرمن مجلې د ۱۳۲۴ل کال په ۵ ګڼه کې هم خپره شوې ده.

## د غرونو او ځنگلونو شپه:

د غرونو او ځنگلونو شپه د استاد زيار يوه داستاني اډانه (طرحه) يا تکل دی، چې په بنکلو الفاظو کې رانغاړل شویدی. دا داستاني طرح د کتاب مجلې د ۱۳۲۵ کال د ۷-۸ گڼې په ۷۱-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدا ډول يې يوه بله اډانه د زېري جريدې د ۱۳۲۵ کال په يوه گڼه کې هم خپره کړې ده.

## پټه پلوشه:

پټه پلوشه يو منځنی داستان دی، چې استاد د څرخي پله زندان تراغېزې لاندې ليکلی دی. دا داستان شل مخه لري او تراوسه پورې خپور شوی نه دی.

## د سترگو دروږ:

د سترگو دروږ د هغې منځنۍ کيسې نوم دی، چې د هېواد د ځوان شاعر باقي بريال ژوند په کې بيان شوی دی. دا کيسه پر ۱۳۲۵ کال د بريال په وياړ ليکل شوې ده او د څارندوی مجلې د ۱۳۲۷ کال د لسمې گڼې په ۲۸-۷۲ مخونو کې له چاپه راوتلې ده.

په همدې ډول يې د ۳۹-۱۳۴۰ کلونو په اوږدو کې يو شمېر نورې لنډې کيسې ليکلي او په هېواد او اصلاح ورځپاڼو کې

خپرې شوي دي. دا دی، دلته يې يوه لنډه کيسه د بېلگې په توگه وړاندې کوو:

## او خندا يې راوینس کړم

د يوه لرې سفر په تکل د برلين ښار د (رنا غر) لوی تمخي ته ورسېدم. بار بستره مې ښه پوره درانه وو. شاکخوړې مې دواړې اوږې سره ټينگې کېنکې وې، ملا مې ورسره کړوپه کړوپه کېده او سم مې پورته نېغ کتلاى نه شول.

لويو او وړو کخوړو مې لاسونه هم خورا بې دمې کړي وو. په پښو کې مې متره پاتې نه وه او په ډېره خواری مې په ځان پسې راکښلې. دا اندېښنه هم راسره وه، چې که لږه دمه ونيسم او سا هومره واخلم، نو خپل ټاکلی اورگاډی به راڅخه وخوځېږي. په دې کې مې ناڅاپه پريوې ښکلې نجلۍ سترگې ولگېدې، چې زما غوندې دا هم له يوه ښاري گاډي څخه نوې پلې شوې وه او د اورگاډي په هڅه لېږد او غبرگ بکسونه د تمخي پر وچې کانکريټي ډيوډۍ ورو ورو کېښوي او پایۍ پایۍ پلونه ورسره اخلي، په هغه گڼه گڼه کې يوزره سواند لاروی نه پيدا کېده، چې د بکسونو په لېږد کې ورسره مرسته وکړي او تريوې بلې ډيوډۍ يې ورسره ورسوي.

ما په دغه ښار او ټول هېواد کې وخت ډېر تېر کړی و، ډېرې رنگيزې خېرې مې ليدلې وې، مگر د دغې ښکلې پېغلې سره

سپينه او زړه راکښونکې څېره يوازې ماته نه، بلکې ټولو ښاريانو ته نوې برېښېده، دومره چې تا به ويل له ارمه کومه ښاپېرۍ راغلې او يا له اسمانه کوهم پرېنسته راکښته شوې ده.

زما غوندې پرې د هر چا دا اټکل راته، چې يا خود کوم بل هېواد گرځندويه ده او ښايي د کوم يار اشنا يا خپل خپلوان تر ليدنې وروسته بېرته خپل ټاټوبي ته ځي. زړه مې ډېر غوښتل ورسره مرسته وکړم، نه يوازې د هغې د بې سارې ښکلا او بې کچه پېغلتوب په پار، بلکې د يوې پردېسې ښځمنې په توگه، مگر خپل درانه پېټي له دغه وياړه بې برخې کړي وم. خو نورو تش لاسو او هوسا لارويانو ته مې له پخساکه بينگۍ ايشيده چې ولې پر هغې ښکلې پردېسې زړه نه سپزي او پېټي ورسره نه سپکوي.

زه هله پوه شوم، چې لوديځيان له پرمختللي کولتور سره سره بيا هم کلک زړي دي. خپلې پردېسې ته مې زړه خټه شو چې نه چېرې زه هم له داسې تنگسې سره لاس وگرېوان شم او خپل بار پر خپلو اوږو تر منزه ونه شم رسولای. سره له دې مې هم خپل پېټي دومره نه ژاړه او ځانتنه مې ډاډ ورکاوه، مگر د هغې ښکلې پردېسې او بېوسۍ مې يوه شېبه هم له زړه نه وته او همدا سودا راسره وه، چې کېرې خپل گاډی لاندې نه کړي او بل ورپسې گاډي ته يوه گړۍ دوه سترگې پر لار پاتې شي.

زما گاډی پر خپلې ټاکلې شېبه له تمځي و خوځېد او زړه مې له هغې پردېسې سره په تمځي کې تم پاتې شو. اورگاډی لکه د ژوند

بهير ډېر گړندۍ او بېړندۍ له بنکلو غرونو، سيندونو او گلکڅونو څخه تېرېده. خنډ و خنډ يې نه پېژندل او د سيمه ييزو گاډو غونډې هر کلي او بانډې ته نه ودرېده په بنکاره د نورو سپرليو غونډې ما هم پر بنکلو شا او خوا منظرو سترگې بنځي کړې وې، خو له زړه مې يو خداى خبر و. د پاتې نيمې ورځې له تېرېدو سره د کوربه هېواد تر پولو واوښتو، مگر د «ايلبې» بنکلي سيند مو له خپل بنکلي چاپېريال سره هماغسې ملگرى و. تر څو يې د دو ناو په څپانده سيند او د الپ په ننداريزو ځنگلي گلکڅونو وسپارلو. لمر راڅخه خپلې تودې طلايي وړانگې ورو ورو لېږدولې او د اسمان څکو غرنيو ونو د څوکو په بنکولو يې له مور سره هم مخه ښه کوله او بېرته راڅخه مخ پر لويديځ ستنېده، تر څو د سکني ماښام تياره ولگېده، تورې ترورمې شپې رانه هر څه له سترگو پنا کړل، سپرلې هم په خپلو څو کيو او سفري کتونو کې ځاى پر ځاى شوې. ما په خپل کت کې هسې پښې غځولې وې او کمپله مې نيمکښه غونډې پر ځان راکښلې وه. هرڅه چې مې ځان تلقيناوه، د خوب نړۍ ته پناه يوسم، خو خوب چېرې و. يوازې د گاډي د گړب گړوب له کبله نه، بلکې د پردېسې پېغلې اندېښنې مې هم لکه ماران په زړه کې کښته پورته ځغلبدې راځغلبدې.

شپه به نيمايي ته رسېدلې وه او سترگې مې سره سمې نه وې ورغلې، چې ناڅاپه د گاډي يوې بورډونکې کړيکې بېرته راوښ



کرم. کوم همخونې مې د کړکۍ پرده يوې خواته کړه او سترگې مې د پراگ د ښکلي ښار په خراغان تمخي ولگېدې. له تمخي او بيا له ټول ښار څخه له وتو سره مې چې هر شو هڅه وکړه، تنبېدلې خوب مې سترگو ته بېرته کډه راوکړي، خو بريالې نه شوم او هسې مې له نيمکښې کړکۍ څخه د تور مخي اسمان په ناپايه ورشو کې د يونيم ستوري ننداره کوله. په همدې همدې کې ورو ورو د ختيځ له خوا د شلمې يا دوه ويشتمې سپوږمۍ نيمزالي غونډې رڼا د کړکيو ښيښې راوبرېښولې او له يوه اوږده تورتم ټونل څخه له وتلو سره بيا د شپې نوراني پېغله د اسمان نيمايي ته رانېغه شوې وه او د هسک په ارته ورشو کې يې راسره تېز تېز ځغاستل. زما لپاره دا رومانتيکه شاعرانه او شپېنۍ ننداره تر ورځنۍ هغې هم ډېره په زړه پورې وه، ځکه له کومه راهيسې چې د يو گڼ مېشتي اروپايي ښار په اسمانڅکو کې مېشت شوی وم. سپوږمۍ ته مې هډو پام شوی نه و او د چا خبره بېخي يې راڅخه وننگه هېره شوې وه.

شپه به متې پار نيمه پاتې وه، چې سخت خوب راغلی و، يو له ډېرو رنگينو ډک خوب چې له ډېرو خوږو خوږو خوبونو سره ملگری و. له زړه مې هغه ټولې ورځينۍ اندېښنې او ستړياوې لښېدلې وې او د يوه زړه راکښونکي روښان سباوون هيله منو ولولو مې په زړه کې غځونې کولې. خدايزده چې نور به مې څه خواږه خواږه خوبونه کتل او خپلې مرورې او تمبېدلې هيلې او

اسرې مې پرې غولولې او پخلا کولې، چې يو ناخاپه يوې مستې زړه وړونکې خدا راوښ کړم.

له کټه مې ورو ورو ځان رانسوی کړ، د کړکۍ هنداره مې په بېره بېره راکښې ايسته او د باندې مې سر وکښ. گورم چې لمر نوې څرک راوهلی او د پسرلني سباوون خوشبويه او پسته وږمه د غرنیو گلانو عطرونو زموږ پر گاډي راشیندي.

ترور ترور مې گاونډيو کړکيو ته غلچکي غلچکي وکتل او سم مې په هماغسې پرونی پېغلې سترگې ولگېدې، چې سپينه نری غاړه يې له کړکۍ راکښلې وه او اوږدې وربښمينې طلايي څنې او اوربل يې د اورگاډي د توند باد له څپو سره شیند پر شیند اخوا د پخوا اوښتل را اوښتل.

همدا چې يې هوسۍ وږمه ترندې او برندې سترگې پرما ولگېدې، نو ما پرې هم بېواکه غږ وکړ: سهار مو نېکمرغه! هغې هم لکه ټول عمر چې ليدلی او کتلی او سم، په يوه پېژندويه او مينه وړي شان گړدود زما د سلام غبرگون وکړ او بېرته د لمر څرک په ښکلې ننداره بوخته شوه، زه هم ترې را شا کوچ شوم. يخ پخ پرځای کېناستم، تندي ته مې يو ټس ورکړ او په زړه کې مې له ځان سره وويل: «هغه مې چې پر اسمان غوښتله، خدای پر ځمکه راکړه!».

هو، ما نوره خپله ورکه او د لارې مله موندلې وه، داسې مې انگېرله چې د لمر وړانگې او د سباوون زړه راکښونکې وږمه او

بيبا شاوخوا غرونه، ځنگلونه، سيندونه او گلکڅونه طلايي کورونه او پرتمين بناونه راسره يوځای ځغلي او د لمرين ختيځ پر لور زما د پردېسو هيلو بدرگه کوي. نور مې نو د ارمانونو غوتۍ باغ باغ غورېدلې وې او ټوله نړۍ راته د گل په څېر موسکۍ موسکۍ کېده.

\*\*\*

له کيسه ليکنې پرته استاد زيار يو زيات شمېر ادبي ټوټې هم ليکلي چې ځينې د تکلونو بڼه لري او چاپ کړي يې دي. دلته يې د لاسته راغلو ټوټو يادونه کوم.

### د توبې ورونه:

د توبې ورونه د استاد زيار د هغې ادبي ټوټې نوم دی، چې (افراطينو ته) تر سرليک لاندې د کابل پوهنتون اوونيزي د ۱۳۲۶ کال د ۵ مياشتې د ۲۱ نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

### تلک:

د پوهاند زيار يوه بله ادبي ټوټه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۲۹-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول د زېري جريدې د ۲۵-۲۶ کلونو په گڼو کې د استاد زيار ځينې نورې ادبي ټوټې هم خپرې شوې دي.

## خوب کالي:

خوب کالي د پوهاند زيارد يوې بلې ادبي ټوټې نوم دی چې  
لاندې به يې متن په بشپړ ډول راوړو:

زه په ختيځ کې وم،

ته په لويديځ کې

لومړی

پر ما ورځ راغله

او بيا پرتا

خوته،

تر ما دمخه راوینس شوې

او دمخه ولښېدې

اوزه

ځای پر ځای ويده پاتې شوم

ستا د کاروان د غږو غوږ

زما په غوږو کې

هسې خوبولې انگازې شوې

او زما خوب يې نور هم پسې لا درون کې

تا

زما له خوبولتيا ناوړه گټه واخيسته

بېرته راپسې راستون شوې

په خوب کې دې رانه هر څه ولجه کړل

اوزه دې

پروچ ډاگ

ميرات او کور گڏي

ويده پر پڻسودم...

هو

ترڅو چي زما د راوينسېدو وار راسپده

او عقل مې سرته راته

بيا پېري او نستي وې

او پراوونه پراوونه

ترتا لري پاتي وم

اوس نو

که يو خوا

له ډېري بېوسي او نهيلي نه

زما د پڼو سپيني غوتي شوي

نو بل خوا

تا هم راباندې داسې کوډې کړې دي

چې په سپيره خاورينه کنډواله کې

پر سپينه رڼا ورځ

په غرېدلو سترگو

خوب وړي يم

له کار او ژوند سره هماغسي مروريم

او خوب کالي مې لا

پر کار کاليو نه دي بدل کړي!!؟

## ژبپوهاند زيار

وايي چې «ژبپوهنه هغه علم دی، چې د يوې ژبې داخلي ساختمان او جوړښت تر څېړنې لاندې نيسي». <sup>(1)</sup> پوهاند زيار هم په دې برخه کې دومره زيات کار کړی دی، چې کله په هېواد کې څوک د ژبې يا ژبنيو مسایلو په باب غږېږي، نو د استاد زيار نوم به يې تر ټولو لومړی په خوله کې وي.

ده تراوسه پورې په سلگونو علمي او تحقيقي مقالې د ژبپوهنې په برخه کې په ملي او هم بين المللي کچه ليکلې دي او ځکه خو يې بايد ليکلی وای، چې د ده رسمي څانگه او مسلک همدا ژبه ده او په دې برخه کې يې لومړی درجې او علمي رتبې هم اخيستي دي.

ده د ژبپوهنې په برخه کې دومره زيات کار کړی دی، چې گرد يې د ده پر نورو ادبي کارونو او نوښتونو هم پرېوتی دی. ټول خلک لومړی دا فکر کوي، چې د يو ستر ژبپوهاند نوم اخلي او د هغه په باب خبرې کوي، خو ځينې خلک لا په دې پوه نه دي، چې استاد زيار نه يوازې په ژبپوهنه کې استاد دی، بلکې په شعرو شاعری او داستان ليکنه کې هم استادي لري. مور دلتته دده په باب له زياتو خبرو څخه تېرېږو. د ده کار ټولو ته ښکار او

(1) پوهندوی نور احمد شاکر، ژبني څېړنې، ۱۳۵۰ کال، مخ.

خرگند دی، زموږ ډېرو خبرو او نه خبرو ته حاجت او اړتیا نه شته، هغه د خوشال بابا خبره:

لمر په گوته پتاهه نه شي خوشاله

هېڅ منکر مه شه له خپلې عاشقۍ

اوس به دلته لومړی د پوهاند زیار هغه ژبنی لیکنې چې پر بېلابېلو وختو یې په بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو کې خپرې کړې دي له اخځ سره یادې کړو او د هغو پر څرنگوالي به لنډه رڼا واچوو او بیا د هغه په ځانگړو ژبنيو اثارو وغږېږو.

د ژبپوهنې نومونې:

د ژبپوهنې نومونې د استاد زیار د یوې اوږدې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په بېلابېلو گڼو کې خپره شوې ده. استاد زیار د دې لیکنې د لومړۍ برخې په پیل کې وايي:

«د لوی څښتن په نامه د ژبپوهنې په نومونو لاس پورې کوم او په دې توگه په پښتو کې لومړی پلاد نومونپوهنې (Terminology) بنسټ ږدم دا ځکه یوه اړتیا گڼم، چې زموږ ژبه نن سبا د نړۍ له سترو ژبو سره سیالۍ ته ملا تړلې ده.»<sup>(۱)</sup>

په دې لیکنه کې د ژبپوهنې نومونې (اصطلاحات) په پښتو، دري، الماني او انگلیسي ژبو کښل شوي دي. د دې اوږدې ژبنۍ

(۱) دوکتور زیار، د وږمې مجله، ۱۳۵۰ ل کال، ۲-۵ گڼه، ۱۱۲ مخ.

ليکنې لومړۍ برخه د وږمې مجلې د ۱۳۵۰ کال د ۵-۶ گڼې په ۱۱۲-۱۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

### ترکيبات اسمی در زبان دری:

ترکيبات اسمی در زبان دري د هغې ژبنۍ ليکنې نوم دی چې په دري ژبه کښل شوې ده. په دې ليکنه کې د دري ژبې د نومونو د جوړښت او څرنگوالي په باب گټور معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د خراسان مجلې د ۱۳۲۰ کال د ۵ گڼې په ۱۵۰-۱۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

### د ژبپوهنې نومونې:

د پورتنۍ يادې شوې لړۍ بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۶ گڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

### د ژبپوهنې نومونې:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۶ گڼې په ۵۵-۵۶ مخونو کې خپره شوې ده.

### پښتو گړدودونه ((لهجې)):

پښتو گړدودونه د هغې اوږدې ليکنې نوم دی چې د پښتو ژبې د بېلابېلو گړدودونو (لهجو) په باب په کې گټور معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه چې تر ۷۰ څخه زيات مخونه لري، د



پښتو څېړنو د نړيوال مرکز د نړۍ وال سيمينار د مقالو په مجموعه کې، چې پر ۱۳۵۴ کال جوړ شوی و، راغلي ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۵ گڼې په ۵۷-۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۱-۲ گڼې په ۱۳۹-۱۴۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آروپوهه:

پښتو آروپوهه د استاد زيار د هغې ژبنۍ علمي څېړنيزې اوږدې ليکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په زياتو گڼو کې په پرله پسې توگه خپره شوې ده. په دې ليکنه کې د هغو لغتونو ريښې له نورو ژبو، لکه هندي، پارسي، بلوخي، مونجی، سوغدي... سره څېړل شوي دي، چې اوس په پښتو کې کارول کېږي. دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۱-۲ گڼې په ۹۸-۱۰۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آروپوهه:

د يادې شوې ليکنې څلورمه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال په ۲ گڼه کې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې اوومه برخه ده، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۵ گڼې په ۲۳-۷۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې اتمه برخه ده، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۶ گڼې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۱-۲ گڼې په ۸۹-۹۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۶ گڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۱۷-۱۲۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د زيات پياوړتوب په هيله يوه نوې هڅه:

دا د استاد زيار د هغې ليکنې نوم دی، چې هغې کې ده پر خپلې نوې وظيفې باندې د ټاکل کېدو له امله خپل هوډ بنسولي او د ليکلار په برخه کې يې لږ وډېر معلومات وړاندې کړي دي.

دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۱-۳ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۸۲-۸۸ مخونو کې خپره شوې ده.

ارتوگرافیک ريفورم (الفبايي سمون) زموږ له ملي انقلابي هيلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

د ژبپوهنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه علمي ليکنه ده چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ کال د ۴-۵ گڼې په ۲۱-۲۷ مخونو کې يې يوه يوه برخه خپره شوې ده. همداسې يې يوه وړه ليکنه کال دوه دمخه په جمهوري پلوشه کې هم وړاندې شوې ده (زياته څرگندونه: د لومړي څپرکي وروستۍ برخه).

د تذکرة الاوليا ژبنۍ خوا:

د تذکرة الاوليا ژبنۍ خوا د پوهاند زيار د يوې بلې ژبنۍ ليکنې نوم دی، چې په «د امير کروړ ياد» نومي کتاب کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۴۲ کال خپور شوی، په ۳۹۰-۳۹۹ مخونو کې راغلې ده.

## پښتو آريو هه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ال کال د ۳-۴ گڼې په ۱۲۵-۱۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو څنگه په پښو ودرېږي او څنگه پل واخلي:  
يوه ژبنۍ علمي ليکنه ده چې د کابل مجلې د ۱۳۴۶ ال کال د ۹ گڼې په ۲۰-۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

ژبپوهنه د پښتو په چوپړ کې:  
يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې ۱۳۵۷ ال کال د ۲ گڼې په ۱۶۰-۱۷۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ويي پوهنې ته يوه لنډه کتنه:  
يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ ال کال د ۳ گڼې په ۱۳-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

لنډون د ليکنې پښتو د يوه معيار په توگه:  
يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ ال کال د ۲ گڼې په ۱-۵ مخونو کې چاپ شوې ده. همدارنگه د زېږي جريدې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ کال په گڼو کې هم خپره شوې ده.

### مختصری پیرامون و جه تسمیه خراسان:

دا یوه علمي ژبني څېړنه ده، چې په پارسي ژبه کښل شوې او د خراسان مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۱۲ گڼې په ۵۴-۸۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د ويي پانگې په پراختيا کې د کر نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

یوه ژبني مقاله ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د لومړۍ گڼې په ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ويي پانگې په پراختيا کې د کر نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د غويي مياشتې د گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

په ويي پانگه کې د ستاينومونو (صفتونو) ونډه: یوه ژبني ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د غبرگولي د گڼې په ۳۷-۳۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پکتيا گړدودونه:

په دې ليکنه کې د پکتيا گړدودونه تر څېړنې لاندې نيول شوي دي دا ژبني ليکنه د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۵ د وږي مياشتې گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانگې په پراختيا کې د بيا ځلي  
ترنگونو (تکراري ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د لړم د  
مياشتې د گڼې په ۲۹ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده.

د گډې ليکنې معياري پښتو پرېکړه د نوې  
تاريخي اړتيا په توگه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۲ کال د  
ليندې د گڼې په ۱۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانگې په پراختيا کې د جوړه  
ترنگونو (جفتو ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د ليندې  
د گڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانگې په پراختيا کې د ټاکنترنگونو  
(تعيني ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ څېړنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د  
مرغومي او سلواغې د گڼې په ۴۸ مخ کې خپره شوې ده.

## د پښتو دايرة المعارف بشپړ بدل:

يوه علمي او ژبنۍ ليکنه ده، چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۲ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۴۱-۱۴۲ مخونو کې خپره شوې ده.

راځئ کليو، بانډو او غرو رغو ته ووځو او خپله

هېره کړې پښتو بېرته ياده کړو:

يوه ژبنۍ مقاله ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ کال د لومړۍ گڼې په ۱۲ او ۳۷ مخ کې خپره شوې ده.

گرډودونه (لهجې):

د استاد زيار د گرډودونو د مقالې دويمه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۲ گڼې په ۲ مخ کې خپره شوې ده.

اسمي مشتقات (نوم بېلنگونه) زموږ د ليکنۍ

پښتو ستره برخه ده:

يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۲ گڼې په ۱۸ مخ کې خپره شوې ده.

موز او ژبه:

دا يوه بله ژبنۍ څېړنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۲ل کال د وږي د گڼې په ۳۷-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

## خپلسري معياري پښتو به څنگه وي؟ پښتو که ناپښتو؟

يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۳ ال کال د لومړۍ گڼې په ۱۲۲-۱۲۴ مخونو کې خپره شوې ده.

له ثور انقلاب راهيسې په پښتو کې نوې ويي  
رغاونه (نيولوگيزم):

دا يوه بله ژبنۍ ليکنه ده، چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په يوه جوړ شوي سيمينار کې اورول شوې او بيا په (پښتو څېړنې) نومي غونډه کې پر ۱۳۲۷ ال کال په ۴۱۲-۴۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د سويس له برنه رالپېرل شوی ليک:

کابل مجلې ته د پوهاند زيار رالپېرل شوی ليک دی، چې په هغه کې د ژبپوهنې د اصطلاحاتو په باب خبرې شوي دي. دا ليک د کابل مجلې د ۱۳۴۷ ال کال د ۱۱-۱۲ گڼې په ۱۰۹ مخ کې خپور شوی دی.

د پښتو پرمختگ د هغې د پرابلمونو په حل کې  
نغښتی دی:

دا د هغې ژبنۍ ليکنې نوم دی، چې د تنگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ال کال د وږي د مياشتې د گڼې په ۲۳ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.



سم بي ليکي او سم بي لولي، (په) او (پر) يو د بل پر خای مه کاروي:

دا هم يوه ژبنی ليکنه ده چې د دوو سربلونو (په) او (پر) د کارولو د څرنگوالي په باب په کې څرگندونې شوي دي. دا ليکنه د هېواد ورځپاڼې د وري په ۱۳ گڼه کې خپره شوې ده. دا ليکنه د هغې لړۍ يو ټوک دی چې په نوموړي ورځپاڼه کې کله نا کله خپرېده.

سربلونه او ستربلونه:

دا هم د استاد زيار د يوې ژبنی ليکنې نوم دی، چې د پښتو ژبې د ليکلار په باب ليکل شوې ده. دا ليکنه د يوې مرکې په ترڅ کې د «جوانان امروز» مجلې د ۱۳۶۲ ال کال په گڼه کې راغلې ده او هم په ځانگړي ډول په يوه جلا پاڼه کې هم چاپ شوې ده.

«په اوسنی ليکنی پښتو کې د نوې ويي

رغاوڼې اړتيا»:

د استاد يوه ژبنی ليکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ ال کال د ۱ گڼې په ۴۵-۴۷ مخونو کې په الماني ژبه خپره شوې ده.

«پښتو ژبې او ادب ته يوه لنډه کتنه»:

د استاد زيار ليکنه ده، چې د ۱۳۵۸ ال کال په کالني کې خپره شوې، په الماني ژبه عبدالغفار ژباړلې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ ال کال د ۴ گڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

(پښتو ژبې او ادب ته يوه کتنه):

دا هغه ليکنه ده، چې د عطار له خوا په الماني ژباړل شوې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال لومړۍ گڼې په ۹۶-۱۰۵ مخونو کې خپره شوې ده.

نوم تر څنگونه - د پښتو ويي رغاونې يو خورا ډېر زېږی ډول:

د استاد زيار يوه بله ليکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۳ گڼې په ۶۵-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ويي پانگه (لغوي ذخيره):

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۳-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ گڼې په ۲۴-۲۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ گڼې په ۳۳-۳۵ مخونو کې خپره شوې ده.

## پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۶ ال کال د ۴ گڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

زموږ ليکنې او جمله رغاونې:

دا يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۶۱ ال کال د ۱۰-۱۲ گڼې په ۷۵-۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

له اساطيري ضحاکه تر رښتيني تاريخي سهاکه:

دا يوه ژبنۍ او تاريخي خپرنه ده، چې استاد د ابوالقاسم فردوسي تلين په وياړ د جرگې مجلې د ۱۳۷۰ ال کال په لومړۍ گڼه کې خپره کړې ده.

افغاني فرهنگ د پلوراليزم په رڼا کې:

دغه ليکنه د وخت د فرهنگي او په تېره د هنري زېږونو د يوې ارزونې په توگه د وطن مياشتنۍ د ۱۳۷۰ ال کال په دويمه گڼه کې خپره شوې ده.

زموږ په هنري زېږندويۍ کې د نويو هڅو يو لنډ

جاج:

دغه ليکنه هم پاسنۍ ليکنې ته ورته منځپانگه را اخلي او د وطن مجلې د ۱۳۷۰ ال کال په څلورمه گڼه کې چاپ شوې ده.

## ځانگړي ژبني چاپي او ناچاپي اثار

### ويي رغاونه:

ويي رغاونه د پوهاند زيار يو ژبني اثر دی چې په هغه کې ځينې ژبني مسایل په ځانگړي ډول پښتو وييونه (لغتونه) څېړل شوي دي. دا اثر د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۵ کال کې په گستتندر ډول خپور شوی او په ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توگه ورڅخه گټه اخيستل شوې ده.

### د ژبپوهنې بنسټونه:

دا هم د استاد يو ژبني اثر دی، چې د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۳ کال کې په گستتندر ډول چاپ شوی دی. له دغه اثر څخه د ژبو او ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توگه گټه اخيستل شوې ده.

### نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی:

«نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی» د پوهاند زيار يو بل ژبني اثر دی، چې پر ۱۳۵۶ کال د کابل پوهنتون له خوا په گستتندر ډول په دري ژبه کښل شوی، په عمومي ډول په کې د ژبې او ژبنيو مسایلو او ژبنيو کورنيو په باب معلومات راغونډ شوي دي او د

فلسفې خانگې شاگردانو ترې د درسي مضمون په توگه گټه اخيستي ده.

### پښتو - دري فرهنگ:

پښتو دري فرهنگ يو علمي او سيستماتيک فرهنگ دی که څه هم دغه فرهنگ د دولس زرو (۱۲۰۰۰) پښتو وييو په درلودلو سره منځنۍ کچه لري، خو نژدې ټوله پښتو ويي پانگه په بنسټيزه او کليدي توگه را اخلي. دا اثر ټاټيپستي ۱۵۰۰ مخونه لري.

دغه فرهنگ له ۱۳۵۳ کال راهيسې حروفي چاپ ته چمتو دی، خو استاد زيار نه غواړي، د چاپي تپرونو بلهاري شي او داسې کښاند (خطاط) هم ډېر کم پيدا کېږي، چې د غريزي (فونيميکي) ابېڅې له توغه يې ووتلای شي.

### ويي پوهنه:

ويي پوهنه يا علم اللغت د پوهاند زيار د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا د لوړو او مسلکي ښوونو د وزارت په چاپخونه کې د شوکت حسيني په خطاطۍ په افيسټ ډول او په ښکلې کچه او ډيزاين د ۱۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلی دی. دا کتاب د استاد زيار له خوا د پښتو ويي پوهنې او ملي ژغورنې د لارې شهيد عبدالرحمن لودين ته ډالی شوی دی.

نوموړی کتاب ټول ۳۵۱ مخونه لري او د استاد د څو کلونو د کار بيبيره (ثمره) ده. په دې کتاب کې د پښتو ژبې يو گڼ شمېر وييونه (لغتونه) له پارسي انډول سره يوځای راغلي دي. په ياد شوي اثر کې د پښتو ژبې د لغتونو د جوړښت او څرنگوالي په باب پوره پوره معلومات وړاندې شوي دي. ددغه کتاب په پيل کې په درېو مخونو کې د دوکتور زيار يو يادښت راغلی او وروسته بيا په دوو مخونو کې د پوهندوی نور احمد شاکر يوه کتنه راغلي ده.

پوهندوی شاکر د دغه اثر په باب ليکي:

«ددغه کتاب د دوکتور زيار د څو کلونو د څېړنو او پلټنو محصول دی او د پښتو ويي پوهنې (ليکزيکولوژۍ) په برخه کې يو لومړی جامع او سيستماتيک اثر دی. نوموړی همدارنگه زياتوي: «زيار دا عيني مساله په خورا ښه توگه دلته څېړلې او شرح کړې ده چې پښتو غونډې د يوې نوې علمي کېدونکې ژبې کار بايد د لغوي زېرمې له برسېرونې، ټولونې او پر کار اچونې څخه بېل شي او په دې توگه د محاورې، د متني، مصنوعي او مستعارو برخو ترمنځ يو انډول ټينگ شي».

د نور احمد شاکر تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د هغه وخت د انگليسي ژبې او ادبياتو د رشتې استاد پوهندوی محمد عمر زاهدي تقرير راغلی دی، چې ددې کتاب د څرنگوالي په

باب يي رڻا اچولي ده. ښه به وي چي د دغه ارزښتمن ڪتاب د  
زياتي پېژندنې په هڅه د هغه نيوليک (فهرست) راوړو:

### د ويونو ډولونه:

- ويي پانگه (لغوي ذخيره)
- ويي پيدا ايښت، ويي جوړښت، ويي جوړونه
- د پښتو کولتوري کولو ليار...
- پلټنه، ټاکنه، پورونه
- نيولوگيزم يا لغت جوړونه
- د ليکنې پښتو يوه تاريخي اړتيا
- د خپلې پانگې ترويج، تصفيه نه گڼل کېږي.
- هممانيز (مترادف) ويونه
- پور ويونه (مستعار لغات)
- وييکي (ادوات)
- گړني يا اصطلاحات
- د ويي رغاوڼې له مخې د کرې ډولونه  
(کرې نومونه (فعلي مشتقات)
- نوم بېلنگونه (اسمي مشتقات)
- ستاينو مونه (صفتونه)
- چار نومونه
- اړيکنو مونه (نسبتي اسماء)
- لوبښو مونه

- ځاينومونه
- مانا نومونه
- وور نومونه
- وور نوم ډوله، څيز نومونه
- ډبر گړي (جمع) څيز نومونه
- ترنگونه
- ستاينوم ترنگونه
- جوړه ترنگونه (بشپړاند، هممانيز، کرول، څيز نوم، ستاينوم)
- ټاکنترنگونه (لوبنوم، څيز نوم، ستاينوم، څيز نوم)
- بياخلي ترنگونه
- يومخيز
- برخيز
- برخيز سمغري
- ورته مانيز - مقفی
- ورته مانيز - مقفی
- مقفی - مهمل
- نوې نومونې (اصطلاحات)
- راز راز ترنگونه.

د يادونې بل ټکی دا دی، چې ځينې خلک داسې فکر کوي چې  
گنې دکتور زيار يوازې داسې سوچه پښتو غواړي، چې بېخي د



بلې ژبې يوه کلمه هم په کې راغلې نه وي، خو په حقيقت کې داسې نه ده. دا دی ددغه ټکي د روښانیتا په موخه د یاد شوي کتاب څو مخونه را اخلو:

### د خپلې پانگې ترویج تصفیه نه بلل کېږي:

زموږ غوندې په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر نوی گام زوړ عنعنې ذهنیت پاروي، که څه هم دا نوی گام د نوي ژوند زېږی وي او د نړۍ والې سیالۍ سریزه. دلته د نوي گام اخیستونکي ته یوازې زغم نه، چې سربښندنه او قرباني په کار ده چې یې د خپلې ټولنې د نوي کولو په خاطر د بري شرط او آر وگڼي، دلیل او منطق په دلیل او منطق ځواب کړي او هسې بې منطقي او سر زوري په «قالو سلاما»، نو ځکه مو دغه د تخنیکي خبرو پرځای د پښتو لیکلار په برخه کې د نوي گام دفاع غوره وگڼله.

لیکونکي په ژبپوهنه کې لوړو زده کړو او په هېواد کې د پښتو گړدودونو (لهجو) اوږدو څېړنو تر هر څه لومړی دېته ځیر کړي چې پښتو بڼه نوي علمي او کلتوري ژوند ته ورتمبول کېږي او گړۍ پر گړۍ او ورځ پر ورځ د بې کچه عربیزم په منگولو کې په لوی لاس وربښکېل کېږي، تردې چې یې کور ته هستي له ډار سره مخامخوي او په ډېره لنډه موده کې یې د گډوله کېدو او بیا د بېخي پردي کېدو کېدون رامنځته کوي.

ددغه ستر خطر د مخنیوي لپاره د څو نورو خواخوږو پښتو لیکوال په ننگه او ملاتړ مې وپتېبله چې په همدې (نوي علمي او

کلتوري ژوند) پيل کې چې په منحوال (اوسط ډول) لا د شلمې پېړۍ په يوه پوهنه او فن کې هم يو ليکلی يا ژباړلی اثر نه لري او د چا خبره کار له کاره تېر نه دی، په ډېره چټکۍ او هر اړخيزه توگه د پښتو آره او اصيله پانگه رابرسېره خوندي او جوته شي او د دودولو او کارولو لپاره يې سيخه شي.

د نورې علمي او کلتوري نړۍ ازمېښتونه او چمونه هم په واک کې وو، هغه دا چې دلته له مور سره د نوي ژبپوهنې د بنسټونو او خپرندوونو ترڅنگه لکه څنگه چې انگرېزي، جرمني، پرانسي، روسي او نورو يادو ژبو د خپل علمي ژوند په پيل او اغاز کې له درو، په بله وينا څلورو لارو څخه خپله پانگه رابشپړه کړې او هغه دا چې لومړۍ خپله آره پانگه له گړدودو (لهجو) څخه راترلاسه کړې، بيا يوازې په علمي تخنيکي او مدني ډگر کې د پښتو د ويي پوهنې او ويي رغاوونې بنسټونو له مخې نوې ټاکنې وکړې او تر ټولو وروسته بيا پرديو ژبنيو (وارداتو) ته غږ پرانيځي.

په دې هڅه مو تر دا منځ د يوه انډول او تناسب د ټينگولو لپاره سمدلاسه د (يوې-نگه بشپړې-کره ليکنۍ يا علمي پښتو) د رامنځته کولو لپاره د فيصدي آر او معيار وټاکه:

– په سلو کې (۲۵) له اوسنيو گړدودو (لهجو)، (۲۵) له زړو ادبي متنو، (۲۵) له ټاکنو او (۲۵) له نورو ژبو څخه د پورونو په توگه. هو، د هرې عصري ژبې پانگه پر دغو څلورگونو بنسټونو ولاړه ده. (لهجوي، متني، مصنوعي، عاريتي).

پښتو هم حق لري له نړيوال دود سره سم د پردۍ پانگې ترڅنگه خپله پانگه په کار واچوي او د نورو ژبو غوندي علمي او مدني اصطلاحات وټاکي.

– پښتو د خپلې پانگې ترويج غواړي، نه تصفيه او د نورو ژبو غوندي د علمي اصطلاحاتو ټاکنه.

ژبنۍ خبرې په ژبپوهانو پورې اړه لري. يو ژبپوهاند پوهېږي چې کوم اړخ ولسي دی او کوم علمي.

– د پښتو پانگې تشبېت د نوي علمي ژوند لپاره د وخت اړتيا ده، ټولونه او پکار اچونه.

– پښتو هم حق لري، همدومره د غريزم او غريزم مخنيوی وکړي چې له خپلې ټولني پردۍ نه شي.

او تر ټولو وروسته پښتو پردۍ پانگې ته په سلو کې (۲۵) زياته اړه نه ده او د خپلې پانگې ترويج تصفيه نه گڼل کېږي.

دا شعارونه د هغو بې منطقيو او بې ځايه توروغو غبرگون دي، چې له علمي، عيني او افقي حقايقو څخه سترگې پټې کړي او څه يې چې پر خوله ورځي، هغه ووايي:

له تنگ نظرو، ځان ساتو او ځان بنکارو سره لومړۍ درسته او حربه داده، چې گوندي زموږ دغه کار تصفيه او پيوريزم دی او دا يو زور رټلی او فاشيستي مسلک دی.

يوه ډله داسې پوهېدلې ده، چې موږ گوندي د خلکو (گړنی) پښتو سمو، نه د ليک او علم پښتو، ځينې دا سپسته رامنځته

کوي، چې د نړۍ ژبې او بيا زموږ د گاونډو دا دغه کار نه کوي، نوي خيزونه نه دودوي، موږ يې ولې دود کړو؟ او له دې ناخبره چې که نورو ژبو يو شو پېرې، مخکې دا هڅه کړې او زموږ گاونډيانو (تورکي او ايران) که پخوا دومره نه وه کړې، همدا اوس يې کوي او روان دي او حق هم لري، ځکه يو هېواد چې هر څومره ځان نړيوال او بشروال گڼي، خپله ژبه او کلتور سل په سلو کې پردي کول نه غواړي، ځينو دا اوربډلي دي چې ژبه په دې ډول سوچه کول د ژبې عامه استفاده راتپيښوي او زموږ په راډيويي او اخباري پښتو بايد هر سړی پوه شي. حال دا چې دلته د هر سړي پوهېدل په يوې داسې بې ليک لوسته ټولنه کې بې له هغې کوم امکان نه لري، نه د لهجوي لغاتو له پلوه او نه د علمي لغاتو له پلوه او يو څه لږ پراخ الواکي بيا په داسې حال کې چې د آرو ويونو او ټاکنو دودول د يوه آر (اصل) په توگه مني، مگر ټوکونه او جزئيات يې نه. دا نو په رښتيا هماغه ډله ده چې دليل او منطق ته غوږ نيسي او سړی ورسره يوې روغې ته رسېدای شي.

### پښتو نوم تر څنگونه (اسمي ترکيبونه):

پښتو نوم تر څنگونه يا (اسمي ترکيبونه) د استاد زيار د دوکتورا تيزس دی، چې د سويس د برن پوهنتون له خوا پر ۱۹۷۴ کال خپور شوی دی. دغه علمي ژبني اثر چې په الماني ژبه کښل شوی او ۱۱۶ مخونه لري، د هند و اروپايي زړو او نويو ژبو د ويي رغاوڼې (لغوي ساختمان) په رڼا کې د پښتو ويي رغاوڼه او بيا

نوم تر څنگونه تر څپرني لاندې نيسي او بېلابېل ډولونه يې په بېلابېلو څپرکو او لښتليکونو (جدولونو) کې وړاندې کوي پر دغه کتاب باندې د سويسي، الماني، فرانسوي او امريکايي پوهانو له خوا ارزونې او کره کتنې شوې دي، چې يولړ يې زموږ په څپرونو کې هم انگازه موندلې ده.

### الماني - پښتو فرهنگ:

دغه فرهنگ د استاد زيار د يوه شپږ ژبيز فرهنگ يوه برخه ده چې په ختيز المان کې د برلين د هومبولت پوهنتون د ايرانپوهنې او افغانپوهنې د څانگې له خوا د څو کلونو راهيسې تر کار لاندې دی او تراوسه لا چاپ ته استول شوی نه دی. دا اثر څه د پاسه ۱۵۰ مخونه لري.

### پښتو ليکلار:

پښتو ليکلار د دوکتور مجاور احمد زيار يو بل دروند ژبني اثر دی، چې د ۱۳۶۰ ل کال د کب پر مياشت د ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي له خوا په ښکلې کچه او صحافت له چاپه راوتلی دی.

دا اثر ټول ۲۲۷ مخونه لري او د پښتو ژبې د ليکنې لپاره يو گټور اثر دی. په دې اثر کې د پښتو ژبې د معياري ليکنې لارې چارې په مفصله توگه څېړل شوې دي. دغه اثر «د يوې يوازينۍ کره (معياري) ليکنې پښتو» «مانيفيسټ» بلل شوی دی (د هيله

من د ماسټرۍ تيزس). د کتاب په پيل کې په درو مخونو کې په خپله د پوهاند زيار يادښت راغلی دی. نوموړی اثر د غلام محی الدين افغان د شپېتم تلين په وياړ خپور شوی دی.

د کتاب له ۱۷۹-۲۰۲ مخونو پورې هغه لغتونه راغلي دي، چې په پارسي او پښتو کې کارول کېږي او د پارسي مانا ترڅنگ يې د پښتو درسته او نادرسته مانا هم راغلي ده.

له ۲۰۳-۲۱۰ مخونو پورې ځينې هغه لغتونه راغلي دي چې د دري او پښتو ژبې ترمنځ ګډ دي او په پښتو کې يې سمه او ناسمه کارونه ښوول شوي ده.

تر دې وروسته بيا له ۲۳۷-۲۲۲ مخونو پورې د ځينو لغتونو ويي پانګه راغلي، چې په پارسي ژبه هم مانا شوي، دلته له دغه با ارزښته اثر سره د زياتې بلدتيا په هڅه د هغه نيوليک او يو مطلب را اخلو:

- خو نومونې (تر نومونه)
- يوه نګه، بشپړه او کره ليکنۍ پښتو.
- معياري کېدنه د پښتو لومړنۍ رېږه
- لنډون د ليکنۍ پښتو د يو معيار په توګه
- پښتو پردی پانګې ته په سلو کې...
- نيولوګيزم (ويي رغاونه)
- هممانيز (مترادف) وييونه
- همجوليز او ډېر مانيز وييونه

– وييکي (ادوات)

– گړنې (اصطلاحات)

– (خو) يا (تر خو)

– له (چې) سره (کوم، چا...، مه ملگري کوي!

– سم، سوچه، لنډه، روانه او اسانه پښتو

– د معياري ليکنې پښتو اړتيا

– ټکي پر ټکي يې مه راژباړئ!

– ويي پاڼگه (لغتنامه)

دا دی، ددې کتاب له ۶۱-۶۴ مخونو پورې يو مطلب را اخلو:

له (چې) سره (کوم-خوک-چېرې...) بې ځايه مه

يوځای کوي!

لکه څنگه چې په کابلې پښتو کې د دري ژبې «تا» تر اغېزې لاندې (خو) او (ترخو) يا (خو چې) او (تر خو چې) بې ځايه دود موندلی، دغه راز په پېښورې پښتو کې د اردو ژبې له لوري د انگرېزي اړيکنو مخرو (ارتباطي ضمير) تر اغېز لاندې (کوم چې)، (خوک چې)، (خومره چې)، (کله چې)...، هسې بې ځايه کارېدنه موندلې ده. ښايي دلته له انگرېزي پرته د نورو اروپايي ژبو مخامخ اغېزه هم بې ځايه نه وي او کوم پښتانه ليکوال، چې تر زده کړې وروسته خپل هېواد ته راستنېږي او تازه په پښتو ليکنه يا ژباړنه پيل کوي، نو په ناځانځبري (غیر شعوري) ډول د خپلې

زده کړې ژبې په پېښو د پښتو له آر (اصيل) او ساده ارتباطي ضمير (چې) سره (کوم)، (څوک)، (چا)، (چېرې) او داسې نور استفهاميه ضميرونه ملگري کوي او په دې توگه خپله پښتو کړکېچنوي، لکه په دې وروسته جملو کې:

۱- ما هغه نجلۍ وليده (څوک) چې په کابل نندارې کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی وليد، (چا) چې له ما سره مرسته کړې وه.

۳- زه په داسې کور کې اوسېږم، (کوم) چې دوه وروڼه لري.

په سمه پښتو:

۱- ما هغه نجلۍ وليده چې په کابل نندارې کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی وليد چې له ما سره يې مرسته کړې وه.

۳- ما يو کتاب واخيست چې له چاپه نوی راوتلی دی.

۴- زه په داسې کور کې اوسېږم چې دوه وروڼه لري.

د پورتنیو تقليدي مرکبو ارتباطي ضميرونو داسې نورې بېلگې له پېښور، مسکو او بي بي سي راډيو څخه اورېدل کېږي چې دوی خپلواکې جملې سره په وچ زور يوځای کوي، لکه په دې وروسته بېلگو کې:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزير شوروي اتحاد ته ولاړ، څوک چې

د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې کوي.

۲- ما پښتو گرامر وليکه، کوم چې اوس تر چاپ لاندې دی.



۳- زه ڙمي په ننگرهار کي تېروم، چپرې چې هوا ډېره په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، کله چې هوا خرابه وه.

په سمه پښتو:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزير شوروي اتحاد ته ولاړ، دی به هلته د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې اترې وکړي.

۲- ما پښتو گرامر وليکه، دغه کتاب اوس تر چاپ لاندې دی.

۳- زه ڙمي په ننگرهار کي تېروم، هلته ڙمي ډېر په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، دغه مهال هوا خرابه وه.

له ښه مرغه دغه ډول جملو لا زموږ ليکنو او خپرونو ته لاره نه ده پيدا کړې او هيله ده پښتو ليکونکي ترې مخکې له مخکې ډډه وکړي.

ددې بې ځايه پېښو په لړ کي دا وروسته بېلگې هم د پاملرنې وړ دي:

۱- ما هغه سړی وليد د چاپه باره کي چې ما ډېر څه اورېدلي وو.

۲- د نړۍ پرمختللي ځواکونه به د نړيوال امپرياليزم هغه ټولې دسيسې شنلې کړي د کومو له مخې چې د اتومي جنگ خطر رامنځته کېږي.

۳- توريالی له کندهاره په هغه الوتکه کې راغی، په کومه کې چې ځلمی هم و.

۴- زه له لغمانه راغلم، له کوم ځايه چې ډېرې نښې وریجې راځي.

۵- زه په کابل کې اوسېږم، له کله راهیسې چې په کارگومارل شوی يم.

په دې توگه پښتو (چې) پر بیانيه، علنیه، ارتباطیه او داسې نورو دندو سربېره لکه د (ترڅو) په برخه کې یې چې یادونه شوې، د اروپایي ژبو د ټولو ارتباطي ضمیرونو دنده هم پرځای کوي، هغه هم په دې شرط چې په ملگري جمله کې ورسره بل ارتباطي ادا ت (اړیکويکي) هم راغلی وي، لکه (يو، هغه، داسې...) لکه په پورتنیو پنځو لومړیو جملو کې. که نه، (چې) په ځانته ډول د نورو ژبو غوندې هېڅکله د دوو خپلواکو جملو د یوځای کولو لپاره د ارتباطي ضمیرونو په توگه کارېدلای نه شي، لکه په تېرو دویم ډول پنځه گونو جملو کې. همدا خبره ده چې په پښتو کې ډېرې جملې سره لرې کول یا په بله وینا ډېرې پېچلې مرکبې او مختلطې (گډې او گډلې) جملې جوړول سم نه دي او که څوک یې له نورو ژبو نه په پېښو جوړې هم کړي، یو نادوده کار به وي، لکه د (څو)، (ترڅو)، (کوم چې)، (چا چې) او داسې نورو څیزونو بې ځايه کارونه.

که کوم ليکوال نه غواړي يو مطلب په بېلابېلو خپلواکو جملو کې څرگند کړي، بلکې د دوو يا زياتو جملو ته سره اړيکي ورکړي، نو ورته په کار دي چې پورتنی ارتباطي شرطونه پرځای کړي او که وغواړي، گرد سره د دوو يا زياتو خپلواکو مطلبونو لپاره سره دوي يا زياتې خپلواکې جملې وټېري هم کولای شي، د پښتو د گرامري جوړښت دننه له راز راز ارتباطي وييکو (صله او موصول) څخه کار واخلي، بې له دې چې د اروپايي ژبو تقليد وکړي، لکه په دې وروسته جملو کې:

«زه د سپين غر په لمن کې زېږېدلې يم (چېرې چې) چپاند رودونه بهېږي او سمسور کڅوڼه خړوبوي». دلته گران لوستونکي ښه قضاوت کولای شي چې کومه بېلگه له پښتو رغاوڼي سيستم سره ښه تراړخ لگوي؟ د اجمل خټک په دې لاندې شعر کې که څه هم د (څوک چې) د کارونې يو شرط پرځای شوی نه دی او هغه دا چې د هغې فرعي جملې په سر کې يې ځای نيولی دی چې تراصلې جملې وروسته راغلې ده، مگر د شعري اړتيا له مخې دومره نادوده نه برېښي، که نه په نشر کې بايد د پښتو گرامر له دود سره سم د غسې څرمه جملې تل تر آرې دمخه راشي.

ځی هغو خوارو ته جنت وگټو  
څوک چې له موره دوزخيان پيدا دي

## د پښتو الماني ژباړيز پرابلمونه:

دا هم د پوهاند زيار يو علمي ژبني اثر دی، چې استاد زيار له ۱۳۲۳ کاله تر ۱۳۶۲ کال پورې د برلين په هومبولت پوهنتون کې د استادۍ د دندې د ترسره کولو پر وخت ليکلی دی او اوس چاپ ته تيار دی، په دې اثر کې د پښتو او الماني ژبې پرتله شوي ده. دا اثر په الماني ژبه کښل شوی او تر ۱۰۰ زيات مخونه لري.

### پښتو پښويه (گرامر):

پښتو پښويه (گرامر) د استاد زيار يو ژبني اثر دی، چې په ۱۳۶۲ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا په ښه ډيزاين او کچه د لورپو او مسلکي ښوونو په چاپخونه کې چاپ شوی دی. دا اثر د نوې علمي ژبپوهنې پر بنسټ ليکل شوی دی او په پښتو ژبه کې د گرامر په برخه کې يو نوی او ستر اثر گڼل کېږي. دا اثر له يوه يادښت او دوو کتنو پرته ټول ۲۷۴ مخونه لري. دا اثر د پښتو گرامر بنسټ اېښودونکي پير محمد کاکړ ته اهدا شوی دی. د کتاب په پيل کې د استاد زيار خپل څلور مخيز يادښت راغلی دی، چې يو ځای ليکي: «ما د ژبپوهنې د يوه نوي زده کوونکي او پښتو گړدود څېړونکي په توگه د سويس له زده کړو نه له بېرته راستنېدو سره له زړې ژبپوهنې او زړې ژبښودنې سره يو مخيز نه پخلا کېدونکي سر غړاوي ته راودانگل او خپله

لومړنۍ دنده مې دا وبلله چې له پښتو څانگې څخه نور د زړې ژبښودنې تغړ وبلېږدوم...».

پر دې اثر باندې د استاد زيار تر يادښت وروسته په ۳ مخونو کې د پوهاند محمد رحيم الهام يوه کتنه راغلې ده چې وايي: «پښتو پښويه (گرامر) د پښتو په تشریحي ژبپوهنه کې یو نوی د پام وړ او گټور اثر دی. له دې گرامر نه رومبې د پښتو ځینې گرامرونه د بهرنیو ژبپوهانو او کورنیو څېړونکو له خوا لیکل شوي دي، خو زیاتره یې عنعنوي څېړندود لري او معاصر علمي څېړندود په کې نه دی کارول شوی او ځینې یې چې علمي څېړندود لري، مکمل او مشرح نه دي. نوموړی زیاتوي: «دغه کتاب اوس د ازموینې له ډگر څخه په هسکه غاړه راوتلی دی او بله دا چې په دې کتاب کې د ژبپوهنې معاصر بین المللي اصطلاحات ټول پر پښتو اړول شوي دي».

د محمد رحيم الهام تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د پوهنمل محمد صابر خویشکي له خوا یوه کتنه شوې ده، چې نوموړی په یوه برخه کې وايي:

«ددې کتاب په تالیف کې چې د لیکوال د اوږدو مودو د څېړنې او مطالعاتو نتیجه ده، له ډېرو سترو معتبرو کورنیو او بهرنیو اثارو څخه استفاده شوې او په ډېر دقت او د یوه منظم پلان له مخې او زموږ د زمانې د علمي مقتضیاتو په پام کې نیولو

ليکوال: محمد اسمعيل

سمسور ويب پاڼه

سره ليکل شوی دی او د محصلانو او نورو خپرونکو لپاره يو ارزښتناک او گټور اثر دی...)).

په پښتو پښويه (گرامر) اثر کې په درو خپرکو کې تر دغو لاندې سرليکونو لاندې بېلابېل ژبني مسایل خپرل شوي دي:

- ژبه

- غږ او ليک

- ژبه او گډه

- نومونې

- ځنځيري واحدونه

- اواز

- د اواز ډولونه

- بلغږ- فشار

- څپه

- گډه

- ويی- غونډله

- نومونه

- کړ

- وييکي

- ژبوهنه

- گډوډ پوهه- پښويه

- غږ پوهه

- مورفولوژيڪي اوبنتني
- وينايبز غري
- ويند غري
- زبرد و لونه
- پورويي
- زيرخي - وتوخي
- پنتو اواز پوهه
- تم بپواک
- د خپلواکو لبتليک
- نيمواک غرونه
- غبرگ غرونه
- د بپواکو لبتليک
- کوچني ترينه جوړه
- پنتو گرپوهه (صرف)
- نوم گرپوهه
- د نوم اوڀرون اڀرونه
- نرينه نوم - بنحينه نوم
- د گني نني
- پپر (حالت)
- ناوبنتوني نومونه
- خيز نوم

- ستاينوم
- شمپر نوم
- نومخري (ضمير)
- خانگري نومخري
- تولنومخري
- پوڻتنومخري
- پلوي نومخري
- اڀيکنومخري
- غبرگون- ناتيکنومخري
- گڀ تولنومخري
- ٽول- خانگري نومخري
- کڀ گڀ پوهه
- د مصدر جوڙڻت او دنده
- کڀ اڀرون توکونه
- کم اڀروني (حکمي متعدي)
- اڀرونونه- تڀرمهال
- لنڀ تڀرمهال
- لڀر تڀرمهال
- گوماني تڀرمهال
- ارمانی تڀرمهال
- اڀروتي تڀرمهال



- تواني او ٽينگاري تپر مهال
- نالپرند ڪر - خبري
- لنڊ او لرتپر مهال
- روڊني او ارماڻي تپر مهال
- تواني تپر مهال
- ٽينگاري تپر مهال
- گوماني تپر مهال
- پوڻستي تپر مهال
- هيڻني او اروتی تپر مهال
- د اوسمهال ڪراوون - لپرند
- اروتی، ارماڻي او پوڻستي...
- هيڻني او تاني
- امري - ٽينگاري او غوڻستي
- نالپرند - بشپر و سمهال
- د اوستر مهال ڪراوون
- د ڪر رغاوڻي ڊولونه
- ناوڙدني گروڻه
- ويبيڪي
- سربلونه او اوستربلونه
- وينا وابستي
- د پڻتو گروڻو انڇور ليڪ

– غونډله پوهه- غونډله

– د غونډلې رغنده ټوکونه

– اوډون

– د ايښي او ايښوني سمون

– نومواله او کړواله غونډله

– يوه ستوې غونډله

– غبرگغونډله

– گډه غونډله

– گډلې غونډله

– گړنې يا اصطلاحات

– غونډله پوهيزه شننه.

همدارنگه د کتاب په پاى کې له ۲۵۷-۲۷۳ مخونو پورې د هغو نويو نومونو (اصطلاحاتو) او ويونو مانا راغلې ده چې په نوموړي اثر کې کارول شوي دي.

ددې کتاب د چاپ يا د ټوکونو شمېر ناڅرگند دى، خو د استاد زيار په وينا ۱۰۰۰ ټوکه چاپ شوى دى.

### پښتو گړدودونه:

پښتو گړدودونه د استاد زيار يو بل ژبنى اثر دى، چې څه د پاسه ۷۰ مخونه لري. دا اثر يو ځل د «پښتو څېړنې» د ۱۳۵۲ کال په غونډه کې خپور شوى. همدارنگه د وړمې مجلې په ځينو

ليکوال: محمد اسمعيل

سمسور ويب پاڼه

گڼو کې يې ځينې برخې خپرې شوې دي په دې اثر کې د بېلابېلو پښتو گړدودونو په باب معلومات ورکړل شوي دي.

**پښتو آر پوهه:**

پښتو آر پوهه د استاد زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې د وږمې مجلې په ځينو گڼو کې يې ځينې برخې خپرې شوي، خو د ځانگړي اثر په توگه لا تراوسه نه دی چاپ شوی.

**دري - پښتو فرهنگ:**

دري پښتو فرهنگ د استاد زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې تراوسه نه دی خپور شوی.

## ژباړونکي زيار

ژباړه سره له دې چې په خپله هغې ژبې ته چې ژباړه پرې کېږي، گټوره نه پرېوزي، بلکې ژبې ته لا ډېر زيان او تاوان پېښوي. په خپله د استاد زيار خبره «ژباړه د پښتو پښتۍ ماتوي» او له همدې کبله پر پردو بهرنيو ژبو له لاسبري سره سره ژباړې ته زړه نه ښه کوي او پرځای يې څېړنې او پنځونې ته زيات ارزښت ورکوي. خو بيا هم د ژباړې له لارې کېدې شي، موږ له نړيوالې پوهې او فرهنگ سره اړيکي ټينگ کړو، نور له خپل فرهنگ څخه خبر کړو او د نورو له هغه څخه خپل ځان. بيا هم استاد زيار د ژباړنې په برخه کې د کتنې وړ کار کړی دی، خو د ده ژباړه هسې ژباړه نه ده چې گڼې زموږ د ژبې پښتۍ به ماتې کړي. ده چې له هرې ژبې څخه پښتو ته څه راژباړلي دي، ښه يې ژباړلي دي، په ښه پښتو يې ژباړلي دي، په معياري پښتو او سوچه پښتو. دا ځکه چې ژبه د ده رسمي څانگه ده، دی په ژبه کې استاد دی. د هېواد پر لرغونو او اوسنيو څوارلسو ژونديو او نيم ژونديو ژبو يې څېړنې کړي دي او په علمي ډول پر الماني، روسي، انگليسي، عربي او نورو بهرنيو ژبو پوهېږي او بايد هم د ده په ژباړنه کې د «خو» ځای نه وي.

په ژباړه کې هر گوره له هغو کسانو څخه زياته تېروتنه کېږي، چې په پردۍ او بيا په ځانگړي ډول پر خپله ژبه علمي لاسبري ونه لري. دا دی، دلته د استاد زيار پر ژباړيزو فعاليتونو رڼا اچوم:

پوهاند زيار له خپل ژورناليسټيک فعاليت سره سم په ژباړنه لاس پورې کړی دی، چې له ۱۳۳۵ څخه تر ۱۳۳۷ پورې يې له دري څخه او بيا راوړوسته له انگرېزي او الماني څخه رازاز موضوعگانې د مقالو او کتابو په بڼه په پښتو ژباړلې دي.

دلته د استاد د ژباړو يو لنډيز راوړم، خو بيا هم يادونه کوم، چې د ده د ټولو ژباړو موندل او سمهال يو ناشونی کار دی، ځکه چې ده له ډېر پخوا څخه په ژباړو لاس پورې کړی دی او لکه څنگه چې د ژورناليسټيک فعاليت په برخه کې يې يادونه شوې ده، دمخکې کلونو د جريدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسينونه په کتابتونونو کې نيمگړي دي. د ده د خپلې وينا له مخې له دري ژبې څخه يې لومړنۍ ژباړې پر ۱۳۳۵ ل کال په انيس ورځپاڼه کې خپرې شوې دي.

له انگليسي څخه يې لومړنۍ ژباړه پر ۱۳۳۷ ل کال د هېواد په ورځپاڼه کې خپره شوې ده، چې د دغو کلونو د يادو شويو ورځپاڼو کلکسينونه اوس په کتابتونونو کې نه پيدا کېږي.

دا يې هم د لاسته راغلو ژباړو لنډيز:

## طب او حکمت په اسلام کې:

«طب او حکمت په اسلام کې» د هغه اثر نوم دی، چې استاد زیار پر ۱۳۳۲ل کال کله چې د بنوونځي د یوولسم ټولګي زده کوونکی و، له پارسي ژبې څخه ژباړلی دی او پر ۱۳۳۷ل کال د بنوونې او روزنې موسسې له خوا د خپلواکې رسالې په توګه افسیت شوی دی، د مخونو شمېر يې څه د پاسه ۲۰ ته رسېږي.

### د سره کوتل ډبر لیک:

د سره کوتل ډبر لیک یوه بله ژباړه ده، چې استاد زیار له الماني ژبې څخه کړې ده. دا ژباړيز اثر د علومو اکاډمۍ له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په تیراژ پر ۱۳۶۹ کال له چاپه راوتلی دی، چې د مخونو شمېر يې ۱۰۰ ته رسېږي.

### پښتانه او وروڼه ملیتونه:

پښتانه او وروڼه ملیتونه د دیموکراتیک المان د یوه ختیځپوهاند «بورخارد» اثر دی چې استاد زیار هغه په پښتو ژباړلی دی. دا اثر پر ۱۳۶۶ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په بنکلي کچه او سکښت له انځورونو او عکسونو سره د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د نوموړي اثر متن ۹۲ مخونه لري او څه د پاسه ۲۰۰ عکسونه، انځورونه او نقشي لري. له دې پرته يې په ۱۷ مخونو

کې ويې پانگه راغلي، يو مخ يې د تېروتنو سمونليک او يو مخ يې نيولیک (فهرست) نيولی دی. د کتاب سرته په دوو مخونو کې په خپله د ژباړن يادښت راغلی دی. دلته د ده د پېژندگلوی لپاره د دغه اثر نيولیک راوړم:

مخگڼه	مخنی خبرې
۳	لومړی څپرکی: د اسيا ناسپرلې غوتې
۱۳	دویم څپرکی: پښتانه، تاجک او نورستانيان
۲۳	درېیم څپرکی: د غرنیو هېوادونو لرغونی مهال
۴۸	څلورم څپرکی: د زرتشت په هېواد کې
۶۷	پنځم څپرکی: د اسلام په څپان کې
۸۲	شپږم څپرکی: د افغانستان پر لوري لار
۹۶	اووم څپرکی: يوه گرانه پاتمړې (میراث)

دلته به د استاد له ژباړې سره د پېژندگلوی په موخه د دغه اثر له اووم څپرکي څخه ۹۵ مخ راواخلو:

((يوه گرانه پاتمړې (میراث):

کله چې ((وسپنيز امير)) پر ۱۹۰۱م کال ومړ، افغانستان تر بخارا هم وروسته پاتې و، دلته د راپاتې دوديزې (عنعنې) بنوونې ترڅنگه اروپايي فرهنگ او پوهې پښې هومره ټينگې کړې وې. انگرېزانو هم د کرگري فيوډالي تېرينو ډلو ټپلو په کچه (سطح) د

خپل «سرحدی ولایت» پښتانه او د سویل بلوڅان له ځان سره وساتل.

د ږنگېدونکې قاچاري واکمنۍ ختیځ چې بلوڅو او پښتنو په کې ژوند کاوه، له هر راز پرمختګه لرې پاتې و. په دې توګه منځنۍ اسیا په یوه بد اکر (حالت) په شلمه پېړۍ کې پل کېښود، چې تاریخ یې په کې د نړیوال تاریخ هغه برخه راخیسته چې د جنګ جګړو او اړپېچونو له لاسه څیرې ویرې وه، دا هغه برخه ده چې سپړنه یې زموږ ددغه کتاب له موخو (هدفو) څخه تېرې کوي او هغه زموږ د شپو ورځو د جنګ جګړو دمخه تاریخ انځورول وو او دا دی زموږ د پېړۍ په پای کې د خوشال خان هغه ارمان رښتیا یښه مومي چې درې سوه کاله مخکې یې داسې انځورلی و:

تر مغولو پښتانه په توره ښه دي  
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار

ولسونه چې سندوبله وکا  
پادشاهان ورته سجود کاندې اختیار

که نفاق که اتفاق که جهل پوهه  
د هر چا د خدای په لاس ده هره چار



دا چې نن سبا د هندو کش پر گنوله شاهانو سره نوره شلولي ده،  
نو دا هيله غځونې کوي چې دوی به يوځل بيا د خوشال خان  
شعرونه په نوې مانا راواخلي...».

### بلنه:

بلنه د انگليسي شاعر الفريد د شعر پښتو ژباړه ده، چې د شعر  
په نيم ازاد کالب کې اچول شوي او دوه درې کاله وروسته د کابل  
مجلې د ۱۳۴۳ ال کال په ۳ گڼه کې خپره شوي ده او په  
«گلکڅونه» نومي شعري غونډه کې يې هم راغلي ده. داسې  
بنکاري چې دا د استاد زيار د ازاد شعر لومړۍ ازمېښتي بېلگه  
ده. دلته يې بشپړ متن وړاندې کېږي، چې د کابل مجلې د يادې  
شوي گڼې ۴۷-۴۸ مخونه يې نيولي دي.

## بلنه

پرېږدئ

پرېږدئ

زور جرس د نهيلو مه کړنگوئ نور

راشي يه د نړۍ خلکو

دا نغمې مه غږوئ نور

پرېږدئ

پرېږدئ

بدمرغۍ او ناخوالې چې تېرېږي  
وروستۍ شپه د زاړه کال ده  
ورته گورئ سبا کېږي

\*\*\*

په ناوړه فکر مه ځئ

نوي نوي شيان واخلي  
د خوبنۍ په شور و زوږ کې  
نور په سر دا جهان واخلي

\*\*\*

پرېږدئ

ځئ پر خپله مخه  
کال زوړ شوی اوس تېرېږي  
رېستيا مل کړئ د خپل ځان  
چې:  
په درواغ کلي وړانږي

\*\*\*

پرېږدئ، پرېږدئ

چې تېر شوي  
زاړه شوي  
او ترې نه وينو هېڅ اوس  
آ چې غل و پرېږدئ درومي

چي اوس خلاص شو له هغه اوس

\*\*\*

نور يې هېر کړي

اخ و ډب د نيستمناو، بې شتو پرېږدي  
پر ناسورو پرهرونو د همخپلو ملهم کېږدي

\*\*\*

راشي بس کړي

د مې ژواندي حال څه فکر مه کوي نور

پرېږدي پرېږدي

زور جرس د نهيلو مه کړنگوي نور

\*\*\*

مه کړي

مه کړي

يو د بل مخ ته گوزار

خپلو منځو کې

راشي وکړي تل لپاره

بنه روزگار خپلو منځو کې

\*\*\*

په بنه خوي او بنو کړو وړو او

په خوږو پښتو خبرو

شي راپورته په جگړه

د تورو تېو سره لرو

تنګ نظر کړئ لږ پراخه  
له بېخای خوشې کارونو  
نور مو ژوند په هوسايي کړئ  
په زرو زرو کلونو

\*\*\*

د زرگونو کلو جنګ او  
هم نفاق مه يادوئ نور  
پرېږدئ پرېږدئ  
زور جرس د نهيلو مه کړنگوئ نور  
راشي  
يه دنړۍ خلکو  
دا نغمې مه غږوئ نور

(گلکڅونه، ۳۴-۳۷ مخونه)

### د کنېشکا د سره کوتل ډبرليک:

دا د استاد زيار بل ژباړيز اثر دی، چې پر ۱۳۲۹ ل کال د  
افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په بسکلي قطع او صحافت د  
پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د افغان شوروي فرهنگي اړيکي (د ورزش په برخه کې):

له روسي منابعو څخه د استاد زيار ژباړه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۷ گڼې په ۴۳-۵۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان شوروي فرهنگي اړيکي (د ورزش په برخه کې):

د استاد يوه ژباړه ده چې له روسي منابعو څخه شوې ده او د دوستي مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۲ گڼې په ۵۲-۵۸ مخونو کې خپره شوې ده.

له انگليسي ژبې څخه چې استاد کومې ژباړې کړي دي، د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۳۷ او ۱۳۳۸ کلونو په گڼو کې خپرې شوې دي، خو د يادو شويو کلونو گڼې اوس په کتابتونونو کې نه شته.

د استاد بله ژباړه يو چيني داستان دی، چې يې د چيني اخځونو له انگليسي متن څخه په پښتو ژباړلی دی، چې د اصلاح ورځپاڼې د ۱۳۳۹ او يا د ۱۳۴۰ کال په څو گڼو کې خپور شوی، خو ما د اړتيا وړ دا گڼې پيدا نه کړای شوې.

## د واخي ژبې ټولنيز دريغ:

دا د فرانسې افغانپوهاند (شارل كيډر) د هغې وينا پښتو ژباړه ده، چې په الماني ژبه يې د ۱۳۵۷ل کال د تلې پر څلورمه د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې اورولې وه. په دې لکينه کې د واخي ژبې پېژندگلوي، له نورو ژبو سره د هغې اړيکي او همدارنگه د ژبې د جوړښت او څرنگوالي په باب معلومات ورکړل شوي دي. دغه ژباړه د وړمې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ گڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

## د هنري تندي د ماتولو لپاره چوپړ وهل:

دا د هغې ژباړې نوم دی، چې پوهاند زيار له يوې امريکايي خپرونې «ريډر ډايجسټ» څخه په پښتو کړې ده او د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لومړۍ گڼې په ۳۳-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

## د ساو ژبه په ختيځ افغانستان کې:

دا يوه ژبنۍ څېړنيزه ليکنه ده، چې د الماني افغانپوهاند گيورگ بودروس له خوا کښل شوې او استاد هغه په پښتو ژباړلې ده. دا ژباړه د کابل مجلې د ۱۳۵۳ل کال د ۲ گڼې په ۱۰-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

## په زړه پورې خبرونه:

په زړه پورې خبرونه د پوهاند زيار هغه ژباړې دي، چې له الماني ژبې څخه په پښتو ژباړل شوي دي او د کابل پوهنتون (پوهنتو کابل) اوونيزې د ۱۳۲۶-۱۳۲۷ کلونو په ځينو گڼو کې خپرې شوي دي.

دغه راز د پوهنې مجلې د ۱۳۳۸-۱۳۴۰ کلونو په ځينو گڼو کې هم له بهرنيو سرچينو څخه د استاد زيار ځينې ژباړې خپرې شوي دي.

همدارنگه يې د (گوند) لپاره له الماني او انگليسي څخه ځينې ځانگړې ليکنې په پښتو ژباړلي دي، په تېره بيا د ۱۳۵۵- ۱۳۵۷ل کلونو ترمنځ د گوند «د ژباړې بورډ» د غړي په توگه «تاريخي ماترياليزم» په پښتو ژباړلی، چې يو نقل يې د «انقلاب» له راتگ سره له منځه تللی او بل يې له ځانه سره ساتلی دی او همدا ډول يې د گوند په سپارښتنه وخت ناوخت له «واشنگټن پوست» او «زويدد ايجلند ځايتونگ» څخه يو لړ مطالب په پښتو او دري را اړولي دي. دغه راز يې يوه بله ژباړه د زېري جريدې د ۱۳۲۴ل او يا ۱۳۲۵ل کال په يوه گڼه کې خپره شوې ده.

## يادڻت (سريزه) ليکونکي زيار

### د غرونو څو کي:

د غرونو څو کي کتاب د عبدالکریم پتنگ له خوا اوډل شوی او پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د هغه وخت د ژبو او ادبياتو بشري علومو د پوهنځي له خوا خپور شوی دی چې په درېو مخونو کې يې د کتاب د ارزښت او د ليکوال د هڅې په باب د استاد زيار يو يادڻت راغلی دی.

### نومورکي مؤرخين:

نومورکي مؤرخين د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي اثر دی، چې پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او په دوو مخونو کې پرې د استاد زيار يو يادڻت راغلی دی.

### د ميا فقير الله جلال ابادي فوايد فقير الله:

دا کتاب د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد په سريزه، تعليقاتو او لغتنامې پر ۱۳۵۹ل کال د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او د استاد زيار له خوا پرې يو يادڻت کښل شوی دی.



## د پټې خزاني فرهنگ:

د پټې خزاني فرهنگ د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد يو ژبني اثر دی، چې په هغه کې د پټې خزاني د ځينو لغتونو څرنگوالي بنسټ شوی دی. دا اثر پر ۱۳۲۲ل کال د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا چاپ شوی دی او د استاد زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

## د ميا فقير الله پېژند ليک:

دميا فقير الله پېژند ليک د پوهاند عبدالحی حبيبي اثر دی چې پر ۱۳۵۹ کال د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د پوهاند زيار له خوا په درېو مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

## د احمد شاه بابا د دېوان غورچاڼ:

دا د هغه کتاب نوم دی، چې د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد له خوا ترتيب شوی دی. په دې کتاب کې د احمد شاه بابا د دېوان د ځينو شعرونو انتخاب راغلی دی. دا کتاب پر ۱۳۵۷ل کال د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی او د پوهاند زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې يادښت راغلی دی.

## د چينيانو يونليکونه:

دا کتاب د عبدالکریم محب له خوا ژباړل شوی دی او د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی. په دې کتاب کې په دوو مخونو کې د پوهاند زیار یو یادښت راغلی دی.

## دا لیکوال دا څېرې:

«دا لیکوال دا څېرې» د هېواد د شاعرانو او لیکوالو تذکره ده، چې د ځوان شاعر او لیکوال افضل ټکور له خوا ترتیب شوي دي. دا اثر د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست له خوا پر ۱۳۲۲ل کال خپور شوی او د استاد له خوا پرې په څلورو مخونو کې یو یادښت راغلی دی.

## مقدمه یی بر زبانشناسی:

د پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر له خوا لیکل شوی او د کابل پوهنتون له خوا پر ۱۳۲۳ل کال چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زیار له خوا په ۴ مخونو کې یوه پارسي سرریزه کښل شوې ده.

## زړه پانګه:

د دوست شینواري اثر دی، چې پر ۱۳۲۳ل کال خپور شوی دی او د استاد له خوا پرې په ۴ مخونو کې د «زړه پانګه» د نوې پانګې د یوه بشپړاند ټوک په توګه، په نوم یوه سرریزه کښل شوې ده.

## د خوشال خټک فراقنامه:

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا پر ۱۳۲۳ل کال خپره شوې ده او د استاد له خوا پرې په ۲ مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

## د کوشنيانو ژبه:

د پروفیسور سيال کاکړ يو اثر دی، چې پر ۱۹۷۹م کال په کوټه کې خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۶ مخونو کې د (کوچنيانو ژبه، تر سرليک لاندې د استاد يو يادښت راغلی دی.

## ټولنپوهنه:

دا اثر له الماني څخه د عبدالروف خپلواک له خوا په پښتو ژباړل شوی او پر ۱۳۵۲ل کال د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا يو تقرير کښل شوی دی.

## مینه نه مري:

د باقي بريال د شعرونو دويم غونډه دی، چې پر ۱۳۲۷ل کال خپور شوی دی. پر دې شعري غونډه باندې د (تليپاتي بريال او شعر يې) په نوم په ۷ مخونو کې د استاد سرريزه راغلي ده.

### پوځ د پېړيو په پوريو کې:

دا د محبوب سنگر اثر دی، چې پر ۱۳۲۵ل کال خپور شوی دی. پر دې اثر باندي د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی و، خو له چاپه پاتې شوی دی.

### پښتو روزنه:

د استاد عبدالروف بېنوا اثر دی، چې پر ۱۳۵۷ل کال د پښتو څېړنو د نړۍ وال مرکز له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندي په ۲ مخونو کې د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی دی.

### د غلام محي الدين افغان افکار او اثار:

د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی او په ۴ مخونو کې پرې د استاد زيار يادښت راغلی دی.

### ستا د چم گلونه:

«ستا د چم گلونه» د ښاغلي نصرالله حافظ د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۲۵ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا خپره شوې ده. پر دې مجموعه باندي د استاد له خوا په ۵ مخونو کې د حافظ او د ده نظم او غزل، په نوم سرريزه کښل شوې

## د افغان ياد:

د محي الدين افغان د شپيتم تلين د سيمينار د ليکنو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپره شوې ده او د استاد زيار له خوا پرې يو يادښت کښل شوی دی.

## شگي او گلونه:

دا د صديق کاوون د يوه شعري غونډ نوم دی، چې پر ۱۳۶۸ل کال د افغانستان د ليکوالو انجمن له خوا خپور شوی او استاد پرې يو اته مخيزه سريزه (ازمېښتونه او نوښتونه) کښلې ده.

## د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس:

د ابراهيم عطايي اثر دی، چې د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی او د استاد زيار له خوا پرې يو يادښت کښل شوی دی.

## د کوزې پښتونخوا په معاصر شعر کې د ملي او

## مترقي افکارو انعکاس:

دا د بريالي باجوړي اثر دی، چې د ماسټري د پوهنليک (تيزس) لپاره يې کښلی و، چې د استاد له خوا پرې يوه ارزونه کښل شوې ده. دا اثر تراوسه پورې ناچاپ دی.

## ادبي ژانرونه او مکتبونه:

دا د دوکتور محمد گل نورزي اثر دی، چې پر ۱۳۲۲ل کال يې کښلی او پر ۱۳۷۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا افسیتي چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یوه اوږده ارزونه کښل شوې ده.

## ( A Camparison of Tani dialect with the standard Pashto)

دا د تڼيو د گړدود په برخه کې په انگرېزي ژبه د سيد کریم شاه نېکمل د ماسترۍ او پوهنملۍ تيزس دی، چې په ۱۳۲۷ل کال کې پرې دلارښود استاد په توگه د استاد له خوا يو يادښت کښل شوی دی. همدارنگه يې د نوموړي د ترفيع لپاره يوه جلا ارزونه هم کښلې ده.

## گيتا نجلي:

دا د بنگالي ليکوال رابندرانات ټاگور د اثر پښتو ژباړه ده چې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا ترسره شوې ده. دا اثر پر ۱۳۳۲ل کال د راډيو د نشراتو د خانگې له خوا خپور شوی او استاد زيار پرې يو يادښت کښلی دی.

## د لمر شغلو ته:

د لمر شغلو ته د کمال الدين مستان د شعرونو غونډه دی، چې پر ۱۳۲۷ل کال خپور شوی او د استاد زيار له خوا پرې يو ارزونه کښل شوې ده.

### ارمانونه:

ارمانونه د حبيب الله زړه سواند د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۲۷ کال خپره شوې ده. پر دې غونډ باندې د استاد زيار له خوا يوه سريزه کښل شوې وه، خو په مجموعه کې چاپ شوې نه ده.

### نوي څنډونه:

نوي څنډونه د فاروق فردا د شعرونو غونډ دی چې لا تراوسه چاپ شوی نه دی. پر دې غونډ باندې د استاد زيار له خوا يوه سريزه کښل شوې ده.

### په انگليسي ژبه د حبيب الله ترې گرامري اثر:

په انگليسي ژبه د حبيب الله ترې گرامري اثر دی، چې پر ۱۳۵۲ کال د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا چاپ شوی او استاد زيار پرې په انگليسي ژبه يو يادښت کښلی دی.

### تلوسې:

د برکت الله کمين د شعرونو غونډ دی، چې استاد زيار پرې يوه وره سريزه کښلې ده. دا اثر پر ۱۳۵۲ کال خپور شوی دی.

### خاوره:

د امين افغانپور داستاني غونډ دی، چې استاد پرې يوه وېره سريزه کښلې، که څه هم دغه کتاب پر ۱۳۲۷ کال چاپ شوی، خو سريزه له آره پر ۱۳۵۳ کال هغه مهال کښل شوې وه چې

افغانپور غونډل، دغه داستاني غونډ چاپ ته وسپاري. لکه څنگه چې په خپله په غونډ کې کمی زیاتۍ راغلی، نو پر سريزه کې هم وړنده بدلون او سمون راوړل شوی دی.

## ډولۍ:

دا د پوهنمل خالق رشید داستاني غونډ دی چې پر ۱۳۲۸ل کال د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا خپور شوی دی. استاد زیار پر دغه اثر یوه هر اړخیزه سريزه کښلې ده چې په هغه کې د پښتو پر اوسني داستاني بهیر هم یوه لنډه کتنه شوې ده.

همدارنگه استاد د عزیز رویش پر شعري غونډ په دري ژبه یوه وېره سريزه کښلې ده. دغه غونډ پر ۱۳۲۸ل کال د کورنیو چارو وزارت د خپرونو په لړ کې له چاپه راوتلی دی. دغه راز استاد زیار یو گڼ شمېر تقریظونه د (کننه، ارزکننه، ارزونه، یوه لنډه ارزونه...) په نومونو د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي، اقتصاد پوهنځي، انجنیري پوهنځي، د ننګرهار د بايزيد روښان پوهنتون د ښوونې او روزنې او پښتو ادبیاتو پوهنځي د لوستلیکیو (درسي کتابونو)، علمي ترفیعاتو او د ماسټرۍ پر اثارو کښلي دي، چې یو شمېر یې په کې په دري ژبه هم دي. پر دغو ټولو لیکنو سربېره یې یو گڼ شمېر ازادې او لیکلې راډیويي مرکې او ویناوې کړي، چې زیاتره یې چاپ شوي نه دي، چې زه یې دلته د څو بېلگو لنډه یادونه کوم.



## راډيويي مرکې:

له ۱۳۵۱-۱۳۵۳ کال پورې يې په «موز او اورېدونکي» پروگرام کې هره اوونۍ يو ځل د ژبنيو مسالو په باب رسېدلو پوښتنو ته ځوابونه ويلې دي.

همدا ډول يې له ۱۳۵۱ل کال راهيسې تراوسه په «کره کتنه»، بوډۍ تال، ولولو او داسې نورو پروگرامونو کې لږ و ډېره په ليکنۍ يا گڼۍ توگه برخه اخيستي ده.

په تلویزيوني پروگرامونو کې يې د ۱۳۵۸ل کال له مرغومي څخه تراوسه پورې په ځينو ادبي او سياسي مرکو او «گرد مېزونو» کې برخه اخيستي ده.

د کابل پوهنتون، د علومو اکاډمۍ او د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د ليکوالو انجمن او ژورناليسټانو ټولني په يو لړ علمي کنفرانسونو، سيمينارونو او سمپوزيمونو کې يې د ليکنو ترڅنگه ځينې ازادې ويناوې هم کړي دي.

همدا راز د ژوندون او هنر مجلو، هېواد، انيس او کابل ټايمز ورځپاڼو او ځينو نورو مهالنيو خپرونو په گرد يو مېزونو او مرکو کې يې برخه اخيستي ده. د «يوې يوازینۍ، بشپړې، نگه او کره ليکنۍ پښتو» په برخه کې يې له ۱۳۵۱ کال څخه تراوسه پورې د مخامخ خبرو اترو، لکچرونو او ويناوو له لارې د باختر اژانس،

راډيو، تلويزيون او د هېواد د زياترو مهالنيو چاپي خپرونو پښتو ليکونکو او ژباړونکو ته وخت پر وخت لارښوونې کړي دي. پر ۱۳۲۲ کال يې د اساسي قانون، ملي سولې او پخلاينې په تبليغ کې کارنده ونډه اخيستي او په کابل او ننگرهار کې يې په يولړ کولکتيفونو، فرهنگي، علمي او ټولنيزو سازمانونو کې ويناوې کړي دي.

همدا راز يې د افغانستان د سولې، پيوستون او د دوستۍ سازمان د رئيس او مرستيال او د ليکوالو د ټولني د استازي په توگه په بېلابېلو سياسي ادبي او ټولنيزو غونډو کې ويناوې اورولې دي.

### تر هېواده د باندې:

۱- پر ۱۳۴۹ کال چې په سويس کې يې د لوړو زده کړو وروستۍ شپې ورځې تېرولې او په خپل هېواد (افغانستان) کې يې د وچکالۍ له کبله سخته ولړه رامنځته شوې وه، د سويسيانو د انساني مرستو او خواخوږيو د هڅونو لپاره يې د برن ښار په يو کلیسا کې گڼو لمونځغاړو ته په الماني ژبه ليکلې او ازاده وينا کړې ده.

۲- د ۱۳۵۹ کال د غبرگولي پر درېيمه يې د افغانستان د سولې او پيوستون د سازمان د مشر او فوق العاده استازي په توگه په هغه نړۍ واله غونډه کې په انگليسي ليکلې وينا اورولې

ده چې د ناپييلو هېوادونو د غورځنگ د پنځه ويشتمې کاليزې د  
نمانځنې لپاره د سريلانکا په مرکز کولمبو کې جوړه شوې وه.  
۳- د ۱۳۵۹ کال د تلې پر اتلسمه يې د افغانستان د سولې او  
پيوستون د سازمان د پنځه کسيز هئيت د مشر په توگه د  
مجارستان په مرکز بوداپست کې د صنفې اتحادي يوي غونډې ته  
دوه ساعته اوږده وينا کړې ده.

۴- د ۱۳۶۰ کال دورې له پنځمې تر اتلسمې يې د ژبو او  
ادبياتو پوهنځي د رئيس په توگه د هند د اتلس ورځني سفر په  
ترڅ کې د ډيلي پوهنتون، جواهر لال نهرو پوهنتون، پنجاب  
پوهنتون، حيدرآباد پوهنتون او ممبېي پوهنتون او ځينو فرهنگي  
موسسو او سازمانونو د کتنې پر وخت ويناوې او مرکې کړي دي.  
د دغه سفر يو گزارش يې هماغه مهال په هېواد ورځپاڼه کې هم  
خپور شوی دی.

۵- پر ۱۳۲۵ او ۱۳۶۰ کال يې د شوروي اتحاد د علمي او  
فرهنگي سفرونو په ترڅ کې د اذربايجان په راډيو او د ازبکستان  
په تلويزيون کې خبرې اترې او مرکې کړي دي او دغه راز يې د  
(شوروي ادبيات) او ((نوويستي)) له خبريالانو سره يو لړ مرکې  
کړي دي.

۶- د ۱۳۲۵ کال د زمري مياشتې پر شلمه يې په برلين کې د  
المان ديموکراتيک جمهوريت د متحد سوسياليست گوند

خپرنې اورگان «نوايزددايچلند» پازوالو ته د افغانستان د وخت  
د بدلونونو په باب په الماني ژبه يونيم ساعته لکچر ورکړی دی.  
۷- د المان متحد سوسياليستي گوند په يوولسمه کنگره کې  
يې «د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې» د افتخاري خبريال په توگه  
گډون کړی دی، چې د ۱۹۸۲م د اپريل له ۱۸-۲۰ د برلين په  
جمهوري ماني کې جوړه شوې وه.

## يادونه

لکه څنگه چې بنکاره ده او مور هم دمخه ورته گوته ونيوله، د پوهاند زيار د ليکنو شمېر پرته له ځانگړو اثارو (۱۱۰۰) ټوټو ته رسېږي او کېدی شي له دغو څخه لا زياتې وي. استاد زيار خپلې دا ليکنې له ۳۰-۳۵ کلونو راهيسې په هېواد او بهر کې په پښتو، دري، انگليسي او الماني ژبو د بېلابېلو مهالنيو (چاپي، راډيويي او تلويزيوني) خپرونو له لارې خپرې کړې دي. د دغو ليکنو يو شمېر مې د خپلو نژدې ملگرو او په خپله د استاد په مرسته پيدا کړي، هغه هم په ډېره ستونزه، هغه جريدې، مجلې او ورځپاڼې چې د علومو اکاډمۍ، عامه کتابتون او د کابل پوهنتون په مرکزي کتابتون کې موجودې وې، پوره پوره مې ورڅخه گټه واخيسته، چې يو اوږد زماني واټن يې ونيو، خو بيا هم زه په دې بريالی نه شوم، چې د استاد زيار يو لړ چاپي ليکنې له اخليک سره دلته راوړم دا ځکه چې په کتابتونونو کې د دېرشمو کلونو د جريدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسينونه نيمگړي دي او په تېره بيا د هېواد ورځپاڼه چې ۳۷-۴۳ کلونو پورې په کې د خبريال په توگه د استاد ډېرې ليکنې او راپورتاژونه خپاره شوي دي او د ځينو خو لا هېڅ نه شته. استاد زيار د خپلو چاپي ليکنو يو اخبار هم له ځانه سره نه دی ساتلی. زه له ځينو نورو

ليکوالو سره چې ځانگړي کتابتونونه لري هم په تماس کې شوم، له هغوی سره هم زما د اړتيا وړ مواد نه وو. نو په دې وجه مې ونه شو کړای، چې د پوهاند زيار ټولې چاپي ليکنې دلته راوړم.

دا دی دلته د هغو جریدو، مجلو او ورځپاڼو یادونه کوم چې د استاد د ليکنو يوه زياته برخه په کې خپره شوې ده، خو په کتابتونونو کې نه پيدا کېږي او په يوځایي ډول يې موندل ډېر زيات زماني واټن غواړي او ځينې بيا هم بنایي هېڅ پيدا نه شي:

- ۱- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې ځينې اړتيا وړ گڼې.
- ۲- د (هېواد) ورځپاڼې د ۴۰-۴۱ او ۴۲ ځنې اړتيا وړ گڼې.
- ۳- د اصلاح ورځپاڼې د ۳۵-۴۳ کلونو گڼې.
- ۵- د تنگرهار ورځپاڼې د ۴۳ او ۴۴ کلونو د حمل او ثورد مياشتو گڼې.

- ۶- د (پکتيا وړانگه) ورځپاڼې د ۴۲ کال گڼې.
- ۷- د (پلوشه) مجلې د ۵۲-۵۷ کلونو گڼې.
- ۸- د زېري جریده د ۳۵ کال گڼې او ځينې نورې اړتيا وړ گڼې.
- ۹- د مېرمن مجلې ځينې اړتيا وړ گڼې.
- ۱۰- د (پوهنتون کابل) اوونيزې د ۱۳۲۶ کال ځينې اړتيا وړ

گڼې.

۱۱- د کابل پوهنتون خبرونه د ۱۳۳۸-۱۳۴۱ کال گڼې.

۱۲- د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۴۱ کال گڼې.

۱۳- د کهول مجلې ځينې اړتيا وړ گڼې.

۱۴- درفش جوانان اوونيزې ځينې اړتيا وړ گڼې.

۱۵- د حقيقت سرباز جريدي ځينې اړتيا وړ گڼې.

۱۶- د (نداره) مجلې ځينې اړتيا وړ گڼې.

ما په خپله دغه څېړنيزه ليکنه کې له خپل واک و وس سره سم هڅه وکړه، چې د استاد زيار پراند وژوند او فرهنگي شخصيت، د لاسته راغلو اخځونو او توکونو له مخې رڼا واچوم، خو بيا هم هاغسې چې ما غوښتل او بنايي نوريې هم وغواړي، ونه شو کړای او ډېر څه نا سپرلي او ناجوت پاتې شول. له دې کبله مې غوره وگڼله، په خپله له استاد زيار سره هم يو لړ خبرې اترې او مرکې وکړم، چې گوندي له دغې لارې زما د څېړنې پاتې تشې او نيمگړتياوې څه ناڅه بشپړوالي او کره والی ومومي. دا هم زما پوښتنې او د ده غبرگونې:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زيار! ما څو ځايه ستا د ژوند ليکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شويو کتابونو پر دو تنو (پښتنيو) او ژوندون مجلې د ۱۳۲۷ل کال په ۴ گڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څېړنيزو، ژباړيزو او زېږندويزو (تخليقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او د ليکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوی دی، خو زما د لږو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، مگر ستا د بېلابېلو ليکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو د کلکسينونو د نشتوالي او نيمگړتيا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرگون څه دی؟

ځواب: څنگه چې زما د بېلابېلو ليکنو (مقالو) شمېر هم زياتره په ژورنالستيک فعاليت پورې اړه لري او په تېره بيا دا چې له ۱۳۳۸ څخه مې تر ۱۳۴۵ پورې د هېواد ورځپاڼې د خبريال په توگه زښتې ډېرې ليکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسينونو نشتوالی او نيمگروالی يې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسينونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما «شمېر» ته د مننې سرخوځاوه، ځکه ښه مې په ياد دي چې د ۱۳۳۸ کال له ژمي بيا د ۱۳۴۱ کال تر پايه د هېواد ورځپاڼې يوه گڼه هم بې زما له ليکنې خپره شوې نه ده. ان داسې وخت راغلی چې په بېلابېلو پورنومو (لکه مزينه وال، اخترخېل...) مې په کې تر درو ليکنو هم خپرې شوي دي: يو راپورتاژ، يوه مرکه او يا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه يو ښاري خبر خو به مې بې نومه هم په کې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې يوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ ليکنې خپرې شوي وي، نو يوازې مې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالستيکو ليکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنيو کې هم لږ تر لږه ۵۰ ليکنې ورسرباري شوي دي او دغه راز ژورنالستيک فعاليت مې لږ و ډېر تردې دمه رارسېږي.

زه دا باټې نه وهم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ ليکنې دې يو مخيزه علمي او څېړنيزې وي، دغه راز په پورتنې شمېر کې زما



ځينو هغو ليکنو هم غبرگون (دوبلکيت) موندلی چې په علمي سيمينارونو او غونډو کې مې اورولې او بيا وروسته په اړوندو غونډونو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او يا لکه ژبني هغه چې يوه زياته برخه يې په (ليکلار) او (ويي پوهنه) کې راغلي ده.

نور واړه واړه مطلبونه لکه سرريزي، يادښتونه، کتنې، ارزونې يا تقريظونه هم په پورتنې شمېر کې راځي چې پر ځينو علمي تيزسونو، څېړنيزو اثارو، پوهنتوني لوستليکيو (درسي کتابونو) او يا شعري او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم بايد ووايم چې زما د ليکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې ليکنې مې همداسې روانې دي.

هوگوره، زما ادبي زېږندويي (تخليقات) تر نوموړي شمېر د باندې دي چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکي ورکړي دي.

۲- پوښتنه: ستا د «ملي ريکارډ» خبره بنايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لگي، په دغه باب مو څه نظر دی؟

ځواب: «اختر څه پټ مېرغه نه دی» ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يوه افغاني ليکوال او پوهاند په توگه په ټول افغاني فرهنگي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينگ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانگو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنگوالي (کيفيت) هم په برخه و. خو ترده وروسته په ټوله پازوالي (مسؤوليت)، په نورو مېرو او ژونديو

ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالو سره ځان د «ملي ريکارډ» څښتن بولم، که څوک يې نه مني، «دا گز او دا ميدان»، «که شپه تياره ده، مني په شمار دي» په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو «کتابي» اثارو کې ۱۰۴ ټوکه هغه ډگر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ گړدودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ديتايي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضميمي) فولکوریکي څېړنې هم درواخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلای شم چې ما د دغو اومو توکونو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هم هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوگنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کيفر سره پرځای کړې ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راووتې (د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې په خپل ځای کې څرگندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو ديتاوو څخه تل گټه اخيستې او زما د ژبنيو او فولکوریکو څېړنو يوه غوره سرچينه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د «ملي ريکارډ» خبره پرې بده لگي، نه يې ته خوله تړلای شي او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې گوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور

ورکوي، بلکې له هغه نابانديوالي تومنه اخلي چې دوی يې زما له خوا د «پښتو ليکنې معيار» او «ازاد شعر» له راپيل کړي غورځنگ او بيا نه ايلېدونکې انتقادي لوبښې سره يې لري. له ارواښاد استاد حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي، چې ته د ځانگړي سياسي او فرهنگي تگلارې له کبله تل «چپي» پاتې شوی يې او همدا نارامه او نه ايليدونکي چپي دريځ دي د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ گرځېدلی دی، ايا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم، کله چې په ناڅاپي توگه يوې لوړې څوکی ته رسېدلی هم يم، د همدغه دريځ له کبله ترې نه يوازې بېرته ژر لرې شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او يا بهر ته. د خپلې گروهې او دريځ، يا په بله وينا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) د څوکی، بلکې د ژوند پروا مې هم ساتلې نه ده. زه به هېڅکله داسې شرايطو ته سر کېښته نه کړم چې زما د ځانگړې سياسي او فرهنگي تگلارې او ټاکلي دريځ په بيه پرېوځي. ښايي ډېر فرهنگي لان لږ و ډېر دغه راز نه ايلېدونکي دريځ ولري، مگر ما په کړن کې زياته کړې ده او چاته مې شک او خرخشه پرې ايښي نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولني او ژوند د رښتيني څېرې په ځلونه کې زما نارامه او بې پروا

«زورتيا او رنستينتيا» بس دي چې د وخت واکمنان راباندي کومه پورې او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنگه چې تا ويلي دي «ليکوالي زما د ژوند يو نه جلا کېدونکي ټوک دی» همدا اوس زما د منگ په انډول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ايا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنی؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نيمگړې هيلې او ارمانونه د بري تر بريده ورسوي، مگر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږدتيا هيله د همدې لپاره ملگرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ ساه پورې لږ تر لږه نوموړي شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنگ تاريخ ته وسپارم.

هو گوره، له دې سره به زما ټوله کازمني (ازمندی) خړوبتيا ونه مومي او غواړم د دغه اوږدوني (تدويني) کار تر څنگه په درو گونو (څېړنيزو، ژباړيزو او زېږندويزو) ډگرونو کې هم خپل نه ستړي کېدونکي کار و زيار پرمخ يوسم. په ځانگړي ډول په ناپيلې (منشورې) زېږندويزۍ برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستۍ سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتياينه وبنسم، هغه هم په دې آر (شرط) چې تر هغې مې د «پښتو ليکني معيار» او هم «پښتو ازاد شعر» غورځنگ يو غوڅ بشپړتيايي

پړاو ته رسولی وي، د اگاهانه او نا اگاهانه ((مخالفيينو)) غورونه دې کانه وي.

۵- پوښتنه: ځينې کسان وايي: ((استاد زيار په خپله علمي- ادبي او همدارنگه سياسي تگلاره کې له بندي (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايي؟

ځواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنگي بدلون او غورځنگ هرومرو له ناباندي سره مخامخېږي او ذهني توننه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندي او پارونې آر لاملونه (اصلي عوامل) ساده او نالوستې پرگنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي گټو په پار د دغو پرگنو له ساده گۍ او نالوستۍ ناوړه گټه اخلي. د ساري په توگه د ثور او بنسون ضد پارونې له آره له همدغه راز شاتگ پالو او ځانساتو ((روښاندانو)) څخه سرچينه اخلي او فرهنگي بدلون يا اوښتون خو چې د ټولنيز او بنسون يونه جلاکېدونکي ټوک بلل کېږي، بيا په ځانگړي او سيده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډو ځنډ سره مخامخېږي. له کلو راهيسې چې ما د ((پښتو ليکني معيار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته راگومارلې دي، د وخت د پښتو ټولني ټيکه والو راپسې د مخالفت بيرغ راپورته کړی او هماغومره پلويان يې د ځان ملگري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملگري کړي دي. نو دا څرگنده وه، چې هغوی دغه غورځنگ د

خپلې ټيکې لپاره خطر انگېره او څه يې چې له لاسه کېدل، ډډه يې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاگنډ بس و، چې د «ژبني معيار» جاج له «ژبني تصفيې (پيوريزم)» سره په سپيسته يې توگه گډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اگاهانه يا نااگاهانه زما او زما د لارويو پر ضد راوپاروي. «ددغې رېرې په باب زما اړوندې ليکنې او کتابونه هم په پام کې ونيسئ، همداسې د نوي او ازاد پښتو شعر هاندو هڅې هم درواخله چې په را وروستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته يې گورې چې تر پايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملگرتيا کوي او يوازې څو زوړ خونبي مې مخې ته درېږي. د پښتو ټولني د وخت ټيکه وال چې له لږو ډېرواک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي، سره له دې چې له شعر او شاعرۍ سره دومره سرو کار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زوړ خونبيو سره خپل پخواني گرومونه (کمپلکسونه) گډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته «افراطي» ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز «افراط» تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ما سره او خپله د «اپولوټيستانو» په توگه د خیر پر غونډۍ کېني. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنگ

کې د «عدم تشدد» لار نيولې وه، بيا هم ګوډاګيانو ورته همدغه ټکي پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه يم چې نژدې شل کاله «د افغانستان د خلکو ديموکراتيک ګوند» غړی پاتې شوی يم او د دوران سازې ايډيولوژۍ يو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې يې په بېلابېلو پيل وکړ او زه يې هم په زندان وسپارلم. تر شل مياشتني زنديو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه «پرچم» ډګر ته راغله او له «خلق» څانګې سره يې په سمه سميا (فيفتي- فيفتي) کې درېيم ځلې نيم بند يووالی وکړ، زما پر سترګو هم يو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخيسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې يوه نيمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچميانو د «امينيانو- تره کيانو» ضد سياست د ټولو پښتنو پر وړاندې راواخيست او د انټي پښتونيزم او پرو تاجکيزم بازار يې تود کړ. ما وليدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، «نه اشه بڼه ده نه گلله، دوی دې وځوري يو تر بله» او په برلين کې مې د استادۍ په پلمه خپله استوګنه غوره وګڼله. پر ۱۳۲۵ ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجيب د ګوند و دولت مشرتابه ته رسېدلې و، بيا هم په ګوند کې خپل غړيتوب وساته، خو کومه ورته څپه چې د مخه راپيل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسته د شتو ټولونې سيالي د بډو او

چور، غلا او خيانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان په خپله د مشرتابه د غړيو له خوا شور و زور وموند، نور راته په گوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شريکېدل وېرېښېدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مگر د «ايدیولوژی» د مثبتو او انساني اړخونو پلوی به مې د ژوند ترپايه کومه وټه ونه مومي.

له دې کبله بې سياسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر و ادب هم د ژوند د يوه ټوک په توگه په سياست پورې تړلی بولم.

۶- پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی چې ستا ليکلار ډېره گرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ايا دا انتقاد تر کوم ځايه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وويل، ما په خپله د «يوې، يوازینۍ، نگه، بشپړه، کره ليکنۍ پښتو» يا په لنډ ډول «معياري پښتو» غورځنگ راپيل کړی دی، نو بايد زما ليکلار د همداسې پښتو يوه څرگندويه بېلگه وي او جوته ده چې زما ليکنۍ پښتو د نورو غونډې يوه لنډه تنگه سيمه بيزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سيمو، تاريخي متنونو او نويو رغاونو استازي کوي او يوازې په سلو کې پنځه ويشت پوروييونه (د خپل لغات) را اخلي. ځکه د نورو سترو نړيوالو ژبو غونډې د معياري پښتو ليکلار هم بايد پر جوړښتي (گرامري) يووالي او لغوي رنگارنگوالي ولاړه وي. دا هم بايد ووايم چې ددغه انتقاد آره



چېرې ده (( که ملحد یم د دښمنه یم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فکري او بديعي پېچلتيا هم کېدی شي، د انتقاد لپاره پلمه شي خو دا پلمه هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له گزارش سره همدا توپير لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځينې پسي شا او ځينې لا مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زيان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنگه مې چې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرگون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عيني پلوه هېڅ رښتيني پرمختللي غورځنگ بې گټې نه وي او جوته ده چې هر راز ناباندي يې بې ځايه او بې گټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل رايا د کرم، بل وړ ځواب ورته نه گورم: «کاروان به تېرېږي او سپي به غيږېږي.» هيله ده چې زما دغه غبرگون ته په خپله «افراط» ونه بولي.

۸- پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندې د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده گډون ښه برېښي او که څه ډول؟

ځواب: که يو ليکوال او بيا اديب غواړي، پرگنو ته لار پيدا کړي او ټولنيز گرانښت او منښت يې په برخه شي، بايد د خپلې ټولنې په پرمختللي مبارزه کې کارنده گډون ولري او لا هڅه يې تل دا وي چې په مخکښانو کې يې ځای ونيسي. «ادب د ادب

لپاره» نن سبا هېڅ ارزښت نه لري او «ادب د ژوند لپاره» په خپله سياست دی. دا خبره چې ځينې ليکوال وايي «له سياست سره کار نه لرو يا مو سياست نه خوښېږي» په خپله يوه سياسي خبره ده. داسې کسان هم له سياسي گروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو يوه سياسي لار او تگلار لري او په کړن کې ليدل شوي دي، چې تل د پرمختللي سياست او مبارزې په مخالف سنگر کې ټيکاو لري او د دې لپاره چې د خپل ارتجاعي سياسي دريځ د پټولو هڅه يې کړې وي، سياست او ادب سره نه پخلا کېدونکي بولي او له دې انگروزي سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی يا داستان، نندارليک دی، که فلمليک، هرومرو يو سياسي، يا په بله وينا يو ټولنيز ارمان او پيغام لري، خو که دغه ارمان او پيغام يو خوا له هنري ارمان سره اخیښلی را اخیښلی وي او بل خوا د ټولني له پرمختگ او پرمختيايي بهير سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولي له پلوه له يوه ټيکنيز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره يې د انساني ټولني او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتينولي نغښتې وي، هغه زېږندې به په رښتيا سره منښت او گرانښت ولري او له دې سره به يې زېږندوی هم له دغه وياړ څخه برخمن وي.

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنگيالي وي. دلته د سيده او ناسيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه گوندي غريټوب وي، نو «شني په غلانه چيچل کېږي»، د يوه تش «اپولوټيست» ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريچ ليد توگې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختگ ورشو ډېره لنډه تنگه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره «د جولا غوندې يې منډه تر مېږوي پورې وي» او بس.

۹- پوښتنه: ځيني کسان وايي چې «د استاد زيار د پښتو پالنې روحیه د ده له سياسي تگلارې سره ټکر خوري» ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولني له کوم ناپښتو مليت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنگي پرمختگ په گټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تگلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لگوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا گوندیانو او ناگوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثريت په سترگه نه گوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي - لينينيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنليو نړيوالو آرونو

پر بنسټ استدلال کولای، هسې بې آرو بې دليله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنگه چې څرگنده ده، ته د نورو ټولو مخينه والو او ازموښتکارو ليکوالو په انډول له ځوانو شاعرانو او ليکوالو سره زيات نږدېوالی او لورپينه لرې او له همدې کبله درنه ډېر گڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (نوي- زوړ) د مبارزې سختې شپې ليدلې او تر اوسه يې لا گورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښی پاتې شم او د «زوړ» د خوشالونې په بيه «ځوانان» له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو «زوړ» څخه ستر لوست اخیستی، چې تل يې پر خپلو «زوړ» ټينگار کړي او د نوي پښت د نوښتونو پر ضد درېدلې، يا په بله وينا د نوي او ځوان استعداد په غورېدا کې خپله نيستی ويني. دا سې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان يې ورته بايد وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پايلې ته رسېدلې يم چې نه يوازې ځوانانو ته په کمه سترگه ونه گورم، بلکې د استعداد د غورېدا او هڅونې مرسته يې وکړم. همدا سبب دی چې تر «زوړ» مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زياته ده، ليکنې ورسوم او سمه لارښوونه يې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې گران يم، لکه څومره چې دوی پر ما گران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو خيال، هيله او ارمان به

مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرگه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند وهڅه د همدې لوبښې ښکارندوی دي. زه ددې څه پروا نه ساتم چې زور خوښي زاړه دې رانه خوښ وي يا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د گور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره بې بې گټې اندونه او ازمېښتونه هم يوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان يوه ويږه راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو ليکوالو او فرهنگيالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزيابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنگه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر پر اوس وخت څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتياوې هم خړوبېږي. د زېرمې خيال دومره نه ساتم، تش همدومره بو بچت هومره په پام کې نيسم چې زما او زما د کورنۍ غړيو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وويلاي شي. زه په دې برخه کې د المانيانو نه، بلکې د فرانسويانو لپاره خوښوم، لکه چې وايي: «المانيان ددې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسويان ددې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي».

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتيايي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکاري او د همدغې روغتيا په برکت دې په ۳۵-۳۶ کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همداسې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي، چې په لیکوالي کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وایي: «نړۍ په امید خوړل کېږي»، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنگي بري او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنگ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتيايي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغی کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساییز پروګرام او بیا سم او آرام خوب او وړنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او اندېښنو زغم مې د

رواني تلقين له لارې تل لوړ ساتلی او د «خوږو» په پرتله «ترخه» ژر ژر هېروم. زما زيات شعرونه له همدغه تلقين څخه رنگ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپايه رنځ او کړاو، درد او څړيکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

«چې په ناز لوی شي په زیار زړه پېري»

زه په زیار لوی شوم، په ناز زړه پېرم

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايي، د لوړ استعداد او ذکاوت خاوندان، یا په بله وینا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زیاتره نارمل نه وي، یا په ډاګه ووايم له نبوغ سره یو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لري، ایا لومړی ستا دا دومره فرهنگي او علمي بریاوې د همداسې لوړ استعداد یا «نبوغ» ښکارندويي نه کوي او دویم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځینې نارامۍ او نه سازښتونه یو ډول (لېونتوب) نه ګڼل کېږي او باور لري چې ته هېڅ راز جسمي او رواني یا دماغي ناروغي نه لري؟

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچې و مېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې وورلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر بریده ورسې. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نا رسمي زده کړو په

اوردو کي هماغه مهال د لوړې درجې يا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې گاللی دی، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره گي بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژی، د آرونو له مخې «دماغی» کرکټر ارزول شوی او ډلبندی شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې) او له همدې کبله چې له هرڅومره گراني او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توگه حل کړم او هرو مرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیايي ستونزه به هرو مرو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدویت سره ملگري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې نسي غوړ او کینه سترگه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېد م چې دا دومره عمر او بیا د زده کړو په بهیر کې هرو مرو زیانمن شوی یم او ډېر څه مې چې باید لاسته راوړي وای او ژر مې لاسته راوړي وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پیاوړې نه ده او د



ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې يو څه کړوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځيرتيا سبب شوی دی. زما نه ژبورتيا هم بنايي د پاسنيو طبيعي او کسبي روغتيايي نيمگړتياوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په گړنيو ازموينو کې تل پوره نومرې نه دي اخيستي او په ليکنيو (تحريري) هغو کې مې بيا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وينا په ليکنه کې ځان ډېر پياوړی ننگيرم که دا خبره سمه وي چې د هر چا د استعداد او ذکاوت له لوروالي سره هماغومره د لېونتوب لوروالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرگ وياړ زه هم ولرم. خو رښتيا رښتيا دا ده چې زه ټول فرهنگي او علمي بري او بریاوې د خپل لور استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تويونو يي بېرته بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډيسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب يې د يوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه:

«نوع په سلو کې ۹۹ په خولې توينه اړه لري او يوازې يو په

الهام».

## خانپښي

(Autobiography)

د خانپښو ثبت د ليکوال د ځاني، ټولنيز، سياسي او فرهنگي ژوندانه په څېړنه او سپړنه کې ډېر رول لري، په تېره بيا دا چې دا پښې په خپله د ليکوال په قلم ثبت شوي وي. دا ليکنه يا خانپښې، چې دلته يې لولئ، پوهاند استاد زيار په خپل قلم ليکلي، نو ځکه دده د ژوند په تشریح کې ډېره مرسته کوي.

کله چې سړی د همپشه بهار ننگرهار له منځي جلال اباد څخه مخ پر سویل یو دېرش څلوېښت کیلومتره د مزینې په بنکلي او سمسوره دره کې پورته ولاړ شي او د سپین غر شني لمنې ته ورنژدې کېږي، په هر نیم کیلومتری واټن کې یوې لویې ویالې ته رسي چې لوی لوی کلي او لوړې برجورې کلاوې، شني کروندې، بڼې دېرې او ښېرازي باغچې ورباندې لکه د مرغلو لږ پرله پسې پرتې دي. دغه ویالې له پسرلي نیولې، د اوړي تر وروستيو شپو

ورځو له مست څپاند «مزینې» رود څخه د لویو لویو دودیزو بندونو له لارې اوبه را اخلې او ډکې ډکې بهېږي او بیا وروسته یې د چینو او کارپزونو نری، نری، اوبه ځای نیسي؛ له همدې کبله یې د لرنیو (وروستي ورځو) برخو منگني کښتونه د برنیو (سر ورځو) هغو هومره گڼ سمسور او ښپرازه نه وي- مزینې رود له خپلې ښکلې او اوږدې درې سره د سپین غر له هغو سویلي سر درو څخه سرچینه اخلې، چې د شینوارو او خوگیانو ترمنځ تېرنی او اداري برید جوړوي او شمالي هغه یې د کورمې سیند سرچینه؛ د مزینې رود پر نویو اوبو (باریکاب) باندې پر کابل سیند پای ته رسي.

دغه رود له کوټ او چپرهار هغو سره د «روداتو ولسوالۍ» رغوي چې لومړی ترې په «تور راغه» او دویم ترې په «سپین راغه» جلا کېږي.

د همداسې یوې ویالې له سرورځ څخه پر شمال د «اخون کلی» د کلاوو لړۍ رانښلې چې څلورمه یې د ملک میرسید کلا نومېږي او ځینې یې د ملا رحمت الله کلا هم بولي، ځکه د دواړو مخورو ترمنځ سمه پر دوو برخو وپشل شوې او دواړه یو برابر اړوندان او گاونډیان لري. دغه کلا تر ټولو هملرو کلاوو ډېره لوړه او برجوره ده او مخه یې د تلبهاندې ویالې له کبله تل په شنو کروندو، ښو دېرو او ښکیو ښکلې او ښپرازه برېښي. د مزینې رود منځ لار چې اوس سرک شوی دی، د دغې کلا له سویلي اړخه تېرېږي.

زما مور وپلار تر يوه لانجمن واده دولس- ديارلس کاله وروسته له يو زوی لور سره له پاسني حصارک، ميدانک او بيا روغانيو څخه دغې کلا ته رالېږدېدلي وو او د ملک ميرسيد د گاونډي په توگه يې په يو خونيز کور کې استوگنه غوره کړې وه، چې له څارويو سره په کې يوځای اوسېدو. زه د خپلې مور د وينا له مخې په همدغه کورگي کې د ۱۳۱۵ ل کال پر دويمه يا درېيمه مياشت زېږېدلې يم، چې د صفرې له مياشتې او د مندتو (زردالو) له موسم سره يې سمون درلود؛ دا ځکه چې دغه تازه راوتې مېوه يې راباندې وېشلې وه دا هغه شپې ورځې وې چې زما د دوو خویندو ترمنځ يو ازينی او وه- اته کلن ورور د کوي د ناروغۍ له کبله له نړۍ څخه تازه سترگې پټې کړې وې. له دې لامله زما زېږېدنې دغې کوچنۍ کورنۍ ته نوې رڼا وېبښله او له ټولې بېوزلۍ سره سره يې د ناز او هوسايۍ په غېږ کې رالوييدلم او په مينه مينه يې پاللم او روزلم. پلار به مې په هر اختر کې په بنايسته کاليو پټولم او په کال کې به يې د سيالۍ په توگه د ولسوالۍ بازار (شیرشاهي) ته پر شا لېږدولم او يوه ښکلې چرمه يې ټټيرۍ (سدرۍ) به يې راته پر درزي باندې گنډوله. د پلار د ځوانۍ د ځواکمنو متو او نه ستومانېدونکي کارو زيار په برکت مو يو شپږ، مگر څه ناڅه هوسا او بسيا ژوند درلود. له کرگړۍ او جولاگرۍ سره يې د غوا خوشي او مېږې وزې ساتنه پالنه هم کوله.

له همدې کبله مو د شودو، شرومبو کوچو او غورپو کمي نه و او هېڅ ژمي مو بې لاندې نه تېراوه.

له فرهنگي پلوه ميرسيد کلا تر نورو کلاوو پوره دمخه وه، هسې خو ټول اخون کلي، لکه څنگه يې چې له نامه بنکاره وه، يو ديني- فرهنگي کلي و او د سيمي د يوه مخور او ستر ځمکوال اخون په نامه نومول شوی و چې شاهي دربار ته يې هم لار درلوده او امير حبيب الله خان ورته د ورځې تر اوو وژنو (قتلونو) فرمان ورکړی و. خو کله چې ورباندې د اوبخري (حقابې) د بلوسني له کبله يو سر تېر بزگر غليلاک راوړ او له غټو زامنو سره يې يوځای بلې نړۍ ته ولېږه او ساتندوی امير يې هم هممهال د خپلو چرچو بلهاري شو، نو يوې نوې رالېږد بدلې فرهنگي «قاضي امين جان» کورنۍ يې ځای ونيو. دغې کورنۍ هم نژدې شل کاله پر اسکيرلي ولس باندې د يوه څېښاکگر په توگه خپله واکمني وچلوله، تر څو يې د جاسوسۍ په تور له چوچو پوچو سره د کابل دهمزنگ ځای شو او ترې راپاتې سمسور باغ او دېره يې د يوه لومړني بنوونځي د پرانيستنې لپاره په زړه پورې انگېزه شوه چې د مزینې حصارک بنوونځي په نامه يې د تېر فرهنگي برم يوازینی پاتوری او ځای ناستی وگرځېد.

زموږ کوچنۍ کورنۍ د نورو دوه درو گاونډيو کورنيو غوندي د کلا د دواړو ځمکوالو ديني فرهنگي کورنيو له اغېز سره سره زما نورو خویندو ورونو له ليک لوست سره کومه لېوالتيا نه

درلوده. خو کله چې زه تر شپږ کلنۍ واوښتم او د کال مخکې جوړ شوي ښوونځي پلټونکي راپسې راغلل، نو پلار مې له ټولو هلو ځلو سره ونه شو کړای، ما ترې د کلا د يوازیني ښوونځي منگي هلک په توگه وژغوري. له دې سره يوه اندېښنه دا وه چې زه نه چېرې د يوه نارامه هلک په توگه کوم سرکاري کتاب څيرې کړم او ده ته خطر ه پېښه شي. يوه همدا سې ورته اندېښنه ورته بله هغه مهال پيدا شوه چې ما ترې د سرښوونکي په سپارښتنه د يوې بغدادی سپپارې د رانيونې غوښتنه وکړه. دا يې بيا داسې انگېرله، گوندې چې هغه راڅخه څيرې يا تر پښو لاندې شي، غاړه به يې راسره بنده شي، خو مور مې دغه کار يو ستر ثواب گانه، سپپاره يې راته پيدا کړه. د هغې له پای ته رسولو سره يې راته (عم) سپپاره او بيا يې په هغې پسې قران شريف هم د ملا او ملک له کورنيو څخه راته په سوال وغوښتل او د هماغو کورنيو له ښځمنو سره مې لوستل. پلار مې له دغه کار څخه متې هماغه مهال خبر شو چې زما تر بور استاد ترې د مبارکۍ ويلو په ترڅ کې د پگړۍ غوښتنه وکړه، بيا يې نو په هسکه غاړه هغه ته پگړۍ ورکړه او زه يې ونازولم. مگر تر څو چې ژوندی و، د ښوونځي د يوې سليټ تختې اخیستنې يې را باندې ونه لوروله. دريم ټولگي ته نوی بريالی شوی وم چې د پلار سيوری مې له سره پرېوت او ما ددې لپاره چې متې راته مور سليټ تخته واخیسته، مړينې يې دومره اندېښمن نه کړم. له دې ناخبره چې يوازینی رزمنه وال (نققه

رسان) مو له لاسه ورکړ او د مشروتي نرينه غږي په توگه د درو نورو غږو (مور او دوو کشرانو ورونو) کالخوايي همدا تر غاړې شوه. زه اړوم چې په هماغه نه کلنۍ کې تر ژرندي او لو و لور پورې ټولې بهرنۍ چارې پرمخ يو سم. له پلاره راته دومره پانگه پاتې وه چې متې مو پرې يوه وزه واخيسته، نور نو د خدای اسرې ته کېناستو. له بده مرغه هماغه ژمی له سختو او ورو سره ملگرې و او بل کال ته ورپسې پر ټوله سيمه د يوې بېسارې وچکالۍ او قحطۍ ناتار راخپور شو. ځوانې جانې کونډې مور مې نوره اړو ته چې د کور څلور دېوالي پرېږدي، تور ټيکری پر سر کړي او له مور درو سرو زامنو سره په کوچيانې ژوند پيل وکړي؛ دواړې مشرې خویندې مو خولا د پلار پر ژوند په خپل بخت پسې تللې وې. مور به مې د لو و لور او مزدورۍ لپاره کشروتی درې کلن ورور په غېږ کې ونیو او مور دوه لږ شان غوټکي (نه کلن او شپږ کلن) ورونه به يې له لاسه ونیو او د کامې، جلال اباد او نورو لږيو نژديو سيمو په تکل به مو خپل «عاريتي» کورو کلی پرېښوول. يا به مو د غنمو وږي ټولول، يا کودې، يا به مو د جوارو وږي سپينول، يا به مو پومبه او نله او يا خو به مو له چا سره په يوه خېټه مزدوري کوله.

ما له دغو ټولو خواريو مزدوريو او لولنگريو سره سره بيا هم د زده کړې لړۍ نه پرېښووه او له څلورم ټولگي څخه مې تر شپږمه څه پر مزينه او څه پر کامه د يوه او بل په مزدورۍ پرمخ بوتله. دغه

مهال ۱۳۲۸ مو له ميرسيد کلا څخه خپل پلرني کلي حصارک ته کډه وکړه. هلته مو د خپل پخواني ځای ځايگي او پولې پټي څه نښه نښانه او قباله پاتې نه وه او تر کلونو کلونو گاونډيتوب وروسته مو متې په خپلو متو ځانته کلاگي جوړه کړه او جريب نيم ځمکه مو ورسره هم وپېرله. د بنوونځيوالې زده کړې ترڅنگه مې هر سهار او مازيگر ديني هغه هم پرې نه بنووه او تر شپږم ټولگي وروسته راته د همدې مزدکي زده کړې کېدون راترلاسه شو او د چري په توگه مې پوره څلور کاله د ننګرهار په بېلابېلو لريو نژديو سيمو کې عربي او پارسي زده کړې پرمخ يووړې، ترڅو راباندې د کوم زړه سواند فرهنگيالي زړه وسوه او په جلال اباد کې يې تر ازمويښې وروسته د ۱۳۳۲ تعليمي کال لپاره د کابل ليليه بنوونځي «دارالمعلمين» ته راواستولم. دا زما په ژوند کې لومړی او پرون ټکی و چې هم يې له بېوزلۍ او لولنگرۍ وژغورلم او هم يې له ناپوهۍ او بې ليک لوستۍ.

کابل د هېواد د يوازينۍ غورې فرهنگي منځۍ په توگه زما د هر اړخيزې روحي او ذهني ودې او غړېدا لپاره لياره اواره کړه او زما پرمخ يې د پراخو علمي- فرهنگي پرمختياوو روښانه څنډونه او لرلیدونه پرانيستل. په ابن سينا بنوونځي او دارالمعلمين کې زما شپږ کلنې زده کړې له ډېرو بريو او برياوو سره ملگرې وې. له اتم ټولگي څخه مې د شاعرۍ او ليکوالۍ وړتيا غځونې وکړې او زه يې د پته وهڅولم چې په ټولو پوهنتوني څانگو کې له چانس



درلودنې سره سره ژبې او ادب ته مخه وکړم او همدا مې تر پايه د ژوند يو نه بېلېدونکي ټوک وگرځي. له دې سره سره مې له لسم ټولگي څخه تر دولسمه د ژمنې رخصتۍ له خوا د هلمند ناوې په پروژه کې له امريکايانو سره لومړی کال د ډيزاينر او پر دويم کال د افيس انجنير په توگه کار کاوه چې پر جيب خرڅ سر بېره مې خپله انگليسي زده کړه هم پراخواله د تعليمي کال په اوږدو کې مې هر گوره ادبي او ژورنالستي لړۍ هم پرمخ وړه او د بايسکټبال د ټيم د غړي او مشر په توگه مې وزگار وخت هم هسې وزگار نه تېراوه. پر ورځپاڼو، مهالنيو او اوونيزو سر بېره مې سر له دولسم ټولگي ۱۳۳۷ څخه له راډيو افغانستان سره د همکارۍ لړۍ هم راننښلولې وه او په پوهنتوني دوره کې مې پرې د څو ورځپاڼو او مجلو پرله پييلې خبريالي هم ورزياته شوه.

پر ۱۳۴۱ل کال له پوهنځي څخه له وتلو سره سم له سمونې په علمي کدر کې ونيول شوم او د ژبپوهنې د نوې پرانيستل شوې څانگې (موسسې) په چوکاټ کې راته «د افغانستان د ژبپوهنې اتلس» لپاره د ژبنيو څېړنو کار را تر غاړې شو چې پر ۱۹۶۰م کال په ويانا کې د يونسکو د ختيځپوهنې د څليرويشتمې کانگرې له خوا يې سپارښت شوی و او د اروپايي ژبپوهانو په علمي تخنيکي او مالي مرسته د يوې اوږد مهالې پروژې په توگه پرمخ وړل کېده. ما نژدې پنځه کاله د هېواد په غرو رغو او کليو بانډو کې د هېواد د څوارلسو ژبو څه د پاسه سل گړدوده د جلا

جلا اشارو په بڼه وڅپرل او وکښل. دغه ډگر څپرني (فيلډ ريسرچونه) چې د هېواد او سيمې په کچه يې مخينه نه درلوده، زما د راتلونکو لورو ځانگيزو زده کړو په بريالۍ پرمخوړنه او علمي فرهنگي بشپړتيا کې يو بساري غوره نقش ولوباوه.

ما په دغه ترڅ کې د نورو دوه درو ملگرو په توپير يوازې د گړدودو پر څپرڼه، کښنه او ټولونه بسنه نه کوله، بلکې ورسره ورسره مې د هرې اړوندې ژبې او سيمې فولکور او دودونه جالونه هم کښل او راټولول. له دې سره سره مې ژورناليسټي هڅې هم پرمخ وړې او د بېلابېلو خپرونو د همکار او په تېره د هېواد ورځپاڼې د لومړني او همېشني خبريال په توگه مې د هر څپرني سفر يو اوږد انځوريز راپورټاژ هم را برابراوه. د علمي او فولکوریکو څېړنو يوه برخه مې علمي خپرونو لکه کابل مجلې او وږمې مجلې ته سپارله او بله مې له ځان سره په ځانگړو څرمه کتابچو کې راخوندي کوله؛ ثبت کړې هغه خو مې له ژبنيو څېړنو سره يوځای د پروژې د امانت په توگه د اړوندو ځانگړو په واک کې ورکوله چې آر (اصل) يې سويس ته استول کېده او کاپي يې د پوهنځي د ژبپوهنې په موسسه کې خوندي کېدله.

زما د علمي - فرهنگي بشپړتيا دويم اړون ټکی د لوړو ځانگيزو زده کړو لپاره هغه بورس و چې د نوموړو پنځه کلنو څېړنو د پاداش په توگه د سويس ملي فونډ راپه برخه کې. ما ددغه هېواد د پايتخت برن په دولتي پوهنتون کې شپږ کاله د ټوليزې

(عمومي) ژبپوهنې هندو اروپايي او هندو ارياني فيلولوژۍ او په  
 خرمه توگه د وگړ پوهنې (اتنولوژۍ) او ادبپوهنې زده کړې پرمخ  
 بوتلې. چې لومړي درې کاله مې د الماني او انگليسي ژبو زده  
 کړې او پياوړتيا او ماسټري ونيول او درې وروستي مې د يفل  
 دوکتورا. ما د سويس په بنکلي هېواد کې له شپږ کلنې استوگنې  
 څخه نه يوازې د خپلې څانگيزې پرمختيا او بشپړتيا لپاره گټه  
 واخيسته چې لا تر څنگه مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار  
 سره د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د تيارونې په بهير کې هم خپله  
 مرسته ونه سپموله، په تېره د خپلو څيرليو او کنبليو گړدودو په  
 برخه کې. پروفيسور ژاردار د سويس د ناسيونال فونډ درې- څلور  
 ټوکه چاپ ته چمتو کړي او پاتې کار ته له کور ناستې سره سره  
 دوام ورکوي. له هېواد سره مې پرله پييلي ژورناليستي او ادبي  
 اړيکي د پخوا په څير پالل. د شعر په برخه کې مې بېخي يوه نوې  
 لياره ونيوله او دا نه يوازې له دې لامله چې د اروپايي ادبي او  
 شعري بهير تر اغېزې لاندې راغلی وم، هغه هم زياتره له جوليز  
 (فورمال) پلوه، بلکې نوي طبيعي، ټولنيز او فرهنگي چاپېريال  
 راباندې نوي اغېزې وښدلې، په تېره د سويس بېساري بنکلي او  
 الهام بښونکي پنځ زما پر شاعرانه ولولو يو نه اټکلېدونکي اثر  
 واچاوه. ما په وزگار او ازادو ورځو کې له غر گرځيو او سکي  
 لوبغاړو سره يوځای پرواورينو الپونو او بسپرازو ځنگلونو،  
 سيندگيو او سيندونو او ټولو جنتي منظرو گرځېدم او د ايشيا د

جنت «افغانستان» په ياد به مې ترې شاعرانه الهامونه اخيستل، په سويس او نورو اروپايي هېوادو کې زما د شعرونو بېلگې په بېلابېلو غونډونو کې له ځای او نېټې سره راخوندي شوي دي. ما د سويس له ديموکراسۍ څخه په گټه اخيستنه د خپل يوه شعر الماني ژباړه د پوهنتون په يوه کيڼ لاسې اوونيزه «برنرستوډنټ» کې خپره کړه چې ډېره هنگامه او انگازه يې پيدا کړه او د اړوندو زده کړيالو (محصلينو) د ټولني «فوروم پوليتيکوم» له تاوده هر کلي سره سره راباندې په وروستيو دوو کلو کې يو نيم زريز بورس پر پنځه سويز بدل شو. هماغه وو چې له سياسي شعرونو سره مې هغه پخوانۍ لېوالتيا کمه شوه او له ټولنوال رياليزم سره مې د رومانټيسيزم او سمبوليزم راگډولو ته هڅه ډېره شوه، يا د چا خبره د «شعريت» په هڅه کې شوم. که څه هم زما دغه هڅه هېواد ته له راستنېدو او گوندي فعاليت سره نيمزالي غوندي پاتې شوه او متې يې د شپېتمو کلونو له پيل سره بېرته ساه واخيسته. هسې خو سياست زما له شعر سره نه بېلېدونکي پيوند لري. ځکه زه شعر او هر هنر په ژوند پورې تړلی بولم او سياست ور پورې د ژوند د يوه واقعيت په توگه اړوند گڼم خو دومره نه چې هغه د شعار تر بريده ورسوي. ما د همدې وروستۍ لسيزې په سر کې پاسني آرته خپله پاملرنه زباته کړه او په پای کې مې هم کړه کتونکو ته زباته کړه چې نور مې وچ او سپېره شعار ته پای ټکی ايښی دی او دا دی د همدې لړۍ تر دوه گونو غونډونو (اور او

وينې- گلولې، پسې مې درېيم غونډ چاپ ته چمتو دی چې په يو مهال کې د ازاد پښتو شعر لومړنۍ بشپړې بېلگې هم گڼل کېږي او له دې سره سره زما د شل کلن ازاد شعر غورځنگ له عملي او لارښودو بېلگو څخه شمېرل کېدای شي. د ۱۳۵۱ په درشل کې مې له سويس څخه له راستنېدو سره د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې د ژبپوهنې د استاد په توگه خپله رسمي او مسلکي دنده له سره پيل کړه او د تدريس ترڅنگه مې د څېړنو او ليکنو او له دې سره د ژورناليسټي فعاليت لري. هم په نوي دود او سبک راوښلوله. د پوهنځي د دوې مياشتنۍ مهالنۍ (ورمې) را تر غاړه کېدل مې د دوو غبرگو غورځنگونو د سيستماتيکولو او رښتياينې لپاره ښه فال وگانه چې لومړی مې د «يوې يوازينۍ گډې نږه بشپړې کره ليکنۍ پښتو» او دويم مې د «نوي ازاد پښتو شعر» په نامه ان د سويس د استوگنې په وروستيو کلو کې د کابل مجلې او ځانگړو ليکونو له لارې اعلام کړی و. په دغه (ورمې) مجله کې مې ټولې رارسېدلې ليکنې له پورتنې آرو معيار سره سمې کره کولې او بيا مې چاپ ته سپارلې او همداسې يې د ازادو او نيم ازادو شعري بېلگو خپرول درواخله. له هماغې لومړۍ گڼې څخه مې پر وړاندې ټينگار (مقاومت) پيل شو، خو ما خپله درسته پر ځمکه ونه غورځوله، کتونکي ډله او همکاران مې په منطق او استدلال له ځان سره ملگري کړل او د پښتو ټولني

رسمي او نيم رسمي گوانښونه مې د پوهنتوني اتاريتي او علمي  
خوابيه ليکنو سره شنډ کړل.

هغه مهال چې لومړۍ ډله بيز تکر مې پر ۱۳۵۴ کال د پښتو  
خپرونو د نړيوال مرکز په پرانيستونکي نړيوال علمي سيمينار کې  
له دوديزو پښتو پوهانو او ټيکه والو سره پېښ شو او خوان زده  
کړوال پښت او د ارواښاد نارويژي استاد پروفيسور مورگن  
ستيرن تر مشرۍ لاندې مې ټول مېلمانه اروپايي ژبپوهان او  
ختيځپوهان پر خوا ودرېدل او د چا خبره هغو ته مې علمي او  
رواني ماته ورکړه. نور مې زوړ اندو بډانو له ډاگيزې (علمي)  
مخامختيا څخه لاس واخيست او له هغې ورځې راهيسې يې چې  
له سرکاري واک وويسا څخه په گټه اخيستنه زما مخې ته هر  
څومره کرکندې راغورځولې، له پښو يې غورځولای نه شوم، که  
څه هم توکيز او مانيز زيانونه يې ډېر راوړسول، نه مې کوم اثر  
جايزه وړای شوه او نه يې د چاپ کابو پيدا کوله، مگر يو مخيزه  
يې زما د علمي او ژورناليستي هلو ځلو مخه نيولای نه شوه. هغه  
ټول خپرلي او ليکلي اثار مې پرله پسې زېرمه کول او مټې مې د  
ثور اوښتون له دويم پړاو راهيسې د هغو د چاپ لړۍ راوښلوله  
چې اوس يې شمېر ۱۲ ته رسېږي. دا زما د گوندیتوب يوازينۍ  
گټه وه چې د نورو ليکوالو او پوهانو غوندې زما اثارو ته هم د  
چاپ لاره اواره شوه. نور خو يې تر اوښتونه پوره اووه کاله د سر  
په کاسه اوبه راکړې او را وروسته مې هم يو کلن څرخي زندان د

همدغه گوند پر سر وگاله چې په جنتي سويس کې يې زما د رښتيني ژوند شپږ کاله بېرته له صفر سره برابر کړل او دا بايد اعتراف وکړم چې گوند يتوب زما د «معياري پښتو» او «ازاد پښتو شعر» د غبرگو غورځنگونو د خنډ و خنډ تل يو غوره لامل بلل شوی دی. په علمي، ژورناليستي او زېږندويي (ايجادی) ډگر کې هر گوره زه ډېر لږ د گوند د ديکتې او دوکتورين اړوند شوی يم او که په يوه ليکه کې ورسره راغلی يم، هغه مې ورسره له ښه يا بدمرغه اند پوهيز (ايدېولوژيکي) گډوالي و. اوس چې مې د واکمن گوند له ليکو څخه د وتو دوه کاله تېر شوي هم دي، د خپل پاتېکيز رغښت او د افغان ولس د وروسته پاتېوالي په غوښتنه له خپلې اند پوهې او نړۍ ليد څخه تېرېدونکی نه يم. زه د يوه نړيوال سيستم په توگه د ستاليني سوسياليزم د راپرځېدنې هر کلی کوم، خو کپيتاليزم يې هېڅکله يوازینی الترناتيف او ځايناستی نه بولم او د يوه منځگړي هومانيستي ژغورنده نړيوال غورځنگ منځته راتگ ته سترگې پر لاريم له دې سره په زېږندويي ډگر کې هم د سوسياليسټي رياليزم پر ځای د يوه رښتيني هومانيزم لاروي خوښوم او د هېڅ بېلارې کوونکي پانگوالي (ايزم) لاره به ونه نيسم.

زه ځان پوره بريالی ننګيرم چې زما شل کلنو غبرگو غورځنگونو نن سبا خپلې بيبرې او اغېزې بښدلې له يوې يوازینۍ کره پښتو سره په لره بره پښتونخوا کې «ازاد» يا په بله

وينا «نوي ازاد پښتو شعر» نور له هغې کړې غږښتيا (ابتداله) را ژغورل شوی دی چې تر شپېتمو کلونو دمخه ورسره لاس و گړپوان و. دا کومه پوچه او بې سرو بوله ادعا نه ده، بلکې د زيات لپاره يې عيني لاسوندونه لرم. د ساري په توگه د نوي او نوي ازاد شعر او ان نوي داستان هېڅ يو ځوان نوښتگر زما له سيده او ناسيده شاگردی او لارښوونې څخه انکار نه شي کړای. دا ماته نور کوم ارزښت نه لري چې څوک مې د شاگردی يا لارښوونې پاسلنه مني يا نه مني مگر د غورځنگ وياړ راځنې هېڅکله اخیستلای نه شي.

زما ټولې ليکنې، څېړنې، علمي، ژورناليسټيکي او زېږندويي کارونه په لومړي سر کې په خپله مورنۍ ژبه دي او کله نا کله مې په کې له پارسي، انگليسي او الماني څخه هم کار اخیستی. لومړی شعري ازمېښت مې هم په پارسي ژبه و چې د اتم ټولگي په پای کې مې ويلی و او د ۱۳۳۴ل کال د ابن سینا ښوونځي په پسرلنۍ غونډه کې مې اورولی و. همدارنگه له پارسي څخه زما لومړۍ پښتو ژباړه له لسم ټولگي، له انگليسي څخه له دولسم ټولگي او له الماني څخه له ماسټري مهاله راپيلېږي دا چې پارسي شعر مې دومره نه دی پاللی، ښايي چې چا به ورهڅولی نه يم، خو هڅه مې کړې چې په هر شعري غونډه کې يې يوه نيمه شعر ډوله بېلگه را واخلم. په کتابي بڼه زما لومړۍ ژباړه هم له دري څخه په پښتو وه چې د «طب او حکمت په اسلام کې» تر سرليک



لاندې مې په يوولسم ټولگي کې پر ۱۳۳۶ل کال تر سره کړې او پر ۱۳۳۷ل کال د وخت د ښوونې او روزنې د موسسې له خوا په افسيت چاپ خپره شوې ده.

زما ادبي ژباړې له انگليسي څخه پر ۱۳۳۹ل کال د الفردو موسس د يوه شعر او د يوه چيني ليکوال د داستان له پښتو کولو سره پيل کېږي او له الماني څخه پر ۱۳۴۸ل کال د سويسي گتهيلف، الماني گویتې، برتولت برېنت او داسې نورو شاعرانو د شعرونو له ژباړې سره. د پارسي شعر را اړونه مې خو ټيک له هماغه شپږم ټولگي څخه رانښلي چې په جومات کې مې د سعدي گلستان او بوستان، د جامي يوسف و زليخا، د نظامي سکندر نامه او د داسې نورو کلاسيکو شاعرانو او ناثرانو اړوند اثار د يوه ټاکلي دوديز کړيکولم په چوکاټ کې له عربي هغو سره يوځای يو بل پسې لوستل او ورسره ورسره مې پارسي ليک زده کاوه. د همدغه کار له برکته مې وکړای شول، کابل ته له رسېدو او د اووم ټولگي له پيلونې سره مې پر پارسي باندې د لاسبري بهير تر نورو پښتو ژبيو ډېر گرځېدلی و، تر دې کچې چې دوه کاله وروسته مې په کې خپل لومړی شعر هم وکښه.

زه دا خپله ستره ښکمرغي گڼم، تر هغې مخکې چې له بهرنيو ژبو سره مې پېژندويي پيدا شي، د مورنۍ ژبې «پښتو» تر څنگه دغې دويمې غورې هېوادنۍ ژبې زما په علمي-فرهنگي بشپړتيا کې يوه نه هېرېدونکې اغېزمنه ونډه اخيستې ده او پر دې ډېر

ويارم او بناڅم چې د ناپليون له خبرې سره سم دغې دويمې زده کړې ژبې ماته دويم شخصيت رابښلی دی. ما په ۲۹ کلنۍ کې د يوې اوږدې سوځنده مينې تر بريالۍ پايلې وروسته واده کړی او د همدغه برياليتوب له کبله يې راته د «پښتيا» او «پښتيا» په نومونو دوه غبرگ نښانونه د مينه وړي برخليک پر تتر راڅړولي دي. دا دی، په څرمه ډول خپل ژوند ليک له يوې لنډې کرونولوژۍ سره د خپلو ليکنو څېړنو، ژباړو او ادبي زېږونو بشپړ ليکلو ستاسې مخ ته ږدم چې په لنډ ډول زما له پېچلي، مگر ويارلي اندو ژوند سره پېژندگلوي پيدا کړي.

په ټوله فرهنگي او شاعرانه مينه

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار

کابل، مرغومی، ۱۳۷۰

## اخځونه

- ددغه اثر په کښلو کې له دغولاندې اخځونو او يادښتونو څخه گټه اخيستل شوې ده:
- ۱- دوکتور عبدالحکيم طبيبي، تلاشهای سياسی سيد جمال الدين افغاني، ۱۳۵۵ ال کال، ۲۰ مخ.
  - ۲- د پوهاند زيار پنځوسمه کاليزه، د اکبر کرگر له خوا د استاد زيار اورول شوی ژوند ليک.
  - ۳- ژوندون مجله ۱۳۲۷ ال کال، د ميزان-عقرب گڼه، ۷۸-۸۰ مخونه او د پښتۍ څلورم مخ.
  - ۴- د نورمحمد سهيم مقاله، د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.
  - ۵- وږمې مجله، ۱۳۴۲ ال کال، ۹ گڼه، ۳۵-۴۳ مخونه.
  - ۶- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ ال کال، ۹ گڼه، ۶۷-۷۴ مخونه.
  - ۷- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ ال کال، ۱۰ گڼه، ۵۷-۶۲ مخونه.
  - ۸- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، ۱۳۲۴ ال کال ۲۵۵ گڼه، ۵ مخ.
  - ۹- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، ۱۳۲۲ ال کال د ۷ مياشتې د ۱۴ نېټې گڼه، لومړی مخ او درېيم مخ.
  - ۱۰- وږمه، ۱۳۵۱ ال کال، ۴-۵ گڼه، ۱-۲ مخونه.
  - ۱۱- کابل مجله، ۱۳۴۹ ال کال، ۴ گڼه، ۵۷-۵۸ مخونه.

- ۱۲- وږمه، ۱۳۵۳ ل کال، لومړۍ گڼه، ۱-۲ مخونه.
- ۱۳- پوهنتون کابل (اوونيزه)، ۱۳۵۳ ل کال، ۱۶ گڼه، ۲ مخ.
- ۱۴- درفش جوانان (اوونيزه)، ۱۳۶۰ ل کال، د ۱۱ مياشتې د ۲۷ نېټې گڼه.
- ۱۵- پوهنتون کابل (اوونيزه)، ۱۳۶۷ ل کال د ثور د اوومې نېټې گڼه.
- ۱۶- زنان مجله، ۱۳۶۰ ل کال، ۲ گڼه، ۱۹ مخ او ۳۳ مخ.
- ۱۷- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ ل کال، ۱۰ مياشت، ۲۳ نېټې گڼه.
- ۱۸- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ ل کال، ۳ مياشت، ۱۶ نېټې گڼه.
- ۱۹- عبدالروف بېنوا، اوسنی ليکوال، ۳ ټوک، ۱۳۴۶ ل کال، ۱۱۰۸ مخ.
- ۲۰- د اصف بهاند مقاله، د پوهاند زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.
- ۲۱- وينه او مينه (شعري غونډ) پوهاند زيار، ۱۳۶۰ ل کال.
- ۲۲- اور او وينې (شعري غونډ) پوهاند زيار، ۱۳۶۰ ل کال.
- ۲۳- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، د ۱۳۶۶ ل کال، ۳ مه مياشت، د ۱۱ نېټې گڼه، د ن. سيوري يا (اسحق ننگيال) ليکنه.
- ۲۴- زيار، مجاور احمد: گلکڅونه (شعري غونډ)، ۱۳۶۷ ل کال.
- ۲۵- پوهاند زيار: زنداني نغمې (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ ل کال.
- ۲۶- سوزونه او سازونه (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ ل کال.

- ۲۷- پوهاند زيار: اند و ژوند (شعري طرحي او څلوريزي) د سرحدونو چارو وزارت، ۱۳۲۸ل کال.
- ۲۹- ژوندون مجله، ۱۳۲۷ل کال، ۱ گڼه، ۵-۲۲ مخونه.
- ۳۰- وږمه، ۱۳۵۶ل کال، ۴ گڼه، ۵۰-۵۷ مخونه.
- ۳۱- د عبدالحميد مومند ياد، د علومو اکاډمي خپرونه، ۱۳۲۶ل کال.
- ۳۲- ژوندون مجله، ۱۳۲۶ل کال، لومړۍ گڼه، ۴۷-۵۴ مخونه.
- ۳۳- د حمزه ياد، ۱۳۲۶ل کال، ۱۱ گڼه، ۲۹-۲۸ مخونه.
- ۳۴- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۱۱ گڼه، ۳۴-۴۲ مخونه.
- ۳۵- د محمد هوتک ياد، ۱۳۲۲ل کال، ۱۴۵-۱۵۲ مخونه.
- ۳۶- کابل مجله، ۱۳۴۲ل کال، ۷-۸ گڼه، ۲۳-۳۲ گڼه.
- ۳۷- کابل مجله، ۱۳۴۲ل کال، ۹ گڼه، ۱۴-۳۶ گڼه.
- ۳۸- کابل مجله، ۱۳۴۳ل کال، ۴ گڼه، ۷-۲۳ مخونه.
- ۳۹- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۱۲-۱۳ مخونه.
- ۴۰- کابل مجله، ۱۳۲۳ل کال، لومړۍ گڼه، ۲۹-۳۹ مخونه.
- ۴۱- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۱۲ گڼه، ۱-۸ مخونه.
- ۴۲- ژوندون مجله، ۱۳۲۲ل کال، لومړۍ گڼه، ۹-۲۱ مخونه.
- ۴۳- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۵۵-۲۲ مخونه.
- ۴۴- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۷۶-۸۰ مخونه.
- ۴۵- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۳ گڼه، ۵-۹ مخونه.
- ۴۶- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۴ گڼه، ۹-۱۵ مخونه.

- ۴۷- فولڪور مجله، ۱۳۵۵ ال کال، ۱۱ گڻه، ۱۵۷-۱۲۲ مخونه.
- ۴۸- فولڪور، ۱۳۵۵ ال کال، ۲ گڻه، ۲۶-۲۹ مخونه.
- ۴۹- فولڪور، ۱۳۵۵ ال کال، ۳ گڻه، ۳۵-۳۹ مخونه.
- ۵۰- فولڪور، ۱۳۵۵ ال کال، ۲ گڻه، ۳۹-۴۲ مخونه.
- ۵۱- فولڪور، ۱۳۵۵ ال کال، ۴ گڻه، ۳۲-۳۵ مخونه.
- ۵۲- فولڪور، ۱۳۵۶ ال کال، ۳ گڻه، ۲۸-۲۹ مخونه.
- ۵۳- فولڪور، ۱۳۵۵ ال کال، ۵ گڻه، ۲۹-۳۱ مخونه.
- ۵۴- فرهنگ خلق مجله، ۱۳۵۷ ال کال، لومړي گڻه، ۲۴-۲۵ مخونه.
- ۵۵- هنر مجله، ۱۳۵۷ ال کال، لومړي گڻه، ۲۴-۲۵ مخونه.
- ۵۶- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، لومړي گڻه، ۵-۶ مخونه.
- ۵۷- هنر، ۱۳۵۸ ال کال، ۴-۵ گڻه، ۱۸ او ۸۴ مخ.
- ۵۸- هنر، ۱۳۲۱ ال کال، قوس، حوت، گڻه، ۳-۲ مخونه.
- ۵۹- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، ۴ گڻه، ۵-۷ مخونه.
- ۶۰- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، ۵-۶ گڻه، ۱۷-۱۸ مخ.
- ۶۱- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ ال کال، ۴ گڻه، ۲۳ مخ.
- ۶۲- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ ال کال، ۳ گڻه، ۲۰-۲۳ مخونه.
- ۶۳- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ ال کال، ۳ گڻه، ۱۸-۱۹ مخونه.
- ۶۴- بلخ مجله، ۱۳۵۷ ال کال، لومړي گڻه، ۱۴-۱۵ مخونه.
- ۶۵- ژوندون مجله، ۱۳۲۲ ال کال، ۳ گڻه، ۵-۹ مخونه.
- ۶۶- ژوندون، ۱۳۲۱ ال کال، لومړي گڻه، ۱۲-۱۵ مخونه.
- ۶۷- ژوندون، ۱۳۲۱ ال کال، ۳ گڻه، ۱۱-۱۴ مخونه.

- ۶۸- ژوندون، ۱۳۶۱ کال، ۴ ځايه، ۴۴-۴۷ مخونه.
- ۶۹- اجتماعي علوم مجله، ۱۳۶۱ کال، ۳ ځايه، ۱۶۳-۱۷۲ مخونه.
- ۷۰- تحقيقات کوشاني مجله، ۱۳۵۹ کال، ۲ ځايه، ۱۱-۱۱۶ مخونه.
- ۷۱- دوستي مجله، ۱۳۵۹ کال، ۲-۳ ځايه، ۴-۳۸ مخونه.
- ۷۲- بدني روزنه مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ ځايه، ۱۲-۱۴ مخونه.
- ۷۳- بدني روزنه، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ ځايه، ۱۱-۱۳ مخونه.
- ۷۴- مېرمن مجله، ۱۳۴۴ کال، د اسد د مياشتې ځايه، ۱۱ او ۱۳ مخونه.
- ۷۵- مېرمن، ۱۳۴۴ کال، د سنبلې-میزان ځايه، ۲۳ او ۵۳ مخ.
- ۷۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ ځايه، ۸۰-۸۴ مخونه.
- ۷۷- دوستي، ۱۳۶۳ کال، ۴ ځايه، ۲۷-۲۹ مخونه.
- ۷۸- دوستي، ۱۳۶۰ کال، ۸ ځايه، ۴۴-۴۸ مخونه.
- ۷۹- دوستي، ۱۳۶۲ کال، لومړۍ ځايه، ۵۱-۵۷ مخونه.
- ۸۰- دوستي، ۱۳۶۱ کال، ۱۱ ځايه، ۵۷-۶۳ مخونه.
- ۸۱- ژوندون مجله، ۱۳۶۷ کال، میزان-عقرب ځايه، ۵۳-۵۴ مخونه.
- ۸۲- ژوندون، ۱۳۶۵ کال، ۵-۶ ځايه، د پښتۍ څلورم مخ.
- ۸۳- محمد صديق روحي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ کال، ۵ ځايه، ۸ مخ.
- ۸۴- محمد صديق روحي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ کال، ۵ ځايه، ۱۳ مخ.

۸۵- کابل مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ ګڼه، ۲۵-۳۷-  
۱۸۰ مخونه.

۸۶- وږمې مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۷۴-۱۸۰ مخونه.

۸۷- کابل مجله، ۱۳۴۹ کال، ۸ ګڼه، ۴۴-۵۱ مخونه.

۸۸- کابل مجله، ۱۳۶۲ کال، ۸ ګڼه، ۴۱-۵۱ مخونه.

۸۹- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴ کال، د حوت مياشتې ګڼه، ۱۰ او

۳۲ مخ.

۹۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴ کال، د سلواغې ګڼه، ۱۵ او ۳۹ مخ.

۹۱- ننگرهار، ۱۳۵۴ کال، د مرغومي او سلواغې ګڼه، ۲۷ او

۳۰ مخ.

۹۲- پکتيا مجله، ۱۳۵۲ کال، ۴ ګڼه، ۴ مخونه.

۹۳- پکتيا، ۱۳۵۲ کال، ۴ ګڼه، ۲۲-۲۳ مخ.

۹۴- پکتيا، ۱۳۵۲ کال، ۲ ګڼه، ۱۲ مخ.

۹۵- وږمه، مجله ۱۳۵۴ کال، ۳ ګڼه، ۱۷۳-۱۷۷ مخونه.

۹۶- پکتيا مجله، ۱۳۵۲ کال، ۷ ګڼه، ۸ مخ

۹۷- پکتيا، ۱۳۵۲ کال، ۸ ګڼه، ۱۲ مخ

۹۸- پکتيا، ۱۳۵۲ کال، ۹ ګڼه، ۸ مخ.

۹۹- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۲ مخ.

۱۰۰- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ ګڼه، ۲۸ مخ.

۱۰۱- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۷ ګڼه، ۲۳ مخ.

۱۰۲- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴ ګڼه، ۱۵ مخ.



- ۱۰۳- پکتيا مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ گڼه، ۱۵ مخ.
- ۱۰۴- ننګرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، مرغومي-سلواغې گڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.
- ۱۰۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۱۱-۱۱۲ مخونه.
- ۱۰۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ گڼه، ۱۲۴-۱۷۸ مخونه.
- ۱۰۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ گڼه، ۱۷۲-۱۷۲ مخونه.
- ۱۰۸- وږمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڼه، ۱۵۲-۱۹۴ مخونه.
- ۱۰۹- وږمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ گڼه، ۱۲۱-۱۲۹ مخونه.
- ۱۱۰- وږمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۲ گڼه.
- ۱۱۱- سباوون مجله، ۱۳۲۲ کال، ۵ گڼه، ۳۵ او ۲۳ مخ.
- ۱۱۲- زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، لومړۍ گڼه، ۱ مخ.
- ۱۱۳- سباوون مجله، ۱۳۲۷ کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹- مخونه.
- ۱۱۴- مېرمن مجله، ۱۳۲۷ کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹ مخونه.
- ۱۱۵- کابل مجله، ۱۳۵۵ کال، ۷-۸ گڼه، ۷۱-۷۴ مخونه.
- ۱۱۶- پوهنتون کابل، (اوونيزه)، ۱۳۲۲ کال، ۵ مياشت، ۲۷ نېټې گڼه.

- ۱۱۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۲۹-۷۱ مخونه.
- ۱۱۸- ژبنۍ څېړنې، نوراحمد شاکر، ۱۳۵۲ کال.
- ۱۱۹- وږمه مجله، ۱۳۵۰ کال، ۵-۶ گڼه، ۱۱۲-۱۱۵ مخونه.
- ۱۲۰- خراسان مجله، ۱۳۲۰-، ۵-۶ گڼه، ۱۵۰-۱۵۳ مخونه.
- ۱۲۱- وږمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۲ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.

- ۱۲۲- وڙمه، ۱۳۵۲ کال، ۲ ڳڻه، ۵۵-۵۶ مخونه.
- ۱۲۳- پښتو څېړنې، (د مقالو مجموعو) د علومو اكاډمي خپرونه، ۱۳۵۲ کال.
- ۱۲۴- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ ڳڻه ۵۷-۵۹ مخونه.
- ۱۲۵- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ ڳڻه، ۹۰-۹۱ مخونه.
- ۱۲۶- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۱-۲ ڳڻه، ۹۸-۱۰۲ مخونه.
- ۱۲۷- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ڳڻه، اته مخيزه.
- ۱۲۸- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۲ ڳڻه، اته مخيزه.
- ۱۲۹- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ ڳڻه، ۲۳-۲۷ مخونه.
- ۱۳۰- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ ڳڻه، ۱۱۳-۱۲۲ مخونه.
- ۱۳۱- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۱-۲ ڳڻه، ۱۳۹-۱۴۰ مخونه.
- ۱۳۲- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ڳڻه، ۸۹-۹۶ مخونه.
- ۱۳۳- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ڳڻه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۱۳۴- وڙمه مجله، ۱۳۵۴ کال، ۴ ڳڻه، ۸۷-۱۲۰ مخونه.
- ۱۳۵- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ ڳڻه، ۷۳-۷۶ مخونه.
- ۱۳۶- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ ڳڻه، ۱۱۷-۱۲۲ مخونه.
- ۱۳۷- وڙمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ ڳڻه، ۱-۳ مخونه.
- ۱۳۸- ۳ ڳڻه، ۸۶-۸۷ مخونه.
- ۱۳۹- عرفان مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴-۵ ڳڻه، ۲۱-۲۷ مخونه.
- ۱۴۰- د امير کروړياد، د علومو اكاډمي خپرونه، ۱۳۶۴ کال، ۳۹۰-۳۹۹ مخونه.

- ۱۴۱- وڙمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڻه، ۱۲۵-۱۳۲ مخونه.
- ۱۴۲- وڙمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گڻه.
- ۱۴۳- وڙمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڻه، ۲۹-۷۰ مخونه.
- ۱۴۴- کابل مجله، ۱۳۴۶ کال، ۹ گڻه، ۲۰-۳۰ مخونه.
- ۱۴۵- کابل مجله، ۱۳۵۷ کال، ۲ گڻه، ۱۰۶-۱۰۷ مخونه.
- ۱۴۶- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۲ گڻه، ۱۹-۳۵ مخونه.
- ۱۴۷- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۳ گڻه، ۱۳-۱۸ مخونه.
- ۱۴۸- کابل مجله، ۱۳۶۱ کال، ۲ گڻه، ۵۴-۸۲ مخونه.
- ۱۴۹- خراسان مجله، ۱۳۶۲ کال، ۱۲ گڻه، ۵۴-۸۲ مخونه.
- ۱۵۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڻه، ۳۰ مخ.
- ۱۵۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د ثور مياشتې گڻه، ۲۸ مخ.
- ۱۵۲- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د غبرگولي مياشتې گڻه،  
۳۷-۳۸ مخونه.
- ۱۵۳- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵ کال، د وږي مياشتې گڼه، ۱۵ مخ.
- ۱۵۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د وږي مياشتې گڼه، ۳۴ مخ.
- ۱۵۵- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵ کال، د لړم مياشتې گڼه، ۲۹ او  
۳۲ مخ.
- ۱۵۶- ننگرهار مجله، ۱۳۵۶ کال، د ليندۍ مياشتې گڼه، ۱۳ مخ.
- ۱۵۷- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د ليندۍ مياشتې گڼه، ۲۳ مخ.
- ۱۵۸- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د مرغومي او سلواغې  
مياشتو گڼه، ۴۸ مخ.

- ۱۵۹- عرفان مجله (مياشتني)، ۱۳۵۲ کال، لومړي ګڼه،  
۱۴۱-۱۴۲ مخونه.
- ۱۶۰- عرفان مجله، ۱۳۵۵ کال، ۱۱ ګڼه، ۱۵۷-۱۶۲ مخونه.
- ۱۶۱- پکتيا مجله (مياشتني)، ۱۳۵۲ کال، لومړي ګڼه، ۱۶  
او ۳۷ مخ.
- ۱۶۲- پکتيا مجله، ۱۳۵۵ کال، ۲ ګڼه، ۲ مخ.
- ۱۶۳- پکتيا مجله، ۱۳۵۲ کال، ۲ ګڼه، ۱۸ مخ.
- ۱۶۴- وږمه مجله (درې مياشتني)، ۱۳۵۴ کال، ۴ ګڼه، ۸۷-  
۱۰۸ مخونه.
- ۱۶۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ګڼه، ۳۷-۴۲ مخونه.
- ۱۶۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ګڼه، ۸۵-۹۲ مخونه.
- ۱۶۷- ننگرهار مجله (مياشتني)، ۱۳۵۲ کال، د وږي  
مياشتني ګڼه، ۳۷-۳۹ مخونه.
- ۱۶۸- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۲ ګڼه، ۲۲ مخ.
- ۱۶۹- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴ ګڼه، ۲۲ مخ.
- ۱۷۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۵ او ۴۹ مخ.
- ۱۷۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ ګڼه، ۱۳ او ۲۸ مخ.
- ۱۷۲- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۵ ګڼه، ۱۳ مخ.
- ۱۷۳- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړي ګڼه، ۱۰۴-۱۰۶ مخونه.
- ۱۷۴- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړي ګڼه، ۱۲۲-۱۲۴ مخونه.
- ۱۷۵- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړي ګڼه، ۱۳۱-۱۴۰ مخونه.

- ۱۷۶- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۳ گڼه، ۱۲۹-۱۳۱ مخونه.
- ۱۷۷- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۴ گڼه، ۱۵۹-۱۶۲ مخونه.
- ۱۷۸- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال ۱۲۱-۱۳۵ مخونه.
- ۱۷۹- پښتو څېړنې، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۷ کال، ۴۱۲-۴۵۹ مخونه.
- ۱۸۰ کابل مجله، ۱۳۴۷ کال، ۱۱-۱۲ گڼه، ۱۰۹ مخ.
- ۱۸۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د وږي مياشتې گڼه، ۲۳ او ۳۳ مخ.
- ۱۸۲- بياض، فارسي هندوستانی څېړنې اورگان، ۱۹۸۳ م کال، لومړۍ گڼه،
- ۱۸۳- هېواد ورځپاڼه، ۱۳۵۹ کال، وږي، ۱۳۱ نېټې گڼه.
- ۱۸۴- پوهاند زيار: ويي پوهنه، کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
- ۱۸۵- پوهاند زيار: ويي رغاونه، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۵ کال.
- ۱۸۶- پوهاند زيار: د ژبپوهنې بنسټونه، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۳ کال.
- ۱۸۷- پوهاند زيار: نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۲ کال.
- ۱۸۸- پوهاند زيار: پښتو ليکلار، ننگرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.

- ۱۸۹- پوهاند زيار: پښتو نومترنگونه، د سويس د برن پوهنتون خپرونه، ۱۹۷۴م کال.
- ۱۹۰- وږمه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.
- ۱۹۱- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۲۳-۳۲ مخونه.
- ۱۹۲- کابل مجله، ۱۳۵۳ کال، ۲ گڼه، ۱۰-۱۵ مخونه.
- ۱۹۳- پوهاند زيار: پښتانه او ورونه مليتونه، ژباړه، ۱۳۲۶ کال.
- ۱۹۴- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۱۹۵- دوستي مجله، ۱۳۲۰ کال، ۷ گڼه، ۴۳-۵۲ مخونه.
- ۱۹۶- دوستي مجله، ۱۳۲۲ کال، ۲ گڼه، ۵۲-۵۸ مخونه.
- ۱۹۷- عبدالکريم پتنگ: د غرونو څوکي، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۱۹۸- عبدالحی حبيبي: نومورکي مورخين، د ژبو او ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۱۹۹- ميا فقير الله جلال ابادي: فوايد فقير الله، د ژبو او ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۲۰۰- عبدالشکور رشاد: د پتې خزاني فرهنگ، د ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۲۲ کال.
- ۲۰۱- عبدالحی حبيبي، د ميا فقير الله پېژند ليک، د ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۲۰۲- عبدالشکور رشاد: د احمد شاه بابا د دېوان غورچاڼي، ۱۳۵۷ کال.

۲۰۳- عبدالکريم محب: د چينيانو يونليکونه، ژباړه، د علومو اکاډمي خپرونه، ۱۳۵۷ کال.

۲۰۴- افضل تکور: د ليکوال دا خپرې، د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنگي چارو د رياست خپرونه، ۱۳۲۲ کال.

۲۰۵- عبدالروف خپلواک: ټولنپوهنه، ژباړه، ۱۳۵۲ کال.

۲۰۶- پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عين الدين نصر: مقدمه برزبانشناسی، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۲۳ کال.

۲۰۷- دوست شينواری، زړه پانگه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۲۳ کال.

۲۰۸- پروفیسور سيال کاکړ: د کوشنيانو ژبه، د کوټي چاپ، ۱۹۷۹ م کال.

۲۰۹- باقي بريال: مينه نه مري، شعري غونډ، ۱۳۲۷ کال.

۲۱۰- عبدالروف بېنوا: پښتو روزنه، د پښتو خپرونو د نړيوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.

۲۱۱- د غلام محی الدين افغان افکار او اشار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۲۰ کال.

۲۱۲- نصر الله حافظ: ستا د چم گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کوميتې خپرونه، ۱۳۲۵ کال.

۲۱۳- کاوون توپاني: شگې او گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کوميتې خپرونه، ۱۳۲۲ کال.

- ۲۱۴- ابراهيم عطايي: د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس، د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.
- ۲۱۵- دوکتور گل محمد نورزی: ادبي ژانرونه او مکتبونه، ۱۳۷۰ کال.
- ۲۱۶- پوهاند زیار: گلکڅونه، د ليکوالو انجمن خپرونه، ۱۳۲۷ کال.
- ۲۱۷- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۲۱۸- د خوشال خټک فراق نامه، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۲۳ کال.
- ۲۱۹- د راحت ياد، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۲۳ کال، ۵۷-۶۵ مخونه.
- ۲۲۰- پښتو پښويه (گرامر)، پوهاند زیار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۲۲ کال.
- ۲۲۱- مېرمن مجله، ۱۳۲۴ کال، ۵ گڼه.
- ۲۲۲- څارندوی مجله، ۱۳۲۷ کال، ۱۰ گڼه.
- ۲۲۳- پوهنتون کابل اوونیزه، ۲۱-۵-۱۳۲۲ نېټې گڼه.
- ۲۲۴- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۶۹-۷۱ مخونه.
- ۲۲۵- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، لومړۍ گڼه، ۴۵-۴۷ مخونه.
- ۲۲۶- پښتو مجله، ۱۳۵۹ کال، ۴ گڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.
- ۲۲۷- پښتو مجله، ۱۳۵۹ کال، لومړۍ گڼه، ۹۶-۱۰۵ مخونه.
- ۲۲۸- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، ۳ گڼه، ۶۵-۷۰ مخونه.



- ۲۲۹- پښتو مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ گڼه، ۴۵-۵۰ مخونه.
- ۲۳۰- کابل مجله، ۱۳۵۷ کال، ۲ گڼه، ۱۰۶-۱۰۷ مخونه.
- ۲۳۱- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۳ گڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
- ۲۳۲- پلوشه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ گڼه، ۲۴-۲۶ مخونه.
- ۲۳۳- پلوشه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.
- ۳۳۴- پلوشه مجله، ۱۳۵۶ کال، ۴ گڼه، ۲۵-۳۲ مخونه.
- ۲۳۵- پلوشه مجله، ۱۳۵۵ کال، ۲ گڼه، ۲۳-۲۸ مخونه.
- ۲۳۶- برکت الله کمين: تلوسې، شعري غونډ، ۱۳۵۲ کال،
- ۲۳۷- کابل مجله، ۱۳۶۷ کال، ۵ گڼه، ۳۵-۵۴ مخونه.
- ۲۳۸- زيار: د کنيشکا د سره کوتل ډبرليک (ژباړه)، ۱۳۶۹ کال.
- ۲۳۹- خاوره، امين افغانپور، ۱۳۶۷ کال.

يادښت: ما په پورتنيو ياد شويو اخونو کې د هغوی ټول ياد شوي مخونه نه دي را اخیستي، يوازې مې د ليکنو څرنگوالي او د هغوی سرليکونه را اخیستي دي او په ځينو ځايو کې مې د هغوی ټول مخونه هم را اخیستي دي. د پوره مخونو راوړنه مې په دې خاطر کړې ده، چې شمېر او خومره والی يې څرگند شي.

## وروستی بشپړونه

د کتاب د چاپ چمتو کېدنې په وروستیو شپږو کې د استاد زیار د تازه زېږونو او خپرونو دا لنډیز برابر کړای شو:

۱- په ادبي برخه کې یې څلور شعري غونډونه (د سپرونو نڅا، گلویبونه، رزم و بزم، څڅواکي) او یو داستاني اثر (مینه د زړه په وینه) له چاپه راووتل. همدارنگه یې یو نندارلیک (ډرامه) چې پر ۱۳۵۷ کال یې کښلې وه او چاپ و نندارې ته لانه ده وړاندې شوي، دلته د یاد وړده.

۲- په څېړنیزه برخه کې یې یوه نوې څېړنه «د پټې خزانې لیکنیزې شننه» چې برخه برخه د «وفا» په اوونیزه کې خپره شوې ده، په همدغه روان کال کې په کتابي بڼه چاپ ته سترگې پرلار ده. د پېښور پوهنتون پښتو څانګې او پښتو اکېډمۍ د باره ګلۍ د تېر او سر کال په غبرګو سیمینارونو کې یې اوږدې اوږدې څېړنې وړاندې کړې دي. همدا راز یې د بېلابېلو غونډو او خپرونو لپاره یو لړ لیکنې څېړنې، کره کتنې او سریزې کښلې دي او د لوی احمد شاه بابا د ۲۲۰ تلین په نماځنه کې یې یوه لیکنه په وفا اوونیزه او بله د خلیل ولسي ادبي جرګې د اړوند سیمینار په غونډه کې چاپ شوې ده.

۳- په ژباړيزه برخه کې يې «د هند و اروپايي ژبو لرغونې تاريخ» د يادونې وړ دی چې له الماني سرچينو څخه يې را ژباړلې او د کابل مجلې د ۱۳۷۰ کال د درېيمې گڼې برابر ۳۴ مخه يې پرې نيولې دي.

د فرانسې افغانپوهاند کيفر لپاره يې «د پتې خزاني الماني ژباړه او گرامري شننه» خو تراوسه کورته هېره وه، همداسې يې په څلورو ژبو ليکلې «ځانپېښې» هم درواخله.

يون، ۱۳۷۲ل کال، مرغومی